

הצד השני SZEMLA

"Nem tudom, hogy eszménk megvalósulásából mennyit enged a sors meglátnom, hogy ott leszek-e, amikor a zsidó nép megkezdí őseink országának az építését, utakat, kikötőket, csatornákat, vízvezetékeket, házakat, szép városokat és templomokat épít. De azt tudom, hogy én azon a bizonyos augusztusi vasárnapon, 1897-ben, Bázelen, valami nagyot, valami igen nagyot éltem át, talán a legnagyobbat, ami az egész mozgalomban elképzelhető volt. A zsidó nép újra megtalálta magát azon a napon."

Theodor Herzl

2007.
Március-április
ניסן-אייר
תשס"ז

Alapító szerkesztő:
DR. ÁRJE KADDAR ז"ל
Felelős szerkesztő: Yigal Kaddar
Szerkeszti: Markovits Mária
Vol. 46. évf.

משקיף ישראלי
כתב עת בלתי תלוי
העורך המייסד:
ד"ר אריה קדר ז"ל
העורך האחראי: יגאל קדר

RETURN ADDRESS:
P.O.B. 144
TIMRAT 23840
ISRAEL

במקרה של אי מסירה
נא להחזיר לכתובת:
ת"ד 144
תמרת 23840

Peremiczky Szilvia

Békevágy – rosszkor

Kereken egy évvel az izraeli választások után Ehud Olmert miniszterelnök és a vezető kormánypárt, a Kadima támogatottsága gyakorlatilag megszűnt, egyes mérések szerint alig két (!) százalék. Izrael, miközben az iráni atomprogram miatt történetének legsúlyosabb fenyegetésével néz szembe, politikai és morális válságot él át. Mi okozta a békében és háborúban egyaránt sikertelen Ehud Olmert tündöklését és bukását?

Az új párt – melyet alig másfél éve az akkori miniszterelnök, Ariel Saron azért alapított, hogy megszabaduljon a gázai kivonulást ellenző likudbeli többségtől és nagy ellenlábasától, Benjamin Netanjahutól – a tavaly márciusi választásokon meggyőző sikert aratott, bár a sikerben a legnagyobb szerepet minden bizonnyal a kómában fekvő Saron, illetve Saron hatalmas erkölcsi és katonai nimbusza játszotta. A Kadima és Olmert tiszta lappal és ezzel az óriási erkölcsi többlettel indulhatott, tehát jelentős eséllyel, de ezt alig fél év alatt eljátszotta.

Olmert talán túlságosan bízott abban, hogy a Saron név olyan aranytartálék, amely a végsőkig kitart. Az első megdöbbenő lépés Amir Perc kinevezése volt a honvédelmi miniszteri posztra, azé a Percé, akinek semmi számottevő katonai múltja nincs. Izraelben ez gyakorlatilag elfogadhatatlan, ha valaki a honvédelmi tárcára pályázik. Politikusként is igen csak kétséges hírnévnek örvend, az izraeliek többsége számára Perc neve egyenlő az országot megbénító sztrájkokkal. Az Olmert és Perc által vezetett védelmi kabinet, kiegészülve a high-tech hadviselés bűvöletében élő és azóta lemondott Dan Haluc vezérkari főnökkel, gyengén vizsgázott a libanoni háború idején, s nem alkalmasságát, hanem alkalmatlanságát bizonyította.

Izrael azonban nem következmények nélküli ország, és a súlyos hibák eddig Haluc posztjába és az Olmert-kormány népszerűségébe kerültek.

A népszerűségi listákat pedig újra a Likud vezeti, élén azzal a Benjamin Netanjahuval, aki ellenezte a gázai kivonulást, ellenzi a további engedményeket, s ráadásul pénzügyminiszterként végrehajtott gazdasági reformjainak köszönhetően kihúzta Izraelt abból a gazdasági kátyúból, amibe a második intifáda miatt került. A Kadima szárnyalása tavaly a Likud súlyos visszaesését is jelentette, de Netanjahu türelmesen várt, és nem hiába. A Bibinek becézett politikus, akit sokan nemzedéke legtehetségesebb politikusának tartanak, tizenöt éve ugyanazt mondja, és következetesen utasítja vissza azt a meghátrálási politikát, amely a második intifádához és a libanoni háborúhoz vezetett. Szerencsétlenségére első, de jelen állás szerint nem utolsó miniszterelnöki mandátumához akkor jutott hozzá, amikor Bill Clinton mindenáron a közel-keleti béke megteremtőjeként akarta bebiztosítani helyét a történelemben. De Netanjahu makacsul ismételtetett véleményét, miszerint a biztonság a legfontosabb, az izraeli közvélemény most jutalmazni látszik. Az intifáda, a libanoni háború és a gázai kivonulás következményei láthatólag őt igazolják, és az a néhány részlet, amely a rövidesen nyilvánosságra kerülő Winograd-jelentésből előzetesen megjelent, új-fent gyengíti Olmert helyzetét, és megerősítheti Netanjahu és a Likud fölényes vezetését a népszerűségi listákon.

Ehud Olmert éppen egy évvel a választások után mintegy "ajándékként" kapta a bizottság jelentését. Tavaly ilyenkor biztos nem ilyen ajándékokra számított, hiszen az évforduló

lós számvetés kormányzásának kudarcával szembesíti, mindenekelőtt a libanoni háború első napjaiban elkövetett katonai és politikai baklövésekkel. Az előzetesekből annyi már kiderült, hogy a bizottság elsősorban Olmert, Dan Haluc és Amir Perc felelősségét állapítja meg. Ebben persze semmi meglepetés nincs, hiszen már a háború első napjai után a hadsereg több magas rangú tisztje és katonai-politikai elemzők is felhívták a figyelmet az elhibázott stratégiára. A stratégia változása, s ennek köszönhetően az utolsó napok sikerei – melyek ha teljes diadalt nem, de mégis jelentős részgyőzelmet jelentettek – a katonák morálja mellett azoknak a józan főtiszteknek köszönhetőek, akik az általános vezérkarban végül felülkerekedtek. Azt azonban mindenki érzi, hogy az elkövetett hibák fenyegetőek lehetnek a jövőre nézve, és hogy Izraelnek a következő há-

Ehud Olmert egy év alatt elveszítette az izraeliek bizalmát

borúban a múlt nyári tapasztalatok birtokában kell cselekednie.

Nem véletlen, hogy az izraeli közvélemény az első pillanattól kezdve a történetek feltárását követelte.

A vizsgálat és az elemző munka első eredménye Dan Haluc lemondása, majd az új vezérkari főnök, Gabi Askenazi kinevezése, akinek a személye, úgy tűnik, garanciát jelent arra, hogy a katonai vezetés levonja a megfelelő következtetéseket, és végrehajtja a szükséges változtatásokat. A Winograd-jelentésnek így elsősorban a politikusok jövőjére lehet hatása. A dokumentum Amir Perc védelmi miniszter, de még inkább a Perc kinevezéséért felelős és a döntéseket a Haluc által beterjesztett tervek alapján meghozó Ehud Olmert felelősségét firtatja, ami Olmert lemondásához és előrehozott választásokhoz is vezethet. A közvélemény-kutatások szerint az izraeliek mintegy kétharmada már a jelentést megelőzően is a miniszterelnök lemondását követelte, és ez az arány a jelentés hatására csak nöhet.

Perc szinte biztosan elbúcsúszhat posztjától. A volt szakszervezeti vezető kinevezése mintegy megelőzte és szimbolizálta Olmert valamennyi későbbi rossz döntését.

A miniszterelnököt a koalíciós matematika ugyan megmenhetheti a távozástól, de legfeljebb ideiglenesen, hiszen partnerei ebben az esetben olyan magas árat szabnak támogató szavazataikért cserébe, ami előbb vagy utóbb újabb kormányválsághoz vezet. Kérdés, hogy ha most sikerül is elodáznia az előrehozott választásokat, később mennyivel nagyobb eséllyel vághat neki a megméretetésnek. Nem nehéz megjósolni – hiszen a közbizalom annyira megrendült –, hogy valószínű csodára lenne szükség ahhoz, hogy a Kadima, élén a jelenlegi miniszterelnökkel és botrányoktól sújtott kabinetjével, győzelmet arasson. Izraeli politikai elemzők arra is felhívják a figyelmet, hogy alig fél év alatt Olmert az ország történelmének legnépszerűtlenebb miniszterelnöke lett, beleértve az 1973-as Jom Kipur-i háborút követő időszakot is. Márpedig a Jom Kipur-i háború az ország megsemmisülésével fenyegetett, és csak óriási véráldozatok árán sikerült a támadást visszaverni. Ez az 1948 óta hatalmon lévő baloldal uralmának végét jelentette: kudarcot szenvedett az 1948-as alapító "nagy generáció", mivel rosszul értékelte a helyzetet, nem mérte fel azt a veszélyt, amit az arab csapatmozgások jelentettek. A rossz döntések az alapító nemzedék

politikai tőkéjének megingásához vezettek.

Most a második nemzedék ideje látszik lejárni, s abban, hogy a közvélemény sokkal kritikusabb velük szemben, a jelenlegi botrányok mellett annak is szerepe van, hogy ez a nemzedék a kilencvenes évek óta szinte csak olyat ígért, amit nem tudott valóra váltani: békét, biztonságot és konfliktusmentes együttélést az arabokkal. Hasonló ígéretek a nagy nemzedék szájából is elhangzottak – gondolkunk Simon Peresz szép, de irreális "Új Közel-Keletére" –, ám szemben utódaikkal, ez a generáció sokat tett az országért, nagy része még tisztában volt a realitásokkal, és az ország biztonságát mindennél fontosabbnak tekintette. A legfontosabb különbség, hogy a jelenlegi politikai elit inkább hajlamos háttérbe szorítani a biztonsági szempontokat, és a Winograd-jelentés mélyebb értelemben ennek veszélyére figyelmeztet, ahogy a közvélemény reagálása is. Bár az utóbbi években a robbanásszerű gazdasági fejlődésnek, az ebből fakadó élet-színvonal-emelkedésnek, a haditechnika fejlődésének és a békeígéreteknek köszönhetően Izraelben is elterjedt a mediterrán "dolce vita"-stílus, de ennek ellenére – vagy ezzel együtt – az izraeli társadalom olyan kormányt akar, amely számára változatlanul a "bitachon", a biztonság a legfontosabb.

Igy válik érthetővé a Likud előretörése és a Kadima zuhanása. Ebben a lélektani és politikai klímában egy előrehozott választás Netanjahunak és a Likudnak kedvez, de nemcsak Olmert és a Kadima vereségét vetíti előre, hanem a Kadima eltűnését és Olmert politikai pályafutásának végét is. Ehhez hasonló gyors karriert és csúfos bukást csak druszája, Ehud Barak produkált, aki a hadsereg egyik legtöbbször kitüntetett tábornokaként és a jövő nagy reménységeként szintén üstökösként indult, hogy végül végleges politikai vereséget szenvedjen a clintoni politika szolgái következtével. Ennek volt része az előkészítetlen libanoni kivonulás (amelyről maga a hadvezetés is csak néhány órával előbb értesült) és a katasztrofális Camp David-i tárgyalásba torkoló folyamat, amikor Barak Clinton nyomására mindent, sőt jóval többet is felajánlott Arafatnak a teljes gyengeség látszatát keltve, megágyazva ezzel a második intifádának, holott tudnia kellett, hogy Arafatéknak újabb harcra készülnék. Olmert legnagyobb hibája az volt, hogy nem tanult Barak kudarcából, nem tanult abból, hogy a közvélemény bár vágyik a békére, és egy darabig el is hiszi, hogy most már tényleg béke lesz, de ha a biztonság megrendül, könyörtelenül benyújtja a számlát.

Olmert a libanoni háború során nem akarta észrevenni, hogy Izrael történelmében először szabad kezet kapott nemcsak az Egyesült Államoktól, az EU-tól és Oroszországtól, de még az arab államok többségétől is, és nem ragadta meg az alkalmat, amikor végre érvényt szerezhetett volna biztonsági prioritásainak.

Ezért megkockáztatható, hogy ha a Winograd-jelentés nem is vezet azonnali kormányválsághoz és új választásokhoz, Olmert akkor is csak haladékot kap. Ha Olmert nem változtat radikálisan politikáján – amire viszont semmi jel sem utal –, akkor Barak sorsát lesz kénytelen átélni, és nehezen vagy egyáltalán nem tud visszatérni a politikai porondra. Mert az izraeli társadalom a könnyű álmodást ígérő szép ígéretek narkotikumaként után izzmát a Netanjahu-féle következetes politikára fog szavazni. A szavazás egyben figyelmeztetés is lehet, hogy a gyors katonai és politikai sikerekkel kecsegtető üstökösök könnyen magasra jutnak, és könnyen lehullnak. (HETEK)

Rössel Mordecháj Függetlenségünk ünnepén

Nevesse-
nek ki,
tekintse-
nek álmodozónak, vagy bármi-
nek, de én ma is, független-
ségünk kikiáltásának harminc-
nyolcadik* küszöbén, ugyanúgy
meghatódom, mint azon az első
függetlenségi napon, 1948. má-
jus 15-én, amikor felolvasták an-
nak a Nyilatkozatnak a szöve-
gét, amelynél szebb és embe-
ribb dokumentum aligha hang-
zott el.

A letaszítotttság legmélyebb
fokáról felemelkedni a szabad-
ság szédítő magaslatáig, az át-
hatolhatatlannak látszó sötétség-
ből meglátni a szemképráztató
világosságot olyan csodálatos
élmény, amelyhez csak annak
az embernek az esete hasonlít
akit a biztos halál árnyékából
visszahoztak az életbe.

Mert a Vészkorszak idején
halotthoz voltunk hasonlatosak
és csak kevesen hittek a feltá-
madás lehetőségében.

Ezért volna indokolt, hogy
minden zsidó ember, a világ
minden táján a maga ünnepének
tekintse ezt a napot, áldást és
halleluját zengjen, hogy megér-
hette azt.

Mégis akadnak körünkben
olyanok, akik vitatkoznak afe-
lett, hogy indokolt-e a Hállél, a
teljes hálaadó ima mondása
ezen a napon.

A vitás áldás így hangzik:

"Áldassál Te, örökkévaló Is-
tenünk, a világ királya, aki meg-
szentelt parancsaival, és meg-
hagyta nekünk, hogy a Hállél
olvassuk."

Vitán felül áll, hogy egy új
ruhadarab használata előtt, vagy
egy ideig nem élvezett gyü-
mölcс fogyasztása esetén a Se-
hehejánut kell mondani. De vi-
tatkoznak afelett, hogy amikor
az állam újraelakulását ünnepe-
ljük, indokolt-e az áldás elmon-
dása.

Nem azokra gondolok, akik
ezt a napot gyásznappal tekin-
tik, hanem a cionistákra is, aki-
ket ez a vallási kétely gyötör.

Furcsa magatartás ez, mint
ahogy furcsa volt a parázs vita,
amely megelőzte a Függetlenség-
gi Nyilatkozat megszövegezésé-
t. A vallásos pártok képviselői
követelték, hogy a Nyilatkozat
bevezetőjében szerepeljen egy
mondat, amely szerint a Min-
denható irányításának köszön-
hető a zsidó önállóság ténye.

Ezt nagyon sokan ellenez-
ték. Végül is kompromisszumos
megegyezés jött létre: nem hasz-
nálják Isten nevét, helyette a kö-
vetkező mondatot írták be: "Mi
toch bitáchon b'cur Jiszrael" –
"Izrael szirtjébe vetett bizalmunk
által."

A "haladás" győzött, Isten ne-
ve nem szerepel a Függetlenség-
gi Nyilatkozatban.

Ezen a napon, amelyért oly
sok zsidó könny és vér folyt
már, mégis fohással fordulunk
ahhoz, aki méltónak tartott ben-
nünket arra, hogy részesei le-
gyünk népünk felemelkedésé-
nek, vessen véget a vérengzés-
nek, a háborúskodásnak, enged-
je, hogy békében és prosperitás-
ban nevelhessük fel gyerme-
keinket.

Küldjön gyógyírt a szülők-
nek, akik gyermekeiket áldozták
fel a zsidó haza oltárán és azon
fiainknak, akik megsebesültek a
harcok során.

Vezesse haza a sok gálutban
élő testvérünket, hogy közös
erővel, minden tehetségünk be-
vetésével biztosítsuk Izrael Ál-
lama fennmaradását és boldo-
gulását, hogy ez az ősz ország,
létünk egyetlen biztosítéka min-
den időkre a zsidó nép hazája
maradhasson.

* Rössel Mordecháj, *Frigyszekrény
és zászló, I. kötet; Új Kelet, 1985.
április 24.*

Szemle

Pészách, a szabadság és a tavasz ünnepe,
Soá-émléknapp, Izrael háborúiban elesett kato-
náink emléknappja, a Függetlenség kikiáltásá-
nak évfordulója – az ország egész lakosságát,
sőt a világ zsidóságát mozgósító ünnep- és em-
léknappok. Ezek közé ékelődik az Izraeli Szemle
születésnapja: 45 éve, 1962. április hónapjában
jelent meg az akkor még Haifai Szemle nevet
viselő, majd rövidesen mostani nevére változó
cionista szellemű folyóirat, végigküszködte az
élet és az ország viharait, most pedig itt áll hű-
séges olvasói előtt, új, szebb "ruhába" öltözöt-
ten, elegánsan, ahogyan az egy 45 éves felnőtt-
höz illik.

A lap alapító szerkesztője az áldott emlékü
dr. Árje Kaddar nehéz örökséget hagyott ránk,
folytatóira: tovább kellett vinnünk szellemisé-
gét, elkötelezettségét, töretlen lelkesedését, fia-
talos munkabírást, és most, öt évvel halála
után elmondhatjuk, sikerült! Erről tanúskodik
a nemrég szerkesztőségünkbe érkezett olvasói
levél néhány sora: *"Türelmetlenül várom min-
dig az Izraeli Szemlét, mert kitűnően szerkesztett
lap. Érdekes írásaival, szellemével a megboldo-
gult volt főszerkesztő, Dr. Árje Kaddar emlékéhez
hű, igazi jó, zsidó érzelmű újság. Csak adjon az
Isten még sok egészséget, hogy a jövőben is él-
vezhessük ezt a hazáját féltő, nagyszerű folyó-
iratot."* (Kesztenbaum Ágnes, Kiryat Bialik)

Nem szokásunk saját magunkat dicsérni, az önreklámo-
zás is távol áll tőlünk, ebben is alapító szerkesztőnk hagyó-
mányait követjük. Szívet melengető azonban, amikor olva-
sóinktól pozitív visszajelzéseket kapunk, amikor levélben, te-
lefonon, e-mailban elmondják, mit tartottak jónak az éppen
olvasott lapban, mi az, amit mellőzhettünk volna, mit kellene
másképpen csinálnunk. Nyitottak vagyunk a kritikára, az ol-
vasó javaslataira, hiszen célunk továbbra is ugyanaz: jól
szerkesztett folyóiratunk hasábjain a hazaszeretet, a hagyó-
mányok, az emlékezés és emlékeztetés nemes gondolatainak
továbbítása, a jóért-jobbért való harc, Izrael, a zsidóság és
az egész emberiség szebb jövőjébe vetett hitünk megannyi
üzeneteként.

A mi ünnepünk, ünneplésünk most, 2007. áprilisában,
szervesen beilleszkedik az Ország, a zsidóság ünnepi esemé-
nyeibe. Alapító főszerkesztőnk, dr. Árje Kaddar a lap 45
évéből közel 40 évig szerkesztette-igazgatta az Izraeli Szem-
lét, és életét ennek a nemes feladatnak rendelte alá. Ádám
Ráchel, a Kol Jiszráél magyarnyelvű adásának szerkesztője
így írt róla: *"Dr. Árje Kaddar sohasem titkolta mélyen gyö-
kerező cionizmusát, Izrael-szeretetét. Nem volt vallásos ember,
de hagyománytisztelte és -ismerete kifogástalan volt. Rendkí-
vül széles látókörű, nagy élettapasztalattal rendelkező, művelt,
humanista emberként ismertem. Büszkén vállalta világnézetét,
nem tűrte a köntörfalazást, a kötelesség alóli kibújást, meg-
vetette az üres fecsegést, félrevezetést, a demagógiát. Kritikái
világosak és élesek voltak. Látnoki szemmel rajzolta meg az
egyre aggasztóbbá váló nemzetközi politikai helyzet alakulá-
sának lehetőségeit és Izrael jövőjével kapcsolatos aggodal-
mait. A zsidó állam modernkori történelmének egyik legjobb
ismerője és elemzője volt."* (Izraeli Szemle, 40. évfolyam, 2002.
február)

Az Izraeli Szemle azonban nem született volna meg, és
nem érhetne volna meg ezt a szép férfikort, ha azt a bizonyos
"hátteret" nem biztosította volna valaki, aki csendben húzó-
dott meg a kulisszák árnyékában: Chaja Kaddar, az önfelá-
ldozó hitves és munkatárs. Kettejük szülötte volt az Izraeli
Szemle, amelyet a második generáció az elődök szellemi ha-
gyatékeként kíván folytatni, a kor kívánalmainak megfelelő
szinten, olvasótáborunk örömeire és meglepődésére.

Olvasóinknak, munkatársainknak, cikkíróinknak, az Iz-
raeli Szemlének sok szerencsét, további sikereket kívánunk.

Yigal Kaddar és Markovits Mária

B é k é r e v á r v a

A meglepetésekkel szemben edzett izraeliek – mint a zsidók úgy általában – már semmin se csodálkoznak. Hosszú történelmük során sok mindent, és annak ellenkezőjét, átéltek és túléltek már. Természetesen korunk is bőven produkál meghökkenítő dolgokat, talán ezért mondjuk olykor: bár lenne az élet unalmasabb.

Lássunk először két apróbb példát: egy furcsa jóslatot, és egy lényegre tapintó anekdotát. Egy amerikai folyóirat a kérdésre: "Megéri-e Izrael a 100. életévét?" határozott nemleges választ adott a közelmúltban. Eszerint 2048-ban a zsidó állam már nem lesz megtalálható a Közel-Kelet térképén. A szerző érvei nem légből kapottak, ezt máris el kell ismernünk. Két fő okot említ. Az egyik, hogy az izraeli-arab (palesztin) ellentétek olyan mélyek, hogy semmiféle tárgyalással vagy kompromisszummal nem lehet áthidalni azokat. A végtelenbe nyúló viták bizonyítják, hogy a konfliktus megoldhatatlan marad – legalábbis hosszú távon. Emellett valószínű, hogy a következő arab nemzedék nem fogja betartani a jelenlegi arab vezetők által aláírt megállapodásokat. A másik ok még ennél is nyomósabb. A végveszélyt nem az iráni atomfegyver, vagy a palesztin terror jelenti Izrael számára, hanem az izraelinél jóval magasabb palesztin népszaporulat. Várható, hogy a két nép lélekszáma egy-két nemzedék múlva nagyjából azonos lesz, azután pedig az arabok kerülnek többségbe. Ennek újabb következménye lehet, hogy az arabok demokratikus alapon megszavaznak egy törvényt, amely Izrael Állama nevét Palesztinára változtatja. Utána megszavaznák a zsidók hazatérési törvényének érvénytelenítését, végül pedig a többmillió palesztin menekült hazatérését. A további fejleményeket az eddigiek ismeretében, az olvasó fantáziájára bízunk. Rövid megjegyzésként még csak egy mondat: bizonyos muzulmánok szerint egy millió év is kevés ahhoz, hogy Izraellel békét kössenek.

Az arabok kedvenc frázisa, hogy nekik van idejük várni, és a győzelem úgyis az övék lesz, mint mindig. Egy amerikai iszlámszakértő professzor Jordániában vendégeskedett és arab barátjaival beszélgetett. Egyikük az említett arab frázisra terelte a szót: "Mi várhatunk. Már megszabadultunk a kereszteseektől, a törököktől, aztán az angoloktól. Majd megszabadulunk a zsidóktól is." A professzor udvariasan válaszolt: "Bocsáss meg, de történelmi leckéd helytelen. A keresztéseket a törökök zavarták el, a törököket az angolok, az angolokat pedig a zsidók. Valóban érdekes, hogy ki lesz itt a következő?"

A fenti cikkirótól eltérően mi nem bocsátkozunk jóslatokba erről. Már csak azért sem, mert megtettük ezt helyettünk a szóban forgó sorskérdésekben a legilletékesebbek, prófétáink. Szavaikat igazolták az eddigi események – itt csak államunk pusztaságát és fennmaradását említjük –, ezért minden okunk megvan rá, hogy ígéreteik alapján biztosítva lássuk jövőnket is. Ide kívánczik a mondás: hogy mi lesz, azt tudjuk. De hogy addig mi lesz, azt nem tudjuk. Nálunk az idő – közel-keleti idő. Senki sem aggodik a múlásán.

A korábban említett palesztin terror – a nemzetközivé szélesedett iszlám terrorizmussal együtt – továbbá az iráni nukleáris fenyegetés azonban nemcsak gyakori témánk, hanem beárnyékolja mindennapjainkat is. Mindkettővel kénytelenek vagyunk foglalkozni, miközben végezzük ezeknél sokkal fontosabb munkáinkat az országért és jövőjéért, nemcsak a gondviselés csodáit várva. Ami ez utóbbit illeti, egyelőre nem a veszély megszűnése, hanem a megmaradás lesz a legnagyobb csoda, amire biztosan számíthatunk. Bármilyen vadnyugati – pontosabban: vadkeleti – állapotok uralkodnak is körzetünkben, mint a 2006 nyarán lezajlott, második libanoni háború. Az egy hónapig tartó harcok a Chizballah terrorszervezet határsértő támadásával és emberrablásával kezdődtek, amit ők – sportnyelven szólva – csak bemelegítésnek szántak. A provokációra órákon belül jött az izraeli válasz: légitámadások sorozata, később pedig szárazföldi akciók is. Mindezekre a Chizballah – betervezett háborúról volt szó, amire éveken át alaposan felkészültek –, 34 napon keresztül rakéta-esőt zúdított Észak-Izraelre, a legtöbb esetben polgári célpontokra. A Dél-Li-

banonban létező fegyver-koncentráció ismeretes volt, határmenti provokációk korábban is voltak már. Meglepetés inkább a terroristák offenzívájának intenzitása és az áldozatok száma volt az izraeli oldalon.

E háborúval kapcsolatban elemzők és laikusok sokat beszéltek az "arányosság" fogalmáról, valamint arról, hogy ki és mennyire győzött, vagy veszített a jelentős anyagi károkkal is járó harcokban. Arányosság – ki tudja megmondani, hogy ez mit jelent? Egy lövésre csak egy lövés lehet a válasz? Ha egy városodat támadták meg, te is csak egy várost támadhatsz meg? Vagy jogában áll a megtámadottnak minden eszközzel megvédeni magát – beleértve a megelőző csapást is? Vajon kötelező megtámadottnak megölteni 100 ellenséget, ha az övéi közül 100-at megöltek? Tudjuk, hogy ezeket a kérdéseket könnyebb feltenni, mint megválaszolni. Főleg olyanoknak, akik egyenlőségjelet tesznek agresszió és jogos önvédelem között. A "szemet szemért, fogat fogért" szó szerinti alkalmazásához még háborús körülmények között sem térhetünk vissza. A Chizballah 2 millió embert próbált megfélemlíteni nap mint nap. Izrael előre bejelentette, hova fog csapást mérni, és felszólított az adott terület evakuálására.

A másik kérdéshez tudnunk kell, hogy az izraeli-arab konfliktusban a győzelem és vereség fogalma alapvetően eltér e szavak szokásos használatától. A közel-keleti játékszabályok szerint Izrael vereséget szenved, ha nem arat átütő és vitathatatlan győzelmet. Ugyanakkor ha az arabok elkerülik a megsemmisítő vereséget, az már jelentős győzelemnek minősül. E zavar oka a konfliktus leegyszerűsített felfogása, mely szerint az izraeli minőség az arab mennyiséggel áll szemben. Akármilyen ragyogó győzelmet is arat Izrael, nem képes végleg legyűrni a hatalmas tömegű és kiterjedésű arab világot. Ugyanakkor az arab mennyiség soha sem képes megbírkózni Izrael sokszoros minőségi fölényével.

Ami a második libanoni háború mérlegét illeti, Izraelnek ennyi idő kevés volt az ottani terrorszervezet felszámolásához. Ez utóbbi tudta, hogy katonailag nem nyerhet, de megúsza a kalandot. A fegyverszünet alapján megkövetelt fegyverletétel helyett fegyver-eltétel történt, a Chizballah nem hajlandó leadni fegyvereit. A visszatérő menekülteknek tekintélyes pénzbeli támogatást nyújt kártérítésként, arra számítva, hogy így népszerűségük fokozódni fog, és minden leveszett harcosuk helyébe tíz lép majd egy újabb konfliktus esetén.

Ennek megelőzését volna hivatott biztosítani a térségbe küldött, nemzetközi stabilizációs – vagy más kifejezéssel: békefenntartó – erő. Az eddigi tapasztalatok szerint sajnos még így is kicsi az esélye a tartós tűzszünetnek, ez esetben pedig megkezdődött a visszaszámlálás egy újabb közel-keleti háborúhoz.

* * *

Ha már Libanonról beszélünk, vessünk rövid pillantást a Cédusok országának, Kelet Svájcának múltjára. Az egykori Fönícia őslakói, a punok, a héberrel rokon nép voltak. Az ő találmányuk a betűírás, amit a bonyolultabb képrírásból fejlesztettek ki. Egyes hajósok lévén, messzire eljutottak, a Földközi-tenger vidékén fejlett kultúrájú városokat alapítottak (például Karthágó). Manapság mégsem ajánlatos Libanonban föníciai ősokeket emlegetni, mivel a muszlim többség számára ez "keresztényt" jelent. (A bejruti Nemzeti Múzeumban egyetlen régészeti lelet alatt sem olvasható a "föníciai" felirat, helyette "vaskori lelet"-et írnak.) Az 1948-as arab invázió előtt a libanoni nyaralóhelyeken sok zsidó megfordult, a lakosság többségét kitevő keresztények rokonszenveztek a megalakulóban lévő Izraellel. Libanont az Arab Liga kényszerítette bele a Függelenségi Háborúba. 1975 előtt Libanon a béke és jólét oázisa volt a Közel-Keleten, a környező arab államoknál felvilágosultabb társadalommal és fejlettebb gazdasággal. Az 1990-ig dúló polgárháborúban az önpusztítás jelképe lett, ahol emellett hagyomány volt a politikusok elleni merénylet. A Cáhál először 1982-ben vonult be Dél-Libanonba, hogy felszámolja a terror-bázissá kiépített Fatachlandot. Ez a megszállás 2000-ig tartott, pár évvel később Szíria is kivonult. Amikor a Chizballah ("Allah pártja") vette át a hatalmat az országban, bevezette az egy-

pártrendszer, és elkezdte megvalósítani az iszlám állam prototípusát. A "bünbarlangoknak" nevezett szórakozóhelyeket bezárták, eltűntek a színházak, opera, és olyan könyvesboltok, amelyek az iszlám értékekkel ellentétes műveket is árultak. A Chizballah-t bíráló újságokat betiltották, a bejruti Amerikai Egyetemből Iszlám Egyetem lett. Néhány tengerparti strandon, de csak férfiaknak, lehet még fürödni. Nekik szakállt kell növeszteniük, a nőket visszakényszerítették a lepelviseletbe.

Libanon – mint hegység – szerepel a Tánáchban is (fehéret jelent, a hóval borított csúcsokról), a híres cédrust is említi a 92. zsoltár. A Királyok I. könyve beszámol Salamon és Libanon királyának barátságos kapcsolatairól az első Szentély építésével kapcsolatban. Az 1950-es évekig körülbelül 20 ezres, jómódú zsidó közösség élt Libanonban, napjainkra már csak alig húszan maradtak belőle.

Szorosan kapcsolódik a háború sújtotta kis országhoz a Chizballah legfőbb ideológiai és pénzügyi támogatója, egyben Izrael első számú ellensége: Irán. A síta terroriszervezet és a térségben hatalmi pozícióra törekvő Irán együttműködése nagyjából az 1982-es, első libanoni hadműveletek idején kezdődött. Azóta joggal nevezhetjük a Chizballah-t Irán előretolt állásának, meghosszabbított kezének, Iránt pedig a Chizballah háterszágának.

* * *

Amikor Izrael és Irán több mint problematikus viszonyát vizsgáljuk, az okok keresésében vissza kell mennünk az iszlám szellemi forrásáig. Emellett az arabok hagyományos Izrael-ellenessége teszi érthetőbbé a helyzetet.

A Korán általánossá tette a muzulmán világban azt a meggyőződést, hogy a zsidóság léte, illetve ma Izrael jelenléte – iszlám környezetben – maga a feleslegesség, sőt ördögi teher, ami ellen megalkuvás nélkül harcolni kell, legjobb esetben elviselni, amíg Allah el nem tünteti őket. Az iszlám – mint legmagasabbrendű és végleges kinyilatkoztatás – megjelenésével a túlhaladt és zavaróvá vált zsidóságnak már rég el kellett volna tűnnie. Mondanunk sem kell, hogy e tévgondolkodás útja is csak tévút lehet. A végkövetkeztetés ezen a logikán haladva világos: a zsidókban minden elképzelhető rossz megtestesítőjét látják, akik mint az iszlám és Allah ellenségei kiiktatandók. Józan ember előtt nem kell bizonygatni e felfogás primitívségét és erkölcs nélküliségét, mely nem tud mit kezdeni a 2000 éve eltűnt zsidó állam újbóli felbukkanásával. Azzal a ténnyel, hogy az első, bibliai Purim óta a már nem egyszer és sokak által halálba kívánt zsidó nép 1948-ban újra a világ színpadára lépett.

Arab államfők ezt követően számtalanszor kijelentették, hogy Izrael létébe nem hajlandók belenyugodni (Nasszer egyiptomi elnök 1965-ös nyilatkozata szerint még akkor sem, ha területe csak Tel-Avivra korlátozódna), és a közel-keleti probléma megoldásának egyetlen módja Izrael felszámolása, a cionista biatorlók tengerre söprése.

Hasemi Rafszandzsáni iráni elnök 1989-ben így nyilatkozott: *"Térségünk minden problémája és politikai feszültsége arra vezethető vissza, hogy a zsidó hitetlenek a nyugati imperialisták segítségével elfoglalták az Iszlám Házát. Ismael és Izsák küzdelme nem érhet véget amíg egyik vagy másik végleg el nem tűnik."* Itt már érezhetők a veszély előjelei.

Irán 2005 augusztusában megválasztott másik elnöke, Mahmud Ahmadinedzsád sem elégedett meg a szokványos Izrael ellenes szólamokkal. Pár hónappal később – ahogy következetes muszlimhoz illik –, Izrael közvetlen megsemmisítését hirdette meg: a zsidó államot törölni kell a Föld felszínéről. Kijelentésével nem kis meglepetést okozott Izraelben, világszerte pedig a felháborodás viharát váltotta ki. Néhány országban tömegtüntetésekre, elítélő nyilatkozatokra került sor, később már követelni kezdték Irán kizárását az ENSZ-ből az ilyen, megengedhetetlen nézetek miatt. Tény, hogy Izrael fennállása óta kevés muzulmán vezető merészelte ehhez hasonló nyíltsággal követelni Izrael elpusztítását a nagyvilág előtt. Látván a nemzetközi reagálást, az iráni külügyminiszter így kozmetikázta az emlékezetes elnöki kirohanást: *"Nyugaton félreértették Ahmadinedzsád szavait. Azok nem úgy értendők, hogy Izraelt akarná bárki letörölni a térképről, hanem csak a cionista rendszert."*

Mint már rámutattunk, az iszlám Izrael-gyűlöletének oka nagyon is egyszerű: a feleslegessé vált rivális eltüntetésének szán-

déka. Efelől az iraki elnök sem hagyott kétséget, amikor egy teheráni – palesztin ügyet támogató – konferencián a zsidó állam létezését végnélküli fenyegetésként értékelte az egész iszlám világ számára: *"Egyetlen muzulmán ország sem érezheti magát biztonságban az izraeli fenyegetés miatt."*

Elgondolásait, terveit több variációban és több helyen is hangoztatta az iráni elnök. Ezek külön-külön is alaposan kimerítik a szóban elkövethető bűncselekmények fogalmát: gyűlöletkeltés, háborús uszítás, faji gyűlölet hirdetése, rágalmazás, az ENSZ határozatainak megsértése. Mindezekhez jön még a Holocaust-tagadás, az áldozatok emlékének lelki kegyetlenséggel történő meggyalázása. Erről később még szólnunk.

Teherán: *"Izrael a Közel-Kelet állandó ellensége. Elrothadt, kiszáradt fa, amit egy vihar véglegesen el fog söpörni a színről, Palesztina nemsokára fel lesz szabadítva."* (Ez utóbbihoz megjegyezhetjük: minden igazhitű legnagyobb öröme, éljen a zsidómentes, szép, muzulmán Palesztina!) *"A cionista állam napjai meg vannak számlálva."*

Indonézia fővárosának egyetemén eképpen szónokolt: *"Izrael egy napon el fog tűnni. Azért, mert a Gonosz rezsimje."* Kijelentéséért nagy tapsot kapott, bizonyára sokak szívéből beszélt. A bejruti egyetem új rektora az extázisban lévő tömeg előtt olvassa fel az iráni elnök üzenetét: *"Készüljete fel még több áldozatra, mert a mi dzsiháduknak, mely a zsidó szegényfoltot letörli a térképről, még csak most kezdődött."* Az önkéntes "mártírok" vele kántálják: "Allah, Korán, Khomeini."

Irán főkorifeusa szerint minden nyugati béketerv kudarcot vallott a Közel-Keleten, tárgyalásokkal nem lehet megoldani a területi vitát. *"Nem lesz béke, amíg nem veszik tekintetbe Palesztina igazi lakóinak akaratát. A béke csak Izrael Állama megsemmisítésével valósítható meg."*

Ne szaporítsuk a szót: a véres szájú és nemkevésbé zavaros észjárású perzsa államelnök a zsidókérdés egyedül sikeres megoldásának a radikális megoldást látja. Íme, a hitlerizmus kísértete, a Führer visszatérő szelleme, új Holocaust árnyéka. Zsidózás az 1300 éves iszlám tradíció szerint.

Hogy tisztán lássunk ebben a szomorúan sötét ügyben, megemlíthetjük még az indoklást is: mi nem alkotunk népet, államunk átmeneti jelenség egy muszlim terület szívében. Talán nagy-lelkűségi rohamában, Endlösung-Vernichtung helyett, alternatívát is ajánlott az ókori perzsa Hámán késői, szellemi utódja: *"Izrael lakosságát el kell távolítani a Közel-Keletről, áttelepíteni Németországba, vagy Ausztriába."* Pár nap múlva a helyszínt Alaszkára módosította. A lényegen sajnós a transzfer-javaslat sem változtat, merthogy nyilvánvaló: amikor az iráni elnök Izrael eltörléséről beszél, ez alatta nyugati civilizáció lerombolását is érti. Kijelentései után kézzel foghatóbban tudjuk elképzelni, hogy milyen veszélyt hozhat Izraelre és a világra, ha a nukleáris tömegpusztító fegyverek terrorizmus támogató, muzulmán kezekbe kerülnek. Aggodalmaink megalapozottak, miután nyíltan hangoztatják: az iszlámot az teheti újra nagygyá, ha muzulmán országok atomfegyverre tesznek szert. Irán vezetője veszélyesebb, mint Hitler, akinek már nem volt ideje ilyenhez hozzájutni.

Aki azzal fenyeget, hogy meg akar minket semmisíteni, készséggel elhiszük neki. Aki fenyegetőzik, az előbb-utóbb cselekszik is. A Holocaustból levontuk ezt a tanulságot.

A fentiek után nem csodálkozunk azon, hogy az iráni elnök ismételtelen hazugságnak nevezte a hat millió zsidó kiűztését, ami szerinte *"a zsidók által kitalált mese a világ megtévesztésére."* Későbbi álláspontja szerint *"az egész Holocaust egy zsidó-európai összeesküvés"*, aminek célja a zsidók elűzése volt, hogy aztán Izrael létrehozásával a muzulmánok ellen fordítsák őket. El kell ismernünk, élénk képzelőerővel rendelkezik Irán mindenre elszánt kormányosa. Meghökkenítő teóriáit "tudományos" Holocaust-tagadó konferenciáival, és témába vágó karikatúra-kiállításal koronázta meg. Országá időközben több tízezer fős önkéntest toborzott és képzett ki öngyilkos merényletekre Izrael és a nyugati országok ellen. Nem titok az sem, Irán a nemzetközi terrorizmus központi bankja, és a dicstelen elsők között van az emberi jogok megsértésében (kisebbségekkel szembeni diszkrimináció, ellenzék megfélemlítése, fiatalok kivégzése stb.)

Mit kívánhatunk Mohamed eme gyülekezetének? Allah irgalmazzon nekik...

Simon Peresz izraeli miniszterelnök-helyettes:

HVG – 2007. március 28.

"Izrael soha nem fog elsőként atomfegyvert bevetni

Születhet-e átütő erejű kezdeményezés a rijádi arab csúcsértekezleten? Egyebek között erről, valamint a szaúdi béketervről és egy újabb arab-izraeli megbékélési kísérlet esélyéről nyilatkozott a HVG-nek Simon Peresz (84 éves) izraeli kormányfőhelyettes.

Simon Peresz:

"Sohasem én választottam a tisztségemet, mindig odaállítottak valahová" – fűzött rövid kiegészítést életrajzához Simon Peresz, aki közel 60 éve áll az izraeli politika centrumában. A fehér-orosz Visnyevában 1923-ban született és Palesztinába 1934-ben bevándorolt, eredeti családi nevén Persky, mint minden új bevándorló, kibucban kezdte, de – Ben Gurion kormányfő protezsztjaként – hamar elindult a politikai karrier útján. Az 1950-es években a hadügyminisztériumban dolgozott, s bár – szemben például Jichak Rabinnal és Ariel Saronnal – a harcmezőn soha nem próbálta ki magát, nagy érdemének tartják, hogy ő volt az izraeli katonai légierő egyik fő megteremtője és a hivatalosan máig be nem ismert izraeli atomprogram elindítója. A baloldali Munkapárt megalapítója csaknem minden miniszteri posztot megfordult, háromszor volt kormányfő, államfőnek azonban – bár négy éve jelölt volt – nem választották meg. 1994-ben Nobel-békedíjat kapott az azóta kifulladásos izraeli-arab békefolyamat elindításáért.

HVG: A Fatahkal kibővített palesztin egységkormány az Egyesült Államok és Európa számára is szalonképesebbnek tűnik elődjénél. Miért nem fogadja el Izrael tárgyalópartnernek az új palesztin vezetést?

S. P.: Az új palesztin kormány adminisztratív szempontból egységkormány, mégis kétféle politikája van. A palesztin kormányfő nem ismeri el Izraelt, és nem hajlandó a korábbi megállapodásainkat sem tiszteletben tartani. Sőt a kormányfő – ezt maga mondta – támogatja "az ellenállás bármely formáját". A terrorcselekmények folytatásának ígérete pedig aligha lehet garancia a politikai és pénzügyi támogatások megadására. A Hamász álláspontja nem csupán Izrael, hanem a kvartett – az USA, az EU, Oroszország és az ENSZ – számára is teljes mértékben elfogadhatatlan.

HVG: Egyes EU-országok mégis különtárgyalásokat folytatnak a palesztinokkal. Mi a baja ezzel Izraelnek?

S. P.: Az EU-nak a Hamász számára világossá kell tennie, hogy nem fog-

ják a terrort finanszírozni. Ha a palesztinok az európaiaktól segítséget várnak, akkor azt a béke elősegítésére kell fordítani, és nem az akadályozására.

HVG: A Fatah, amely csak később lett ugyan elfogadható partner, elismeri Izrael államát, s most – noha kisebbségben – az új palesztin koalíció tagja. Mégis hogyan lehet egy kormány egyes tagjaival tárgyalni, másokkal pedig nem?

S. P.: Számunkra nem egy párt vagy szervezet, hanem annak a politikája a fontos. Nem a Hamászt, hanem annak ellenséges politikáját utasítjuk el, amely semmit sem változott.

HVG: Előfordult már, hogy Izrael is változtatott korábbi álláspontján. Lehet, hogy most sem ez lesz az izraeli vezetés utolsó szava?

S. P.: Ez kizárólag tőlük függ. Ha a jelenlegi palesztin vezetésnek megváltozik a véleménye, hozzáállása, akkor részünkről semmi akadály a tárgyalásoknak.

HVG: És Izraelnek nem kell semmit sem változtatnia?

S. P.: Miért kellene? Mi egyetértünk a két, egymás mellett létező ország megvalósításával. A terrort elutasítva és kizárva, készek vagyunk tárgyalni. Az amerikaiak béketervét, az "útítvert" továbbra is elfogadjuk.

HVG: A jelek szerint önök most már nem is a legutóbbi, vagyis a Bush elnök által kezdeményezett útítvról, hanem az 1967-es határookra való visszavonulásért és az önálló palesztin államért cserébe Izrael teljes elismerését és összarab békét kínáló "szaúdi kezdeményezés" támogatásának feltételeiről beszélnek...

S. P.: Szó sincs a szaúdi béketervről. Az arabok Abu Mazen palesztin elnököt küldik tárgyalni, és ha ő megállapodásra jut velünk, akkor azt mondják, hogy a megállapodást előbb a palesztin néppel – ideértve a diaszpórában élő palesztinokat is – referendumon hagyatják jóvá. Semmi kétségem azonban afelől, hogy mondjuk a Bejrútban élő palesztinok negatív véleményét nyilvánítanak majd a megállapodásokról. A tárgyalások így sehova sem vezetnek, tehát az egész kizárólag időpocsékolás. A probléma az, hogy a palesztinok állandóan kétértelmű álláspontot képviselnek. Nekik kell ezen változtatni, különben nem jutunk semmilyen megállapodásra.

HVG: Nem gondolja, hogy a szaúdi kezdeményezés mégis egyedülálló lehetőség egy újabb békefolyamat elindításához – a közeljövőben sorra kerülő rijádi találkozón?

S. P.: Ha Rijádban megegyezés születik a tárgyalások kiindulópontjáról, akkor a tárgyalási ajánlatot elfogadjuk. Ám

ha diktátummal állnak elő, aligha fogunk asztalhoz ülni. Ahogy Izrael nem diktálhat az araboknak, úgy az arabok sem diktálhatnak Izraelnek. Természetesen nekik kell eldönteniük, mi a tárgyalási alapjuk, de ez csak a tárgyalások kiindulópontjául szolgálhat, és nem a tárgyalások feltételül. A tárgyalásaink eredménye pedig kompromisszum kell hogy legyen.

HVG: A palesztinok "visszatérési joga" Izrael számára tabu. Lehet mégis – ahogy az arabok szeretnék – az újabb tárgyalások témája?

S. P.: A válaszom világos: ebben a kérdésben nem engedhetünk. A palesztin tömegek betelepülésével palesztin többség keletkezik, ami a zsidó állam végét jelentené. A zsidó állam nem vallási, hanem demográfiai fogalom. Egy arab államban az arabok, a zsidó államban pedig a zsidók vannak többségben. Mi a "két államban két nép" egymás mellett élésében látjuk a megoldást. A palesztinok "visszatérési joga" azt jelenti, hogy a két állam helyett egyetlen államot, a palesztin államot akarják megvalósítani. Ez elfogadhatatlan.

HVG: Egyetért azzal a véleménynel, hogy a jelenlegi szokatlan szaúdi aktivitásnak Irán regionális hatalmi ambíciója az oka? Teherán ma már nemcsak Irakban, hanem Libanonban, a Gázai övezetben és Ciszjordániában is növeli befolyását, és Rijád – jelezvén, hogy az arab problémákra arab megoldást kell találni – ezt nem hajlandó tolerálni.

S. P.: A szunniták és a síták között folyó küzdelem a protestánsok és a katolikusok 17. századi ellentétéhez hasonlítható. A főként a szunnitákhoz tartozó szaúdiak, jordániaiak, egyiptomiak és az Öböl menti arab országok ellenzik, hogy a Közel-Kelet síta uralom alá kerüljön, és hogy a perzsák elfoglalják ezt a térséget.

HVG: Irán nem tűnik könnyű ellenfélnek, a jelek szerint nehezen lehet céljától eltántorítani...

S. P.: Irán nemcsak Izraelnek, hanem az egész világnak gondot okoz. Az egyetlen ország, amelyik nyíltan egy másik ENSZ-tagállam elpusztítására tör. Iránt a szélsőségek jellemzik, a vallási fanatizmustól az atombomba birtoklására való törekvésig.

HVG: Teherán viszont éppen Izrael – eddig hivatalosan soha el nem ismert – nukleáris kapacitására hivatkozva kívánja megvalósítani saját atomprogramját. Izrael a jövőben is folytatni fogja nukleáris képessége "homályban tartásának" politikáját?

S. P.: Izrael senkit sem fenyeget, és soha nem állította, hogy el akarja pusztítani Iránt. Izrael azt sem mondta soha, hogy urándúsításra és atombomba előállítására törekszik. Azt viszont határozottan kijelentettük, hogy Izrael soha nem fog elsőként atomfegyvert bevetni a Közel-Keleten; ezt nemegyszer értésre adtuk már. Izrael senkit sem akar elpusztítani, ugyanakkor vannak olyan országok, amelyek Izrael elpusztítására törekednek.

HVG: Mit gondol, mennyire kell komolyan venni azt, amit az iráni elnök mond?

S. P.: Senkinek nem áll jogában nem komolyan venni az iráni elnököt. Örült beszédek mond, tagadja a Holocaust megtörténtét, nem rejti véka alá a Közel-Kelet feletti uralmi ambícióit.

HVG: Új Közel-Kelet című, 1993-ban írt könyvében ön még igencsak bízott abban, hogy a térség stabilitását közös gazdasági programok segítségével lehet megvalósítani. A jelenlegi, nem túl rózsás fejlemények nem változtatták meg a véleményét?

S. P.: Nem, dehogy. Sőt, most is van egy nagyszabású terv, aminek nagy híve és elősegítője vagyok. A "békekorridor" egy izraeli-palesztin-jordániai projekt, amelynek keretében a Holt-tenger kiszáradásának megakadályozását, továbbá egy Jordániával közös repülőteret, közös vízhálózatot, ipari parkot tervezünk, továbbá a turizmus kiépítését. Ehhez a mintegy 5 milliárd dolláros tervhez már találtunk hitelezőket, támogatókat is.

HVG: Ha már a terveiről beszél: elképzelhető, hogy ön pályázik a kormányfői posztra, ha Olmertnek esetleg távoznia kellene a libanoni háború ügyében indított vizsgálat következményeként?

S. P.: Nem gondolom, hogy Olmertnek le kell majd mondania. És nem szeretnék semmilyen spekulációba belemenni. Én a magam részéről Olmertet támogatom.

HVG: Az államelnöki poszt viszont hamarosan megüresedik, és sokan gazdag politikai pályája megkoronázásának tartanák, ha ön töltené be. Egy izraeli karikatúrán ön éppen azon tőpreng, vajon lehet-e egyszerre kormányfő és elnök is. Mit gondol erről?

S. P.: Azt, hogy van olyan újság, amely egész máshova, más pályára kíván engem...

BÖHM ÁGNES – TEL-AVIV

TANÚK ÉS TANÚSÁGAIK

Káf-záin b'Niszán, Soá-émléknap. Évről évre fejet hajtunk a Vészkorszak hatmillió áldozatának emléke előtt – ez már hagyománnyá nemesült. Este nyolckor a Yad Vashem az ország központi részévé válik, kezdetét veszi a szomorú gyászünnepség, a fáklyagyújtás ceremóniája, beszédek hangzanak el, emlékek fakadnak fel, és most, 63 év múltán is változatlanul fájdalmas a történelem legnagyobb szégyenének felelevenítése.

Idén a fáklyagyújtó túlélők között két magyarjuk is volt: egyikük a híres-neves szatmári közösség életben maradtainak egyike, második ismert személyiség: **Dávid Gur**, a budapesti zsidó mentőbrigádok egyik hőse. Az első, második, harmadik, negyedik, ötödik és hatodik fáklya meggyújtása közötti szünetekben részesei lehettünk a nagy megtiszteltetést jelentő fáklyagyújtó-túlélők együttesen és külön-külön is megrendítő történetének; jogos büszkeséggel hallgattuk David Gur szavait arról a mentőmunkáról, amely magyar zsidók ezreinek életét jelentette. Tanúvallo-mások az utókornak, hogy semmi, de semmi ne menjen feledésbe...

* * *

Szintén a Yad Vashemben, az Elpusztított Hitközségek Völgyének nevezett sziklalabirintusban került sor – idén is, mint minden évben – a H.O.H. szervezésében –, a hatszázezer magyar áldozat emlékére rendezett emlékünneepségre.

Emlékező közönség a sziklalabirintusban

Beszédet mondott: **Meir Gal**, a magyarjuk olék érdekképviselőének, a H.O.H.-nak országos elnöke, **Tomi Lapid**, a Yad Vashem Vezetőségi Tanácsának elnöke, **Dr. Gyenge András**, a Magyar Köztársaság tel-avivi nagykövete, **Roni Lusztig**, a Cfáton székelő Magyar Nyelveterrületről Származó Zsidóság Múzeumának képviselőében (a Dor Hemsech project vezetője), **Efraim Agmon**, a budapes-

ti földalatti mentési munkálatok egyik hőse, **Mandelbaum Timi**, a harmadik nemzedék nevében. Kadist **Mose Goldberg** kántor mondott, aki szívhez szólóan adta elő az Él Málé Réchámim halotti imát is.

A megemlékezés végén elhangzott állami himnuszunk, a Hátikvá.

Dr. Gyenge András beszél

* * *

Idézzünk **dr. Gyenge András**, magyar nagykövet beszédéből:

"A Shoáról nem *megemlékezni* kell, hanem állandóan *emlékezni* rá!" – mondta bevezetőjében. A Holocaust mindannyiunk öröksége, ezért mindig emlékeznünk kell rá és a következő generációknak is ezt kell tenniük. Ahogyan Tomi Lapid mondta: "mindannyian a Shoa túlélői vagyunk, zsidók és nem zsidók egyaránt". Erkölcsi felelősséggel tartozunk mind a meggyilkoltak, mind a túlélők iránt és tanítanunk kell a jövő nemzedékét.

Magyarországon és a világ sok más országában még mindig nincs eléggé feldolgozva, kibeszélve mi is történt és mik a tanulságai a Holocaustnak. A zsidó és a keresztény naptár találkozása miatt az idén épp egybe esik az izraeli Yom Ha-Shoa és a magyar Holocaust Emléknap. Ma, április 16-án Magyarországon is az áldozatokra emlékeznek és azokra a kevesekre, akik életük kockáztatásával is próbálták menteni embertársaikat. A Magyar Országgyűlésben a politikai pártok képviselői épp abban a teremben gyűltek össze, ahol annak idején a zsidók kirekesztésének szükségességéről szónokoltak a képviselők és megszavazták a hírhedt zsidó törvényeket. Ma teljesen más tartalmú beszédek hangzanak el ugyanarról a szószeletről, s ennek szimbolikus jelentősége van.

A jeruzsálemi megemlékezés színhelyén, az Elpusztított Hitközségek Völgyében a falakra vésett magyar helységne-

vekre mutatva a nagykövet kijelentette: ezek a közösségek mégsem pusztultak el. Ma a legtöbbször virágzó közösségi élet és növekvő számú zsidóságot találunk.

Igaz, hogy még mindig van antiszemitizmus Magyarországon, sőt az utóbbi időben ismét felemelte a fejét az újfasizmus is, az ország többsége mégis érti, és pontosan tudja mi történt a Holocaustban és ez milyen morális kötelezettségeket ró ránk. A politikának nem szabad játszania a sötét erőkkel és gondolatokkal, mert ezek Magyarországon már egyszer nemzeti tragédiához vezettek. Ma már értjük hogy a folyamatos uszítás és gyűlöletkeltés hogyan vezetett el a numerus clausustól egészen a magyar zsidóság kétharmadának kiirtásáig, a gázkamrákig. Soha többet nem szabad megengedni, hogy a társadalom erre az útra tévedjen.

Ma olyan kormány van Magyarországnak, amelyik következetesen fellép a gyűlöletkeltés minden formája ellen. Mégis van gyűlölet, vannak antiszemita megnyilvánulások, vannak újfasista csoportok. Álszent és képmutató azt mondani, hogy a gyűlöletet üvöltő feketeingesek az Árpád-sávok lobogók alatt csak hagyományörzők, akik a középkori magyar királyok dicsőségét hirdetik. Sajnos nincs Magyarországon törvény a gyűlöletbeszéd ellen, és a Holocaust tagadása sem büntetendő cselekmény. Az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy a szólásszabadság védelme fontosabb érdek, mint a gyűlölködők megbüntetése. Ezzel összhangban és jó szándékkal sokan azt mondják, hogy a gyűlöletkeltés ellen nem börtönnel, hanem a társadalom összefogása révén kell harcolni. Ez helyes álláspont, de akkor tenni is kell a társadalmi összefogásért. Magyarországon ma senkinek nem kell félnie. Ezért akár zsidó vagy nem zsidó, ne bújjon el az otthonában, vagy ne utazzon el külföldre, ha a gyűlölet katonái az utcán randalíroznak. Valamennyiünk erkölcsi kötelessége nemet mondani a gyűlöletre, az antiszemitizmusra, a fasizmusra.

Nem csak a Holocaust napi beszédekben kell emlékeztetni erre a kötelességre, de úgy kell élni, hogy az tükröződjék a

mindennapjaink gyakorlatában is. Ez a közös kötelességünk az elpusztítottak és a jövő generációi iránt.

* * *

A megemlékezésen a túlélők harmadik nemzedéke is képviseltette magát. Nevükben **Mandelbaum Timi** beszélt:

Idén a Soá emléknapját a tanúknak és tanúságaiknak ajánljuk. Azoknak a tanúknak, vagyis túlélőknek, akik ma itt vannak velünk, de megjárták a poklot, leírhatatlan és kimondhatatlan szenvedést éltek át. Azon embereknek és személyes sorsbeszámolóiknak, akik saját bőrükön tapasztalták meg annak a korszaknak a borzalmait, amikor bűn volt zsidónak lenni, halálos bűn!

A Soá túlélőinek nem csak túl kellett élniük a gettók, munka- és haláltáborok borzalmait, de később szembesülniük kellett az a ténynel, hogy egyedül maradtak, vagy néhány szerencsésebb esetben egy-két családtagjuk visszajött. Családok pusztultak el így nyomtalanul.

Azonban van egy hivatásuk is a Soá túlélőknek a későbbi generációkkal együtt: gondoskodni arról, hogy a Soá emléke megmaradjon, tovább éljen és soha, de soha ne merüljön feledésbe, vagy kétségbe. A túlélők, a tanúk tanúvallomásai azok a források, melyek ezt elősegítik, illetve átvitt értelemben fegyverként használhatók azokkal a képtelen és felháborító elméletekkel szemben, amelyek tagadják és kétségbe vonják a Soá létezésének tényét.

Nagy megtiszteltetés ez számomra, hogy ma itt állhatok önök előtt, Soá túlélő nagyszülők unokájaként, és az úgynevezett harmadik generáció képviselőjeként.

Engedjék meg hogy idézzek egy Ady verset, amelynek címe: Jobb nem vagyok:

Jobb nem vagyok, mint annyi sok más
Egy beteg kornak dalosa,
Vergődöm az ellenfelek közt,
S irányt nem találok soha.
Nagy dicső eszmék hevítnek,
De elkap az életnek árja,
Bennem van a költőnek erénye,
S bennem van minden léhasága.

Mandelbaum Timi

De néha lázas éjszakákon
Lehull előttem a lepel,
S eszembe jut, hány édes álmot,
Hány ideált temettem el.

Az idézet nem pontos, de a hangsúly kevésbé van a versen magán, mint azon, hogy honnan van, és milyen körülmények között vetették papírra.

Ezt az Ady-verset nagymamám egyik testvére írta le emlékezetből, sok más költő versével együtt, mint például József Attila, Heinrich Heine, Szabó Lőrinc és mások, Auschwitzban, ahol 1944 áprilisától raboskodtak, egy általa készített kis füzetbe, melyet bombakanóc fűz össze, és amelyet az Allendorfban működő bombagyárból hozott el, ahol dolgoztak. A füzet borítója pedig egy darab anyag, amiből a német tisztok papucsait készítették.

Ez a kis füzet is egy tanú, amely a túlélés egyik formájáról ad egyfajta tanúbizonyságot: kinek mi segített embernek maradni az embertelen körülmények között.

6,000,000 ember nem tudott tanuskodni. Nekünk kell helyettük is, és legfőképp értük.

Fejet hajtunk a Soá túlélői előtt és tiszteljük azok emlékét, akik nem lehetnek ma velünk, akik elpusztultak és életükkel fizettek zsidóságukért, a Soá mártírjainak emlékét.

Soá-nap az
Elpusztított
Hitközségek
Völgyében:

Dr. Gyenge
András (ül),

Roni
Lusztig,

Meir Gal
(a mikrofon-
nál),

Tomi Lapid
befejezte
beszédét.

*

A fényképeket
Buk Kriszta
készítette.

A hatodik évtized végén

(1948 – 2007)

Mindig bajban vagyok, ha évfordulóról kell megemlékezni: akár születés- vagy névnap, akár házassági évforduló a téma. Nehezen találok meg a megfelelő szavakat, amelyek híven tükrözhetik az illető évforduló lényegét. Hatványozottan így van ez akkor, ha államunk megalakulásának évfordulójáról kell megemlékezni. Eltelt ötvenkilenc év, Izrael Allama rövid történetének első – bár még csonka – hat évtizede, és bizony nem könnyű objektíven ábrázolni az eltelt éveket, már csak azért sem, mert kevesebb, mint két évtizede élek itt. Nem láttam, nem tapasztaltam meg a hőskort, csupán leírásokból, elbeszélésekből tudok azokról az évekről.

Ha visszatekintünk a modern zsidó állam történelmére, meglehetősen viharos időszakot látunk. Történelmi szükségszerűség hozta létre Izrael Allamot a 20. század derekán, hiszen a néhány esztendővel korábban dúló második világháború volt talán az egyetemes zsidóság legsötétebb, legvérszerűsebb korszaka. A Holocaust túlélői, bármilyen kevesen is maradtak, minden akaratukkal azon voltak, hogy otthont teremtsenek hittársaiknak, azoknak az embereknek, akik számkivetetten, gyakran teljesen magukra maradván hányódtak Európában.

Ám nem volt könnyű a feladat. Az akkori brit mandátum letéteményesei minden lehetséges eszközzel igyekeztek meggátolni a zsidók beáramlását Palesztinába. Kár most azt feszegetni, mi volt ennek a viselkedésnek a mozgatórugója. Talán leginkább a gazdasági érdekek játszottak szerepet ebben (is), hiszen az egyre modernizálódó világban a kőolaj volt a legáhitottabb kincs, és bizony az jobbára arab kézben volt – mint ahogy a mai napig is abban van. Az sem kizárt, hogy a közismert angol konzervativizmus is közrejátszott az akadályozásban. Nagy-Britanniának kényelmesebb volt kiegyezni a már létező arab államokkal, mintsem kiállni egy még meg sem született zsidó állam mellett, amely az akkori geopolitikai konstellációban eleve bukásra volt ítélve.

A negyvenes évek vége felé azonban a brit mandátum már jócskán elfűrészelte a fát ön maga lába alatt. Nagy-Britannia rákényszerült, hogy megváljon gyarmatai legnagyobb részétől, és az első világháború alkonyán megszerzett palesztinai mandátum is recsegett-ropogott. A britek képtelenek voltak kézben tartani a helyzetet. A valaha egy egész világot uraló birodalom lassan önmagába roskadt, és ezáltal elszalasztotta azt a lehetőséget is, hogy békés úton, a néhai Balfour-nyilatkozat alapján adja meg a zsidóságnak azt a lehetőséget, hogy új hazát teremtsen egykori országa területén, ahonnan két évezreddel korábban a rómaiak száműzték.

1947-ben az akkor még gyermekcipőben tipegő ENSZ határozatban mondta ki, hogy a Jordán-folyó és a Földközi Tenger közötti sávban két állam – egy zsidó és egy arab – jogosult a létezésre. Az akkori zsidó jisuv vezetői örömmel fogadták ezt a határozatot, hiszen ez annyit jelentett, hogy az addigi munkájuk nem veszett kárba. Viszont a helybéli arabok vezetőit feldühítette az ENSZ határozata, és néhány kivétellel, úgy döntöttek, hogy harcolni fognak ellene. Nem bíztak meg abban, hogy ha megalakul a zsidó állam, nekik – akik a harmincas és negyvenes évek pogromjainak az értelmi szerzői és gyakorlati vezetői voltak – nem esik bántódásuk. Gyakorlatilag már a határozat kimondásának a pillanatától kezdve arra buzdították a palesztin arabokat, hogy vagy fegyveresen harcoljanak a zsidó állam megalakulása ellen, vagy pedig családjaikkal együtt, tömegesen hagyják el lakhelyüket. Lényegében az utóbbi verzió vált valóra, és azóta lehet palesztin menekültekről beszélni.

1948 májusa volt a fordulópon. 14.-én David Ben Gurion kiáltozta Izrael Allama megalakulását, és felolvasta a Függetlenségi Nyilatkozatot, amely azóta is az ország legfontosabb alaptörvénye. Szinte ezzel egy időben indult meg három szomszédos arab állam, Szíria, Egyiptom és Jordánia, valamint az Izraellel nem közvetlenül szomszédos Irak egyesített katonai támadása az ország ellen. Kibört a Függetlenségi Háború, Izrael rövid történelmének első arab-ellenes háborúja. Az akkor már legálisan érkező bevándorlókat gyakran a haifai kikötőből egyenesen a katonai kiképzőtáborokba vitték, ahol egyenruhába bújtatták őket, fegyvert kaptak, valamint a legalapvetőbb kiképzést, és innen a tűzvonalba kerültek.

Az újonnan megalakult Izraeli Véderő (Cáhál = Cvá Hágáná Le'isráél) nyílt sisakkal vette fel a harcot a betolakodók ellen. A hadsereg magját a sokat tapasztalt Palmach (Plugot Máchác = csapásmérő századok) alkotta, amely annak idején eredményesen harcolt a brit fennhatóság, valamint az arab hordák ellen. Időközben megalakult a haditengerészet és a légierő is, bár mindkettő még gyenge és rosszul felszerelt volt. Ám ami hiányzott felszerelésben, azt a katonák lelkesedése és elszántsága pótolta. Itt már élet-halál kérdése forgott fenn: vagy megmarad az ifjú állam, vagy eltörlik azt a térképről a támadó arabok. Mivel fegyver- és hadianyag-embargó volt érvényben, a szükséges fegyverzetet kerülő úton, titokban szereztek be külföldön, és rejtve hozták be az országba.

Ekkor szerzett magának megújult hírnevet Ezer Weizmann, a második világháborús veterán pilóta, aki halált megvető elszántsággal bocsátkozott harcba *Spitfire* vadászgépével a gyakran sokkal modernebb arab gépek ellen. Tudását beosztottjai és bajtársai rendelkezésére bocsátotta, és a légierőtisztjei úgy mond „menet közben” tanulták ki a légi harc minden csínját-bínját. Erőfeszítésük végül meghozta a maga gyümölcsét, és az arab légierők hamarosan letettek arról, hogy az izraeli városokat támadják. Túl sok volt a veszteségük ahhoz, hogy az eredeti lendülettel folytathassák a harcot.

A több hónapig tartó harcok végeredményeként az arab intervenció önmagába fulladt, és a háború fényes sikert hozott Izraelnek. Az eredeti térképet is átrajzolta a Függetlenségi Háború, amennyiben sok olyan terület is Izraelhez került, ami az eredeti elképzelés szerint az arab Palesztinát illette volna. Mint már említettük, megindult a palesztin arabok exodusa a környező arab országok felé, és az eredetileg itt élt araboknak csak kis hányada döntött a maradás mellett. Ők teljes jogú állampolgárai lettek Izrael Allamának, és mai szemmel nézve is, sokkal magasabb életszínvonalon élnek, mint a környező arab országok „szabad” – tehát bennszülött – lakossága, a menekültekről nem is beszélve.

Téved viszont, aki azt képzei, hogy az arabok belenyugodtak a vereségbe. 1949-től úgyszólván napjainkig tartanak a terrortámadások, amelyek szétzilálni hivatottak a békés életet. A véresszájú zsidóellenes propagandára hagyatkozva, a palesztinok sok szövetségest toboroztak világszerte, és ezáltal fegyverekhez, hadianyaghoz is jutottak. Izraelre hatalmas feladat hárult: biztosítani kellett egyrészt az ország védelmét mindenfajta külső akcióval szemben, másrészt viszont lehetővé kellett tennie a majdnem békés életet is a határokon belül ahhoz, hogy a nemzetgazdaság valamennyire is talpra tudjon állni.

A terrortámadások közepette néha valódi háborúra is sor került. 1956-ban a Kadesh-hadművelet törte meg a látszat-békét, 1967-ben az óriási sikert hozó Hatnapos Háború, 1973-ban a majdnem csúfos kudarccal végződő Jom Kippuri Háború, 1982-ben az első Libanoni Háború. De meg kell jegyeznünk, hogy az Izrael által viselt háborúk közül egyetlen egy sem tűzte ki célul idegen országok leigázását, avagy idegen területek elfoglalását. Ennek ellentmondani látszik az a tény, hogy a jelenlegi Palesztin Autonómia területeinek egy része még mindig izraeli fennhatóság alatt van, de az adott ténynek nyomós okai vannak: csak egy mindenütt jelenlévő, erős és elszánt katonai vezetés képes elhárítani, vagy legalábbis a minimumra csökkenteni a terror veszélyét, amely természetes módon ezekről a területekről indul ki, és itt toborozza résztvevőit is.

Jelen cikkünknek nem célja részletesen és dokumentumszerűen bemutatni az összes háborút. Ezt megtették a történészek, a mi célunk csupán érzékeltetni az Izraelt még mindig fenyegető veszélyt, amely ellen – sajnos – egyelőre csak katonai eszközökkel lehet felvenni a harcot. A sokak által megálmodott „Új Közép-Kelet” utópia marad, és ez mindaddig így is lesz, amíg az arab országok vezetői be nem látják, hogy Izrael Allamának pontosan annyi létjogosultsága van a világnak ezen a táján, mint minden más államnak. Izrael léte – akár elfogadják, akár visszautasítják – mostanra már történelmi tényvé vált. Mit sem változtat ezen az, hogy például Irán majdnem nyíltan törekszik országunk megsemmisítésére, lakosságának kiirtására. Ha hinni lehet a mostanában érkező híreknek, akkor azt láthatjuk, hogy sok arab ország belátja Izrael létének megváltoztathatatlanát, és ennek a fényében tárgyalásos úton próbálja rendezni a sok évtizedes zsidó-arab viszályt. Itt említhetjük meg a Szaúd-Arábia által tett kezdeményezést, amely ugyan sok kívánnivalót hagy maga után, ám mégis alapját képezheti egy esetleges, az egész Közép-Keletet átfogó békés rendezésnek. Az alap is megvan ehhez: az Egyiptommal és Jordániával kötött békeszerződések, amelyek kölcsönösen minden fél számára előnyösek.

Elérkeztünk tehát Izrael léte hatodik évtizedének a végéhez. Az ország ötvenkilenc éves. Szép kor, még emberi viszonylatban is. Azonban az, hogy ez a kor gyarapodni fog-e, vagy sem, már közös munkát, hajthatatlanságot, következetességet, elszántságot tételez fel részünkről. Abban a pillanatban, amikor megpihenünk babérjainkon, és az éberségünk lanyhulni kezd, a veszély meghatványozódik, és olyan vizekre sodorhat bennünket, ahonnan nehezen, vagy egyáltalán nincs visszatérés. Vonatkozik ez úgy a külső veszélyekkel szembeni éberségre, mint a belső viszályokra, amelyekre az utóbbi időben kaptunk bizonyítékokat. A belső bomlás talán még veszélyesebb, mint a külső fenyegetettség.

Reménykedünk abban, hogy rövid újkori történelmünk nem fog zsákutcába kerülni. És szeretnénk azt is remélni, hogy velünk együtt még sokan – a többség – így éreznek.

GABE DEARBORNE

2007. március-április

Berczeller Imre

Egy turista szubjektív véleményei

Háború után a "mindennek dacára" országban

1940 szeptemberében a dicsőséges magyar hadsereg bevonult kincses Kolozsvárra. Magával hozta hadiarzenálját, ideológiáját és a zsidók ellen már életbe léptetett törvényeket is. Az iskolából azon nyomban kidobták a zsidó diákokat. Nem volt más megoldás, mint felállítani egy zsidó középiskolát fiúk és lányok számára. Megszületett a "Zsiglic", a zsidó gimnázium és líceum, mintegy 500-600 tanulóval. (Összehasonlításképpen: az 1921-ben alapított debreceni Zsidó Reálgimnáziumnak, amelynek jómagam is nebulója voltam, azt hiszem, soha nem volt 400 diákja.) A Zsiglicbe a tanulók nemcsak a megszállt Észak-Erdélyből, hanem az ország más vidékeiről is verbuválódtak. A tanári kar szintén száműzött, sokszor egyetemi tanári képzettségű pedagógusokból tevődött össze. 1944 márciusának végén hazaküldték a diákokat. A Zsiglic megszűnt létezni, csakúgy, mint tanárainak, tanulóinak, azok szüleinek túlnyomó része. Májusban megkezdődött a deportálás. Ennek a dicsőséges, de oly rövid életű iskolának tanulói és még élő tanárai, főleg a kommunizmus bukása után, hol Kolozsvárról, hol másutt összejönnek számot venni, hogy ki van még a vártán közülük, és főleg, hogy felelevenítsék: "Emlékszel még, amikor..."

Klári várakozásteli izgalommal és aggodalommal készülődött az Izraelben 2006 októberében megszervezett találkozóra. Aggodalomra adott okot az egyre szaporodó rakétámadások híre, majd a váratlanul kitört libanoni "mini-háború", maximális számúnak tűnő izraeli halottal és sebesülten. Aztán minden kisimult és felszálltunk a repülőgépre. Bár többször terveztük, mégis több mint tíz éve jártunk az országban utoljára. Politikai jószág lévén (nem barom – az amerikai *political animal* analógiájára), érdekelt az izraeliek véleménye az ország gazdasági-politikai helyzetéről, Olmertről, Peretről, az új hadügyminiszterről, arról is, hogyan tudnak kikeményezni ebből a futóhomokból? Kaptam erre választ? Igen is, nem is... A "*mindennek dacára*..." szókapcsolat szinte minden válaszban jelen volt.

Múlt év október-novemberében, a sors furfangjából az 50 évvel ezelőtt lezajlott események mintha újra megismétlődtek volna. 1956: a magyar felkelés, Izrael színáji hadjárata (amiről jóformán semmit sem tudunk), és menekülésem két asszonnyal és négy kisgyerekekkel Ausztriába. Két hét múlva, november 15.-én leszálltunk a newarki reptéren, New Jerseyben. 2006: második libanoni háború, Budapesten nyilas-émlékű, a zsidók számára megfélemlítő lázongások, és november 15.-én ismét repülök az USA-ba..., de most már haza!

A hosszú repülést megszakítandó Malévval utaztunk és egy napot Pesten pihentünk, majd másnap hajnalban megérkeztünk a nemrégiben üzembe helyezett, hipermodern Ben Gurion repülőtérre. Ez jó bevezetés Izrael dinamikus gazdasági erejének és architektúráis színvonalának bemutatására, de arra is, hogy a látogató figyelmét az amúgy is szembetűnő rohamos fejlődés megnyilvánulásaira irányítsa. Klári barátnőjének és volt iskolatársának, Liának konzervatív modernséggel, szépen berendezett lakására vezettünk, a végtelen hosszúságú, keskeny Arlozorov utcában, Tel-Aviv régebbi negyedében. Kis

szatócsüzletek, magánkézben lévő boltok szolgálgják a környék lakóit. Elballagtunk a közeli tengerparti sétányra, melyet előbbi látogatásaimról már jól ismertem. Lehet, hogy a kissé borzongató idő miatt, de számomra az elhanyagoltság érzését keltette. Egy valamikori luxusszálloda vakolata hámlott, a szökőkút szeméttel volt tele. A sétányon fiatal, többnyire dohányzó mamák igyekeztek kordában tartani ugrabugráló csemétéiket, miközben élénk beszélgetést folytattak a fülükhez tűt mobiltelefonon. Idősebb polgárok élvezték az őszi napsütést, nézték a hullámtörőtől megszelídített Földközi-tengert, melynek áldozatai között volt a karrierje csúcspontjához közeledő, immár világhírű egykori győri karmester, Kertész István és Izrael háborúinak egyik legendás tábornoka, Rafael (Rafal) Eitan.

Kalandos és egy ideig sikertelennek tűnő keresés után este mégis találkoztunk gimnázista korom óta ismert kedves barátnőmmel, Verával, aki egy narkomániasokat kezelő klinika igen lelkes orvosa. Mind a három nő, Lia, Klári és Vera egyöntetűen Olmert mellett foglalt állást a hadviselés megszüntetésével kapcsolatosan, mert meg kellett akadályozni, hogy még több izraeli vér folyjon. Vera, a vallásosságig mélyérzésű cionista hazafi aggódva nézi a jövőt, de megpróbál "bízva bízni". A "*mindennek dacára*" önbiztatás is kihangzik szavaiból. Ő az egyetlen közeli barátaink közül, aki hivatásánál fogva közvetlen kapcsolatban van az izraeli szociális problémákkal és azok szenvedőinek egyik csoportjával, a narkomániasokkal, drogosokkal. Kezeli, megérti és szereti őket... és viszont.

Másnap Klári régi barátja, Imre, egy már nem létező gyógyszervállalat nyugalmazott és jó anyagi körülmények között élő főtisztviselője kivitt bennünket Petách Tikvára. Utunk Tel-Avivon vezetett keresztül, így megláthattuk ennek az izraeli metropolisnak impozáns magasépületeit, lüktető forgalmát. A városon kívül, de később is, amint azt országszerte láttuk, lázas építkezések folynak. A széles, két-háromsávos autópálya fölé egy azt keresztező másik épül. Új városok bujnak ki a földből. "Két évvel ezelőtt itt csak sivár homok volt" – jegyzi meg nem kis büszkeséggel Imre. Ismerve az izraeli ingatlanok elképesztő árait, megkérdeztem, hogy kik veszik, vehetik ezeket meg? "Oh, nagyrészüket már el is adták!" – válaszol barátunk. "Az állam szegény, de az ország gazdag" – tartja az izraeli mondás.

Vendéglátónk lakása gazdája szociális státusát tükrözi. Itt mindjárt meg kell jegyeznem, hogy utunkon az izraeli társadalom egy igen kis szegmentjéhez, a felsőbb középosztályhoz tartozó emberekkel találkoztunk, volt igazgatókkal, orvosokkal, meglehetősen jól szituált özvegyekkel. Legtöbbjük 30-40 éve, vagy még régebben jött az országba, és kemény munkával érte el azt, amit elért. Most élvezni igyekeznek munkájuk eredményét... ha azt korukból adódó betegségük megengedi. Eppen ezért nem sikerült elérni célomat, hogy találkozzak az izraeli Jedermann-al, a kisemberekkel, vagy csak igen kis mértékben (szállodai fiatal tisztviselőnő). Hosszú évek óta figyelem az izraeli eseményeket a médián keresztül, és amennyire ilyen módon tájékozott lehet valaki, ismerem az ország problémáit, megvan a kétségen kívül elfogult, negatív véleményem Olmertről és kormányáról. Am ezekről barátaink, vendéglátóink vagy nem nyilatkoztak, vagy lapos, semmitmondó válaszokat adtak. Például:

Imre, a petach-tikvai vendéglátónk nem volt hajlandó nyíltan véleményt mondani a politikai helyzetről, legfeljebb annyit, hogy tulajdonképpen nincs az országnak vezetője, körül vannak véve ellenséggel, a jövő bizonytalan, de *mindennek dacára*, az ország ipara, főleg az elektronikai szektor és a kereskedelem előre halad.

Egy volt kolozsvári tanítványa megtudta, hogy Klári Izraelben van. Ezt a ma világhírű nephrológust tanította angolra Klári, amikor megfosztották tanári állásától. Elvitt bennünket szépen berendezett házába, ahol felesége nagy igyekezettel és ízletes vacsorájával tett ki magáért. Ezt a hatvan évesnél sokkal fiatalabbnak látszó kis köpcös, kopasz emberkét, aki a hatvanas évek elején jött Romániából, a szakmáján és az utazáson kívül semmi más nem érdekli. Nem érdekli sem Izrael, sem Jeruzsálem helyzete. A Kotel (Nyugati Fal) nem váltott ki nála semmilyen érzelmet, Izrael történetét nem nagyon ismeri, és nem is érdekli. Ám ő meg van elégedve a sorsával... Slussz-passz.

Haifáról meglátogatta Klárit egy távoli rokona. Általános sebész, nagyon elfoglalt, kedves, rokonszenves, olyan 40-50 körüli, intelligens férfi. Családja van. Kényelmes anyagi körülmények között él. Hogy milyen a helyzet? Nem különbözik az általános izraeli állapotoktól. Problémák mindig voltak és lesznek, amik megoldódnak.

A Zsidlic diákjainak találkozóját egy Nataniához közeleső kibucban, Sfájimban rendezték nagyon szépen, mintegy hetven résztvevővel. A szálloda jól berendezett, a kiszolgálás udvarias, a konyhájuk jó. A személyzet a kibuc tagjaiból verbuválódott, akik nagyon szerény, virágágyásokkal körülvett házacskáikban laknak, amelyek egy keskeny út két oldalán helyezkednek el. Kis izraeli falu, a mindenütt jelenlévő kóbor macskákkal együtt. Sajnos, nem vittek el bennünket megnézni a kibuc műhelyeit, az is igaz, hogy tudomásom szerint nem is kértük. Miért nem?

A szálloda fogadópultjánál dolgozik egy fiatal, húszéves, szőke, talpraesett kislány. Nagyszülei Oroszországból jöttek Izraelbe. A középiskola befejezése után egy évet Ausztráliában töltött, majd visszajött és itt dolgozik. Elmondta, hogy a kibuc csak most kezdi kiheverni a millió sekeles veszteséget, amit egyik vezetőjük sikasztása okozott. Emiatt nem tudták finanszírozni a szükséges befektetéseket, felszereléseket. Ennek ellenére, nincsenek súlyos fennakadások, és a hiányokat már kezdi helyrehozni. A kibuc avokádót, földi mogorót termel, és van egy exportra dolgozó plasztik üzeme, de fő jövedelmi forrása a szálloda. Ő középiskolát végzett. Anyja meghalt, és mert árva, nem kötelező katonáskodnia. De nem is akarna. Sárónt szerette, de nem eleinte. "Mindig volt és lesz háború". A kormányt nem szereti, de nincs kialakult véleménye a helyzetről. Úgy fejezte ki magát, hogy a nép, az ország sodródik, mint egy kormányát vesztett hajó. *Ennek dacára*, nincs elkeseredve.

Egyik nap felültettek bennünket két autóbusszra, és elvittek egy körútra Natania-Haifa-Akko-Naharia-Kirját Smoná érintésével a libanoni határra. A cél az volt, hogy érzékeltesék Izrael határvidékének sebezhetőségét, népének dacos eltökéltségét, ahogyan szembenéztek a tavalyi rakétatámadásokkal. Két-három hétig rostokoltak egész családok, kis és nagyobb gyermekekkel sívár, szűk óvóhelyeken, amelyek egyikét nekünk is megmutatták. Az aztán más kérdés, hogy a hosszú évek, inkább évtizedek óta nyugtalan határvidéken miért nem épített az állam jól felszerelt, földalatti óvóhelyeket?

Túravezetőnk, aki melleleg amatőr történész, büszkén jelentette, hogy Naharián néhány héttel az ellenségeskedések megszűnte után már semmi nyoma nem volt a belövések okozta károsodásoknak, de Kirját Smonán még láttunk megromlott háztetőket. Az út mentén, minden hegytetőn ott ákaskodnak az elektronikus katonai megfigyelő állomások, ellenben katonákkal, katonai járőrökkel még a határon sem találkoztunk. Igaz, hogy a libanoni oldalon sem.

A találkozó vidám búcsúestével és a szokásos ölelésekkel, a viszontlátás reményének megannyi kefezésével ért véget.

Jeruzsálem. Az autóbussz csak itt-ott érinti a régi, kacskaringós, meredek utat, amelyen az 1948-49-es háborúban az izraeli hadsereg, a Hágáná megpróbálta áttörni az arab blokádot, hogy élelmet és fegyvert vigyenek a szorongatott védőknek. A régi út mellett ott hevernek a vaslapokkal védett, kilótt teherautók kabinjai, melyek mindegyikében hősi halált halt a vezető és kísérője. Emlékművek. A vörösre festett roncsok egy kis hányadát áthozták ide és letették az út mellé, de senki rájuk sem hederít, talán nem is tudják, hogy minek is tették oda ezeket.

A fővárosban Klári egy már nyugalomba vonult orvosasszony barátnőjének voltunk a vendégei, aki nagy szeretettel fogadott bennünket. Túravezetésre polihisztor barátunk dr. Lusztig Tibor vállalkozott, aki mindenről, mindenhol, mindent tudott. Rövid, párnapos jeruzsálemi látogatásunk alatt csupán a fő érdekességeket kereshettük fel. A Begin-múzeum impozáns épületében informatív jellegű adatok birtokába jutottunk; a hely maga méltó Izrael e nagy államférfijának emlékéhez. Nem messze van innen a Heinrich Heine utca. A német és a világirodalom eme kiválósága, akit még a náci sem tudtak negligálni, a 19. század eleji reform zsidóság vezetőinek egyike volt, aki azonban társaival együtt kitért, mozgalmuk teljes kudarcát jelezve. Ő maga azonban belsőleg megmaradt öntudatos, de kritikus zsidónak.

Felkerestük a nagy területen fekvő, ragyogó architektúrájú mormon kultúrközpontot, amelynek felállítását-építését az izraeli kormány szigorú feltételhez kötötte: semmiféle térítési tevékenységet nem szabad folytatniuk. Ezt a feltételt a mormonok be is tartják. Mialatt egyik helyről a másikra autóztunk, begyűrve Tibor kis kocsijába, elhaladtunk a most épülő földalatti munkatelepei mellett. Megtudtuk, hogy a pesti régi földalatti mintájára, közvetlenül a meglévő úttest alatt fog közlekedni.

Este vendégei voltunk egy nyugalmazott izraeli diplomatának, aki nagyköveti minőségben is képviselte hazáját. Miután erre nem kértem engedélyt, nevét nem említhetem. Szokásos kérdéseimre, némi habozás után a következő dip-

lomatikussal választ adta: "Akik nem ismerik a dolgokat, azok beszélnek, akik viszont ismerik, hallgatnak. A háborúnak négy célja volt: megszüntetni a támadásokat, korlátozni a Chizballah terror szervezet lehetőségeit, kiszorítani a terroristákat, kiszabadítani a két elrabolt katonát. A negyedik célt nem sikerült elérnünk. Maga a Chizballah egyik vezetője jelentette ki: ha tudták volna, hogy Izrael ilyen megsemmisítő erővel reagál a július 12.-i terrorakcióra, akkor nem követték volna el. Azóta a libanoni hadsereg bevonult Dél-Libanon területére, ahol nemzetközi erők vezzik át az ellenőrzést. A Chizballah beszüntette támadásait." Amikor nekiszegeztem az általáno-

Mezei András

ŐK VÁLASZTOTTAK

Héber vagyok, ha a Názáretit követem, akkor is, ha Allahot félem, héber vagyok, ha Istent elhagyom, felmenőm (nem fajom) népem, ők választottak engem, nem én kértem Istent, hogy zsidónak szülessék – nincs választásom, hogy változtassak.

san tárgyalt hiányosságokat a hadsereg felkészültségében, felszerelésében, legyintett egyet, mondván: ilyenek minden nagyobb fegyveres akció esetében elhangzanak. *Mindennek dacára, ő feltétlenül optimista.*

Diplomatánk álláspontja Svejket, a derék katonát juttatta eszembe. Kormányának politikája ellen egy diplomata nem élhet a kritika eszközeivel.

A Kotel felé haladva, keresztül mentünk a sukron, ahol arab árusok portékájukat a nem túl nagy tömegben idelátogató turistáknak. Az idegenforgalom pangása is a biztonság hiányának egyik jele, következménye. Ellentétben a libanoni határon észleltekkkel, a Kotel közelében lépten-nyomon találkoztunk a Cáhál (izraeli hadsereg) katonáival, és a sokszor 15-16 évesnek látszó katonalányakkal, akiknek a vállukon hordott M-16-os puskájuk szinte a bokájukat verdeste. Fagylaltot, humuszos szendvicset majszoltak, telefonáltak, csevegtek. A fiúk izmosak, inasak, napbarnítottak, sokan viseltek "jarmulkát", kipát, néhányan szakállt is. Arany egyik verssora ötlött fel bennem, vén számárban, és szinte elnevettem magam: *"Hej! ha én is, én is köztetek lehetnék!"*

A Kotel tere csaknem üres volt. Évtizedekkel ezelőtt láttam, amint arab kőművesek fektették gondos szakértelemmel a kőlapokat a kibővített térre, hogy hely legyen zsidó és nem zsidó látogatók tömegei számára.

1968-ban fent jártam a Templom-hegyen, bent voltam a Szikla-dómban, láttam a sziklát, ahol Ábrahám kész lett volna feláldozni fiát versomjasnak tűnő Istenének, és ahonnan Mohamed az égbe vágatott lován. Az iszlám építészete eme remekműve el volt hanyagolva, a körülötte emelt dűledező íveket farudakkal támasztották meg. Így nézett ki az iszlám állítólagosan harmadik legszentebb helye. Az El-Aksza mecsetet egy toprongyos arab őrizte kezében egy hosszú vesszővel. Egyszerre megjelent a színen egy izraeli járőr. A katonák be akartak menni a mecsetbe, de az arab eléjük ugrott és mérges hadonászással jelezte, hogy már pedig azok

oda be nem mehetnek. – No, ebből a szembeállításból most vajon mi lesz? – kérdeztem magamtól. A győzelmes izraeli hadsereg járőrének vezetője megrándította vállát, és a raj elvonult. Keresztül futott az agyamon: ellenkező esetben, egy arab járőr katonája vajon hogy reagált volna egy kaftános zsidó hasonló tiltakozására?

Természetesen elmentünk a nemrégien elkészült új Holocaust Múzeumhoz. Ez a megrendítő, a hatmillió zsidó áldozat emlékének és a keresztény világ szégyenének megörökítését szolgáló remekmű akkor bontakozik ki igazán a látogató szeme előtt, amikor az egyiptomi gúlák feltárt, de sokszorosan felnagyított, hosszú csúcsos járataihoz hasonlítható, cikk-cakkos belső útjait végig járja, vagy inkább végig zárandokolja, hogy megismerje a Soá időhöz és helyekhez kötött sorrendbe vázolt történetét. A bejáratnál egy óriási képernyő bevarázsol egy lengyel stettl piacára, ahol gyerekek integetnek feléd, lovas kocsik, árusok, kaftános zsidók sietnek dolgaik után. Nyüzsgő, lüktető, szegényes élet tárul elé, egy régen elhunyt filmoperatőr kamerájának lencsén keresztül.

Innen az út hosszú és testileg-lelkileg kimerítő, még annak is, aki kellően tájékozott az eseményekről. Nem lehet az egészet egyszerre megemészteni. Középkorú diákokat visznek ide tanítóik, hogy megismerjék népük 4000 éves történelmének legnagyobb katasztrófáját. Láttam az arcukon, hogy még a felénél sem tartottak, de koncentráció képességük már kimerült. Ez akkor tért vissza, amikor Klári, egy helyben rögtönzött kis előadással meglevenítette előttük egy túlélő tapasztalatait. Ezeket a tanulókat nem egyszer, hanem két-három alkalommal kellene ide elhozni.

A magyar Holocaustról, ami a nagy tragédiában egy különlegesen tragikus epizód volt, itt is aránytalanul kevés, hiányos ismertető anyagot mutatnak be. Engem személy szerint ugyancsak kellemetlenül lepott meg, hogy ott látható a fényképe és rövid életrajzi kivonata Radnóti Miklósnak, akit ma a XX. század legnagyobb magyar költői között tartanak számon, de aki kitért, és a leghatározottabban tiltakozott az ellen, hogy őt zsidó költőnek tekintsék. "Nem érzem zsidónak magam... Még szociálisan is csupán botcsinálta közösségnek ismerem a zsidóságot" – írta Komlós Aladárnak, elutasítva annak meghívását, hogy egy zsidó írók műveiből összeállított antológiában közöljék verseit. Az életrajz mellett ott van kitűnő facsimile formájában a tömegsírból exhumált trencskója zsebében talált kis füzet, melyben utolsó legmegrendítőbb verseit jegyezte fel, elsírva bennük a zsidó munkaszolgálatosok szenvedéseit, de olyan formában, mintha azokon minden egyéb német rabszolga munkát végző nép kényszermunkásai keresztül mentek volna: *"Rém-hírek és férgek közt él itt francia, lengyel, hangoz olasz, szakadár szerb, méla zsidó a hegyekben"* (Hetedik ecloga, 1944, július). A jegyzetkönyv a Nyolcadik ecloga sorainál van kinyitva. Ennek a nagy MAGYAR költőnek nincs helye ebben a múzeumban. Ezt ő (és én is) halottgyaláznak tekintené.

A kiállítás végtelennek tűnő útja egy ujjongó panorámával végződik: kitarul előtte Jeruzsálem csodálatos látképe, a zsidó nép, Izrael legyőzhetetlen élni akarásának, alkotóerejének, optimizmusának a hanyatló napban bearanyozott szimbóluma.

Mindennek dacára.

Karl Pfeifer

"Nem is tértem oda vissza..."

- Ami egy interjúból kimaradt -

A Hetekben, majd az Izraeli Szemle 2007. január-februári számában közölt interjú csupán kivonata volt egy négyórás beszélgetésnek. Néhány kiegészítésre – úgy érzem –, szükség van:

1939 őszén a Budapesti Zsidó Gimnázium tanulója lettem, miután szüleim anyagi lehetőségei kimerültek, így nem tudták finanszírozni a debreceni Kardos László internátus által kínált szállást és ételmezést. Már első nap, amikor a pesti iskola sapkáját fejemre tettem, a szomszédos gimnázium diákjai engem mint büdös zsidót szidalmaztak. Ez igazi sokk volt, miután Debrecenben értésemre adták, hogy magyar vagyok.

Pillanatok alatt döntöttem: nem akarok magyar lenni. Dacosan el is mondtam apámnak, aki 1882-ben Balatonbogláron született és aki édesanyámmal együtt – ő 1888-ban Lepsényben jött a világra –, magyarnak érezte magát.

A nyolcvanas évek elején olvastam Kemény István írását a magyar cigányság helyzetéről – meghatározása szerint cigány az, akit a társadalom annak tart. Amikor engem mint zsidót szidalmaztak, még nem ismerhettem a fenti meghatározást, de most már tudom, mennyire igaz ez. Debrecenben még kitűnő tanuló voltam, Budapesten már senki sem foglalkozott velem; az osztályban mintegy 40 gyermek tanult, úgy hogy a tanárok nemigen tudtak fegyelmet tartani. Emlékszem Gedő tanár úrra, aki az első világháborúban az Isonzonál megsebesült, és idegesen rángatta arcát. Egyszer egy fiú nagyon felbőszítette és Gedő azt mondta neki „hazapakol-összemegy”. Még sokáig nevetünk rajta.

1940 elején Lissauer György osztálytársam (ma Sáár Háámákimban él és Naftali Ayalonnak hívják), aki hallotta, amikor kijelentettem: "mi nem vagyunk magyarok", meghívott egy purimi ünnepségre. Nem messze laktak az iskolától a hetedik kerületben, a Keleti pályaudvar közelében. A környéket Chicago-nak hívták. (Apja fogtechnikus volt, szülei is túléltek a háborút és alijáztak.) A szobában, ahol a

Sáchár csoport találkozóhelye volt, bemutattott Schönberger Juszufnak (ma Ben Porátnak hívják, feleségével, Chava Ausländerrel Gááton kibucban él), aki a csoportot vezette. Kiderült hogy a Hanoár Hácioninál kötöttem ki, amely a betiltott Hásomér Hácáir fedőneve volt. Erec Izrael térképe függött a falon, és Juszuf rózsás színekben vázolta a kibuci életet. Többek között magyarra fordított történeteket olvasott fel nekünk a kibucgyerekekről.

Anyám akkor már nagyon beteg volt, apám többnyire vidéken, úgyhogy a csoport "hadiszállása" lett a második otthonom. Vasárnaponként kirándultunk a Budai hegyekbe, néha együtt mentük színházba. Még emlékszem, amikor 13 éves koromban a csoporttal együtt megnéztük a Víg-színházban Gerhard Hauptmann Naplemente előtt című drámáját, Somlai Artúrral. Pár perccel este 10 után értem haza, tehát kapuzárás után, apám két hatalmas pofonnal fogadott.

1941 tavaszán halt meg édesanyám. Rövid időre egy zsidó tanítóhoz kerültem, aztán apám újra magához vett. Ma már alig él rokonom Magyarországon, de akkor még számosan éltek ott. Furcsa volt számomra, hogy mennyire magyar patriotáknak hitték magukat, pedig akkor már hozták a zsidótörvényeket, de most visszatekintve, jobban megértem őket. Ők még a monarchiában nőttek fel és egy liberális, a Nyugat felé nyitott országra emlékeztek. Biztosak voltak még 1942-ben, hogy ami velünk Ausztriában történt, az semmiképpen nem lehetséges Magyarországon. 1942-től leventeoktatásra kellett járnom. Sárga karszalaggal meneteltünk és azt kellett énekelnünk, hogy "Horthy Miklós katonája vagyok, legszebb katonája", ami teljesen abszurd volt.

Wollner János unokabátyám, aki a Goldberger selyemgyárban mesterként dolgozott és az illegális kommunista párt tagja volt, megpróbált engem a cionizmus ellen befolyásolni. Nagyon szerettem, mert sarkozni tanított és talán azért is, mert komolyan vett. Ő beszélt nekem először a munkásosztály szolidaritásáról, amelyben vakon bízott. Ukrajnában, egy büntetőszázadban pusztult el, feleségét és két gyereket, valamint Lili nővérét és annak szintén két gyermekét Újpestről deportálták Auschwitzba. Senki nem jött közülük vissza...

Rosszul tanultam: az 1941/42-es félévi bizonyítványomban 3 négyes "ékeskedett". 1942 tavaszán Fuchs igazgató úr behívatta apámat, és azt mondta neki, ha elvesz az iskolából akkor átenged, ha meg nem, osztályt kell ismételnem. Apám kivett és inasnak adott egy bördíszműves üzembe,

amely a magyar és német hadsereg számára dolgozott.

1942 nyarán megkérdeztek a tnuában (mozgalom), hogy kívánok-e alijázni. Mindjárt igent mondtam, de szükség volt apám hozzájárulására is. Chava Ausländernek sikerült meggyőznie apámat, aki nehezen bár, de elengedett. Chava Ausländer Ámrámnak, a Sáchár csoport egyik tagjának nővére, akkor 18 éves volt. (Fiatalabb testvéröccse – igen tehetséges költő – a Függetlenségi Háborúban Dgániában vesztette életét, ott is van eltemetve.)

Most is furcsának tűnik, hogy néhány rokonom meg akart győzni: maradjak Magyarországon. Számomra, aki beszéltem németül, már az is elég volt, ha a rádióban Hitlert hallottam bömbölni, hogy hátborgongató félelmet éreztek.

1942 végén karácsonyi ünnepséget rendezett a műhely és egyben engem is búcsúztattak. Novák úr, a mester azt mondta nekem: "Okosan teszed Karcsi, hogy elmész. Mi, magyarok is nehéz időket fogunk átélteni, de nektek, zsidóknak még sokkal rosszabb lesz." Érdekes, hogy egy magyar munkás sokkal élesebben látott, mint művelt rokonaim. A munkások, munkásnők a műhelyben mind hoztak valami elemőzsiát, ki egy parasztkenyert, ki egy oldal szalonát, ki egy pár kiló téli almát.

Mielőtt elindultunk volna a Keletiből, a Bethlen téri zsidó iskola tornatermében búcsúztunk hozzátartozóinktól, mert csupán egyetlen rokonnak volt szabad elkísérnie bennünket a pályaudvarra. Engem Herman Juci unokanővérem kísért, aki később, a nyolcvanas években Scheiber professzor titkárnője volt. Apám sírt, de örült is, hogy kikerülök a másik fiához. A Keletiben, mi, az Erecbe induló ötven fiatal vigyázban álltunk a vonat mellett és halkán a Hatikvát énekeltük 1943. január 5-én. A másik peronon német katonák látva bennünket, jobb karjukat lendítették, persze nem tudhatták, hogy mi zsidók vagyunk.

Apámat a Bethlen téren láttam utoljára. Két nappal a felszabadulás után, 1945 januárjában halt meg, szívrohama volt és egy tömegsírba temették el. A kibucból 25 szavas vöröskeresztlevelet írtam neki. Az egyikben vigasztaltam, hogy Lámpás bácsi nagyon beteg. Apám Hitlert Lámpásnak nevezte, mert szerinte egy lámpavasra kellett volna őt felakasztani.

Magyarországot magyar királyi útlevelemmel hagytam el, amelybe ezt pecsételték: "soha többé a Magyar Királyság területére nem térhet vissza".

Nem is tértem oda vissza.

Kiss Gelman Zsófia

A szimbólum

Egész életünk jelképekből áll – gondolta – végül is maga a **nyelv** tulajdonképpen a kommunikáció konvencionális megnyilvánulása. Az, hogy mi mit jelent, megtanuljuk gyerekkorban, és csak olyankor derül ki, mennyi szimbólumot használunk, amikor esetleg külföldön, idegen országban, megismerkedünk hasonló **hangzású** szavakkal, biztosra vesszük, hogy meg is értettük, míg ki nem derül a tévedés, mert a szó egészen mást jelent mint amit feltételeztünk róla, pedig milyen ismerősnek hatott... Sok példa van rá – melázott – a legkedvesebb köztük, a "morbidi"! Több

nyelven sötét gondolatokat ébreszt ez a szó, de olvasul ellenkezőleg, valami kedveset, egészen mást jelent, azt, hogy puha! Kezdve anyanyelvünk jelképes hangzaival, életünket végigkísérik a szimbólumok. Vannak ártatlan, vagy ártalmas, sőt nem egyszer félelmetes jelképek is amelyek **emberek egymás ellen** fordítottak a történelem folyamán. Lassan egymásra tevődnek a cselekedetek és azok jelképe(i), az ideológia fennmaradásához szükséges szimbólumokat kitermeli a ceremónia-igény; az emberek szeretnek valaminek hódolni – vélte. A keresztényeket üldözték a római birodalomban pár száz évig, később a kereszt szimbóluma alatt az egyház kitalálta az inkvizíciót és annak égisze alatt **gyilkolták egymást az emberek...**

Hovátartozását ki-kí szimbólumokhoz köti – füzte tovább a gondolatmenetet – nem is lenne ezzel semmi baj, ha nem ártana vele senkinek! Legtöbbször azonban, egyik ember rá akarja erőszakolni saját akarát másokra és innen már csak egy lépés választja el a terrortól... Persze, ha vannak eszközei. Érdekes, a rosszra, mindig van elég jelentkező – állapította meg szomorúan – jót tenni nehezebb. Paradoxális módon a vallás, bár eredetileg arra született – remélte –, hogy jobba tegye az embereket, sok esetben védőpajzsként működik a gonoszítottak elkövetésekor. Vallási ok (vagy ürügy) vezérelte a keresztéseket a muzulmánok ellen, a történelem több korszakában vallási kényszert alkalmaztak a zsidók ellen, a kommunizmusban egy tollvonással tüntettek el "kényelmetlen" hitet és vele az azt gyakorló embereket... A hit, a vallás, magánügy kellene legyen – szögezte le. Senki ne bántson senkit amiért abban reménykedik, hogy valaki ott fent vigyáz rá! Eszébe jutott egy film, román-francia közös produkció, **Az**

élet vonata volt a címe; arról szólt, hogy a második világháborúban, amikor a deportálások híre eljut egy kelet-európai **stetle**-be az ottani zsidó közösség elhatározza, egy vonatot indít, amelyre mindenki felszáll, előre a beöltöztetett náci, hátra a helység összes lakosa. Már indulhatnának, amikor a rabbi eszébe jut, nincs mezua a vagonokon. Rászerelik, majd **álcázás**-képpen, mindegyikre rátesznek egy horogkeresztet... Megrázó jelenet volt – idézte vissza, majd ismét a szimbólumok jelentőségére gondolt. A horogkereszt amely **eltünteti** a mezuzát... És vajon **MIÉRT?** Az emberek egyszerűen gonoszak. Soha nem fognak megváltozni, mert senki sem tereli őket jó irányba... Több mint hatvan év telt el a második világháború

borzalmi óta, de az emberiség nem tanult belőle semmit. Lépten-nyomon bosszú, vér; értelmetlen gyilkosságoknak vagyunk tanúi. Ha valaki hajlandó öngyilkos lenni azért, hogy másokat, számára teljesen ismeretlen embereket magával vigyen a halálba, ha az ÉLET, ami a legdrágább kincs, elvesztette egyesek számára az ÉRTÉKÉT, sajnos sötét jövő elé nézünk – gondolta. Felidézte a Pészách-esti merényletet* a nataniai Park-Hotelben (hihetetlen, már öt év telt el azóta), akkor a szimbólum a "szabadságról" szólt, hiszen Pészách ünnepe a rabság végét jelenti. Az öngyilkos merénylő hite pajzsba burkolva vajon milyen jelképet látott maga előtt, amikor kioldotta pokoli szerkezetének gyújtószinórját?

Körül vagyunk véve szimbólumokkal – tért vissza az eredeti gondolatához – a szavak! – a szavak, ha elvesztik értelmüket, gyilkolnak; mert nem szívleljük meg a bölcs tanításokat, pedig milyen egyszerű lenne, egyszerű lett volna kezdettől fogva! "NE ÖLJ!" – szól a tízparancsolat egyik mélyértelmű, józan, okos utasítása. Vajon hogy nézne ki a történelmünk – tűnődött – ha **ezt** a parancsolatot betartották volna az emberek?

* **Felejtethetetlen barátaink, dr. Fried András és felesége, Edit, valamint a Park-Hotel merénylet (2002. március 27.) megannyi áldozatának emlékére.**

"Élet menete" a Holocaust áldozatainak emlékére

Fáklyás felvonulással és emléktábla avatásával emlékeztek a Holocaust áldozataira április 15.-én este Budapest belvárosában. Az eseményen közjogi méltóságok mellett, nagykövetek, vallási vezetők és a parlamenti pártok képviselői is részt vettek, köztük: Gyurcsány Ferenc miniszterelnök és felesége, Lomnici Zoltán, a Legfelsőbb Bíróság elnöke, Zoltai Gusztáv, a MAZSIHISZ ügyvezető igazgatója, Kardos Péter főrabbi és Udvardi György püspök. Az rendezvényen a parlamenti pártok is képviseltették magukat. A meghívottak között volt Warren L. Miller, az USA elnökének különmegbízottja és Efraim Zuroff, a Simon Wiesenthal Központ igazgatója. A megemlékezésen megjelent többek között Izrael Állama, az Amerikai Egyesült Államok és az Orosz Föderáció nagykövete is.

A fáklyás menet a Páva utcai Holocaust Emlékközponttól indult, majd a többbezes tömeg az Üllői út és a Múzeum körút érintésével érkezett meg a Dohány utcai zsinagógához. A megemlékezők között sok fiatal, valamint idős embert lehetett látni, több túlélő is volt a tömegben.

A varsói gettólázadás (1943. április 19.) kitörésének évfordulója alkalmából az izraeli kormány 1951-ben hozott döntése értelmében minden évben megemlékeznek a második világháború hatmillió zsidó áldozatáról. Az emlékezés már túllépett Izrael határain és világszerte méltó rendezvények zajlanak ezen a napon.

Koncert és gyertyagyújtás a Terror Házánál

"A Holocaust gázkamráit soha, sehol senkinek nem lehet és nem szabad megértenie, Auschwitz örökös súllyal terheli meg minden szavunkat" - mondta a Magyar Országgyűlés elnöke, a Terror Háza Múzeum előtt, a Soáról tartott megemlékezésen.

Szili Katalin kijelentette, hogy a leghatározottabban föl kell lépni az antiszemitizmus, és mindenfajta intolerancia ellen.

A Terror Házánál szabadtéri koncerttel és gyertyagyújtással emlékeztek meg a Holocaustról. Az országgyűlés elnöke mellett a parlamenti pártok képviselői, Orbán Viktor volt miniszterelnök, Feldmayer Péter, a MAZSIHISZ elnöke, valamint Izrael budapesti nagykövete volt jelen.

Megemlékezés a Duna-parton

Iványi Gábor metodista lelkész a Duna-parton, a mintegy 60 fős hallgatóság előtt kifejtette, hogy 63 évvel ezelőtt nagyjából ekkora csoportokban hajtották az embereket az emlékmű helyére és lötték őket a Dunába. "Nem ünnep ez, hanem emlékezés: az elveszett családtagokra, szeretteinkre" - tette hozzá.

Vitányi Iván MSZP-s országgyűlési képviselő szerint az idő nem adta meg a kegyet, hogy nyugodtan szembenézhessünk múltunkkal, "a bűnt még nem sikerült kitépnünk a társadalom belső tudatából" - mondta, majd hozzátette: olyan hangok erősödnek mostanában, amelyek tagadni vagy bagatellizálni akarják a Holocaustot, esetleg vissza akarnak térni ahhoz a korhoz".

A képviselő figyelmeztetett, hogy nem csak azokra emlékezünk, akik életüket vesztették, hanem azokra is, akik az életüket elvették, hogy "kivessük magunkból a szégyent és senkinek se legyen félnivalója ezután".

A megemlékezés végén a jelenlévők elhelyezték az emlékezés virágait a cipőknél, de volt, aki gyertyát gyújtott, mások egy-egy kavicsot tettek a cipők mellé. (MTI)

KONRÁD GYÖRGY

BALLADA

KISVÁROSI TÖRTÉNET

1944 tavaszára a folyamat, amely a végső megoldáshoz, a Holokauszhoz, Auschwitzhoz vezetett, mindennaposá vált, és szinte normális volt. Kisvárosunk, Berettyóújfalú környékén már sok helyen gettóba zárták, és túlszűfolt marhagyonokban külföldre szállították a zsidókat. Ezt már tudtuk. Se apa, se anya, már csak mi, gyerekek, így is lehetett élni, de tanácsosnak látszott kisvárosunkból elmenni Budapestre.

Egy ház árából, tizenegy éven megszerезtem az utazási engedélyt szülő nélkül maradt négyünknek, a hatóság hozzájárult, hogy elutazhassunk budapesti rokonainkhoz.

Elbúcsúztam unokahúgomtól, Verától. Két hét múlva én a Dunaparton sétáltam, őt addigra már a gázkamrában megfojtották és a krematóriumban elégették. Nem tudtam, hogy a falu kétszáz zsidó gyerekéből már csak mi élünk, négyen, akik eljöttünk onnan egy nappal a gettóba terelés és a deportálás elől, és rajtunk kívül két csendes, szép lős ikerfiú, akiken Auschwitzban herékísérleteket végeztek, a többiek elhamvadtak. Unokahúgainak a gázkamra volt a sorsa? Erre jelölte ki az iskolatársaimat az Örökkévaló? Megölésükre nem volt semmi bennük rejlő ok.

Érdekből, kislelkűségből a korabeli magyarok nem értették, hogy akarva-akaratlan egy nagy bűn cinkosai lettek. Elirigyelték a zsidók házat, boltját, és nagy kedvet éreztek némi hazafias rablásra.

Aki megmaradt a túlélő szökevény sem tudja büntetlennek érezni magát, ő is kérdőre vonható: miért nem fogta a gázkamrába bemenet az osztálytársai kezét. Heidegger: bűnösnek lenni a lét normális állapota. Ha bűnösök vagyunk, normálisak vagyunk. És mi van ma, hatvan év múltán? Mindezekre nem gondolni nem sikerül.

Ma is van vágy arra, hogy a közösségek végre magukra maradjanak, hogy igazában egymás között lehessenek. Csak ők, és senki más! A többiek – piszok, selejt, kártevő féreg – takarodjanak. Az iszlámnak a többiek kutya, ez már generózusabb, a kutya a gazda barátja. De mire való a féreg? Féregirtásra. A kislajások, akiknek a fajtájából sok van, ha nincs is többségük, bármilyen irtó hadjáratához lelkesen csatlakoznak.

Láttunk képeket, emlékezünk jelenetekre, elméltünk róla, és mégsem értjük. Elképzelhetetlen, mert hihetetlen, mert nem lehet elhinni, hogy ezt a végtelen aljasságot különben normális, olykor bizonyára kedves fiatal emberek tették.

Ahhoz, hogy tegyék, tehessék, hogy tenni tudják, az kellett, hogy a foglyot darabnak lássák, hogy az emberszerű lényben ne lássák az embert. Ahhoz az elméjükben kellett történnie valami elváltozásnak; amit lelki vakságnak, süketnémaságnak is nevezhetnénk, aminek következtében a tettes semennyire sem tud azonosulni az áldozattal.

TEHERPRÓBA

De mi magunk tudunk-e? Kétség kívül eltekintve nem vagyunk sem tettesek, sem áldozatok. Vérségi, ismeretségi vagy kulturális alapon talán ezekhez is, azokhoz is közünk van, tudunk róluk, tudatunk szereplői. Ott vannak elzavarhatatlanul egy belső színpadon. Jönnek.

De most pszichodrámai kísérletként legyünk ezúttal nemcsak tanúi, de szenvedő tárgyai is a könnyedén felidézhető képsornak. Az ajtók kivágódnak, és fegyveresek tudnak be ebbe a helyiségbe, elrendelik, hogy mindenki feküdjön a földre, aki emelgeti a fejét, abba belelőnek. És most, rendben, fegyelmezetten, akinek a hátát éri a bot, feláll, és kettesével sorakozva kimegy az épületből. Önök közül a bátrabbak méltatlankodnak, de miután néhány méltatlankodót lelőttek, teszik, amit önöknek parancsolnak, mert, ha nem ellenkeznek, hátha megússzák.

Önök többen vannak, de azoknál fegyver van. És mögöttük van a hirtelen megváltozott törvény, a nemzet első emberének a törvénye. A parancs minden időben parancs. Ettől a perctől fogva nem számít, hogy önök kicsodák, önök heftlingek. Még ebben a ruhában, így, ahogy itt vannak, önök örök között vonulnak egy ismerős város utcáján, és némelyik járókelő csúfolja, leköpi önöket.

A többség nem teszi ezt, de olyan nincsen, aki az önök védelmére kelne. Talán, mert nincs meggyőződve róla, hogy ezt kellene tennie, s hogy amit lát, annak nem volna szabad megtörténnie. Mert tudata trónusán a Faj szó ül, esetleg a Nemzet, de semmiképpen sem az Ember, és ahogy mondani szoktuk:

annak elidegeníthetetlen méltósága. Félrenevelt közösség.

Önöknek módjában áll elképzelni magukat a további stációkba, mondjuk egy kapun átlépve egy kövezett udvaron kell áthaladniuk, ámde jobbról-balról ütök-verik-rúgják önöket, igen, válogatás nélkül. Azoknak az egyenruhásoknak önöket mind egyformán meg kell alázniuk, puhára kell verniük, hogy már a barakkok közötti sugárirányú folyosókon, amelyekre egy toronyból géppuskás őr figyel, engedelmesen menjenek munkára vagy kivégzésre, avagy társaik holttestének az elégetésére.

NEM EMBER?

A tanuló ember tartozik magának azzal, hogy legkülönbébb törőit az empatikus képzelőerő gyakorlataival egészítse ki. Legyél heftling! Legyél zsidó! Legyél cigány! Legyél homoszexuális! Legyél szellemi fogyatékos! Nemzetpedagógiai feladatnak tekintem – szerte Európában – annak az eseménynek a részletekben való elképzelését a gázkamra fulladógörccsét, amelyről ez a konferencia szól. Érthető, ha a mai szülők nem akarják elképzelni a saját gyereküket ezen az úton, a vasúti rámpától az égetőkemencéig. Miért is kínoznák magukat? De hiszen naponta végeznek fájdalmas, erőkoncentrációt igénylő gyakorlatokat a sporttól a békebeli gyászig. Az együttérzés és az együtt-szenvedés olyan lelki képességek, amelyek gyakorlása nélkül nincsen erkölcsi intelligencia.

Most pedig kiránduljunk a tettesekbe. Érezniük kellett valami elégtételt: "elvégeztük a munkánkat, ezeket is elintéztük, ezek sincsenek többé. Egészségünkre!" Mivelhogy megtanulták: boldogtalanságaiknak a zsidók az okozói, most már lehetnek boldogok. Nem az a különös, hogy Hitler mondta, amit mondott, hanem az, hogy józan emberek ezt az elmebajt a magukévá tették.

Az egykori történet eltávolítása az önérzet védelméből ered. Nem akarjuk elhinni, hogy a mieink, a közeink tartozók, a felmenőink, németek, magyarok vagy bármely más európaiak illet cselekedtek. Sőt: nemcsak a magunk nemzeti közösségét óvjuk a kollektív tömeggyilkos szégyenbélyegétől, hanem az emberi faj is ettől a gyanútól, mert nem lehet, hogy épelméjű, nem analfabéta emberek ilyen cselekedjenek!

A tettes azt akarta hinni, hogy az áldozat nem ember, hanem alsóbbrendű, csupán emberszerű lény. Az áldozat azt akarta hinni, hogy a tettes nem ember, hanem csak lelketlen gyilkológép. A gyilkosok nem voltak eredendően ferdék, hanem csak elferdültek – munka közben. Otthon apák, fiúk, testvérek, kollégák, szerelmesek, barátok voltak. Aztán elmentek szolgálatba, tették, amit kellett, és ittak egyet a jól végzett munka után. Sikerélményük volt, akár a mészárosnak, aki sok vágójósággal végzett aznap, vagy mint a vadásznak, aki szép sorban kiteríti a földön a zsákmányt.

Kezdetben volt az ige, a kirekesztés vágyának a megfogalmazása. És aztán jött a mesterség, az ölés művészete. Hogyan lehet minél kisebb ráfordítással minél több ellenséget elpusztítani. A pozitív kollektívizmus másik arca a negatív kollektívizmus, közösség gyűlölő közösséget. A Holocaust volt a nacionalizmus legfelsőbb foka. Minél hisztérikusabb a kollektív dicsekvés, annál hisztérikusabb a kollektív gyűlölködés egy másik közösség ellen.

Nem vacakolni, egy füsttel elintézni mindet, nem részletezni a vádat személyenként, hanem eltüntetni az egész bandát, úgy, ahogy van.

JAVAK ÚJRAELOSZTÁSA

Emlékszem egy vágóhídi mérnök szavaira: "Innen a marhából – fel nem dolgozott állapotban – csak a bőgése tud kimenni." Ne legyenek nyomok, ne legyen emberi maradvány, csak füst és hamu, egy szóval semmi! Válatok semmivé, nem is léteztetek sohasem. Mit akartak inkább eltüntetni? A zsidók ittlétének vagy a kiirtásuknak a nyomait?

A kutatások nyomán kezd fény derülni arra a szégyenletesen földi kérdésre, hogy az én kisvárosi zsidó iskolatársaim elpusztítása kinek mi mindenre volt jó és hasznos! Hány racionális érdeket és célt szolgált, milyen jéghideg kalkulációk tárgya volt. De ha lefejtjük róla a politikai felszínt, a szövegeket a fajtiszta nemzetről, akkor marad a szívet melengető lényeg: a rablás. A zsidó javak eltulajdonítása gyilkossággal egybekötve háborús szükség idején.

A megszállt és a csatlós Európában azért ment aránylag könnyen a zsidótlanítás, mert a meg-

A budapesti Holocaust Emlékközpont és a Friedrich Ebert Alapítvány rendezésében március 28-30. között történész-vitaforumot tartottak Budapesten a Páva utcai emlékközpontban a két világháború közötti magyar zsidó sorsáról. A tanácskozás megnyitásaként Konrád György író olvasta fel itt közölt esszéjét.

szállók, a helyi nemzeti hatóságok, valamint a környéken élő civilek egymásra találtak a rablott javakon való osztzkodásban, és ezzel a gyarapodással csillapították erkölcsi kétségeiket. Lehetett érdekelteket találni, mindig akadt valaki, akinek jól jött, hogy egy ház megürült. Akitől a háború után elvették, amit a háború utolsó évében kapott, az igazságtalan erőszak áldozatának érezte magát, és ezt az érzést gyerekeire is sikerült átörököltetnie, hogy a politikai antiszemitizmusnak legyenek meggyőződéses harcosai.

A hivatalnok, aki a háború utolsó évében német nyomásra a zsidók kisajátításában és deportálásában közreműködött, az a háború után, ha megmaradhatott az állásában (a kisnyilasokból ugyanis kiskommunisták lettek), ugyanilyen szorgalommal járt el a magyarországi németek kitelepítésében és javaik újraelosztásában. Hogy emberektől valamilyen politikai magyarázattal el lehessen venni azt, amiük van, ahhoz érdekelt segéderők kellenek. Ezeknek voltaképpen közbömbös a másik ember, akit most hivatalosan, a felsőbbség jóváha-

gyásával ki lehet fosztani, és el lehet tüntetni. Hogy az ítélet igazságos volt-e, annak elbírálására a végrehajtók nem illetékesek.

Világi és egyházi személyek hozták meg a zsidótörvényeket, amelyek az akkor tizenötmillió Magyarországon nyolcszáz ezer zsidó lakosának az eltávolítását célozták. Ezek egynegyedét a Horthy kormányzó és környezete azért engedte életben maradni, mert önmagukat kezdték el féltetni. Nem az emberségük mozdult meg, hanem csupán a tudtukra adatott, hogy ha nem állnak le a deportálással, a vesztes háború után jön a személy szerinti büntetés. Volt egy kisebbség, amelynek jól esett zsidót ölni vagy öletni, tagjai hangoztatták, hogy nemzetük üdvét szolgálják. A bürokrácia részvétlen volt, mint a kő, és tudta ésszerűnek látni a pusztítás gépezetét.

A GYEREKIRTÁS KIVÉTELESSÉGE

Mentalitásuk, amelyben önigazolásra letek, el tudta fogadni a tömeggyilkosságot. Ha a nemzet áll mindenek felett, akkor az, aki ne legyen benne, az egyáltalán ne is le-

gyen, akkor a kivetett kisebbséghez tartozó egyénnel szemben mindenféle gonoszság megengedhető, akkor lehet a megmaradt fényképekről tanácstalan rémülettel ránk néző gyerekekkel, öreggel kemencét fűteni. Ez a könyörtelen üresség képeszt el valahányszor a kieszelők és végrehajtók agyába belevilágítanak a dokumentumok.

Számukra az emberi személy maga teljességgel érdektelen, valamilyen irata azonban talán számba vehető. Például a keresztlevele. Mikor az angolszászok már ott voltak Vatikánváros körül, XII. Pius pápa felemelte a szavát – a kikeresztelkedettek érdekében. Kérte az esztergomi bíborost, járjon közbe a kormányzónál, hogy a kitért zsidókat ne vigyék el, a többiekkel pedig bánjanak emberségesen ott, ahova viszik őket. A kérés későn érkezett, a deportáltak zömét akkorra már eléggették.

A szomszédok átlaga nem mozdult, csak néhány kivételes ember segített, akiket valami rejtélyes erő hajtott erre. Azok a kevesek, akik életük kockáztatásával embereket

mentettek meg, azok mindig egyesek voltak, akik – együttérzésre is képes – lelkiismeretüknek engedelmeskedtek. A közöny olyan, mint a homok, nem érdekes. Az embertelenségben nem rejtőzik semmilyen talány, nincs mit megmagyarázni rajta. Aki viszont egy másik embert megment, az szent.

Sorsunk titka, hogy ki lesz a megpróbáltatás órájában szent. Az elhatározás nem elég, erőt és alkalmat adó kegyelem is kell hozzá.

A végső megoldás nagy egésze sok lelkiismeretes aprómunkából állt össze. Ez is öngyilkos terrorizmus volt. Inkább mi is veszünk, csak hogy ők pusztuljanak.

A náci vezetők 1944-ben már tudták, hogy a háborút elvesztették, tehettek volna gesztusokat, abba hagyhatták volna a zsidóirtást, de ők rákapcsoltak. Akit még a verekedés előtt el lehet pusztítani, azt pusztítsuk el! Ha a szövetségeseiket nem is lehet, akkor legalább azokat semmisítsük meg, akik mint megmentőiket várják őket.

Többek között az én iskolatársaimat. Hogy a gyerekeknek sem irgalmaztak, sőt nekik a legkevésbé, nehogy színre lépjen egy újabb zsidó nemzedék, ez a perfekcionizmus teszi a Holocaustot kivételessé a népiirtások között. Ezt a háborút a nemzeti szocialisták az európai zsidók ellen kétharmadrészt megnyerték. Az európai zsidók hatvannyolc százalékát megölték. Vannak olyan országok, amelyekben a megöltek arányszáma ennél magasabb, és olyanok is vannak, ahol ez az arány lényegesen alacsonyabb.

LA MORAL DE L'HISTOIRE

Sem az ölés, sem a meghalás nem volt végzettszerű. Lehetett a parancsot túlteljesíteni, de lehetett valamit tenni is ellene, akadályozni, lassítani, időt nyerni. Ebben a játszmában voltak bűnösök és szentek, gyilkosok és megmentők, és a kettő között mindenféle ember, aki a jó és a rossz között élete minden napján dönt. Vajon nem tudták, hogy mi a jó és mi a rossz? Pedig alighanem olvasták a tízparancsolatot és a hegyi beszédet. Tiszteletet érdemel mindenki, aki tett valamit azért, hogy ez a fekete lyuk az európai történelemben úgy-ahogy elképzelhetővé váljék a maga gyötrelmes valóságában.

A tudás: védőoltás. A gyűlölet és a közöny: betegség. A szeretet és az empátia: egészség. Mindannyian választunk.

(Népszabadság, 2007. március 31.)

MEZEI ANDRÁS

AZ VAGY NEKEM...

...A menekülő SS-alakulatok közül

az utolsó teherautó visszatolatott

a már elhagyott haláltáborba,

a gépkocsiról két SS-katona

pakolta le a földről, magas halomba

rakta a kenyereket, hogy akik a priccsek alatt

bújtak és onnan lesték, akik a

latrinák mögött rejtőzve figyelték,

maguk sem vették észre, miként csalta ki őket

rejtekeikből a cipók illata, hogy mint

seregelvek elő, s körülállták a hegynyi kenyeret,

amikor váratlanul, lesből egy SS-alakulat

tűzet nyitott, s a kenyérhalmot a testek befedték,

kiáltás, jajszó se hallatszott, nyögés se, oly jól

megágyazott a sok-sok lágy cipó, amit lassan

átitatott a vér

és a zsoltár is elhalkul azóta:

"... az vagy nekem... mi... testnek a kenyér..."

MOSE ALPAN

*A viharban (IV.)***Harcolni az igazságért**

Mint egy nehéz asztal, amely a hátára fordítva idomtalan lábával az ég felé mered, Pozsony ősi erődje úgy lebegett a főváros fölött. Olga rövidlátó szemével a szemközti part dúsán zöldellő ligetét fürkészte. Vállát anyja régi sálával fedte be, így próbált védekezni a borzongató őszi hideg ellen. A fiú késett. Most is, mint mindig, ha várta, óvakodott attól, hogy az órájára nézzen. "Olinka, minél kevesebbszer figyeled az órát, annál ritkábban késel el az iskolából" – idézte fel iskolás korából ilyenkor az anyja lágy, bársonyos hangját. Most is a szívveréséből érezte az idő múlását. "Ha nem tanulja meg a pontosságot, én... nem is tudom... én abba bele fogok pusztulni! Elhessenheted az arcom elől a vérszívó szúnyogot, de a félelmemet nem vagy képes elűzni... Nem, nem... a szívem azt súgja, hogy nem esett semmi bántódása... Csak már itt lenne!" Így morfondírozott magában, s fel-alá járt a megbeszélt partszakaszon.

Hajókürt hasította meg a csendet. Nem túl távol egy idősebb férfi vékony lányba karolt. Vajon a lánya vagy a szeretője? A szürkülő partot a hajóról két reflektor világította meg most, érdekes rajzolatot adva a hársfák leveleinek. Egyszerre a várva várt kéz érintette meg a vállát. Olga néma maradt. "Megjött, itt van, semmi baja nem történt" – nyugodott meg. Kézenfogva mentek a legközelebbi padhoz, csendben leültek. Olga kihúzta kezét a fiú tenyeréből, és arról kezdett el beszélni, amiről most semmiképpen sem szeretett volna:

– Juló, nem tudom tovább, nem vagyok képes rá! – Mintha megjedjt volna saját hangjától, újra elhallgatott.

– Mire nem vagy képes? – fordította felé szürkés-kék szemét Juló.

– Nem tudok továbbra is Vasek hivatalában maradni. Értsd meg, minden akaratom ellenére sem. Szeretnék segíteni, de képtelen vagyok, ez nem nekem való munka. Juló, meg kell, hogy értsd, nem kibúvót keresek, éppen ellenkezőleg, de nem bírom.

Olgát két hónappal ezelőtt vették fel Vasek irodájába. Juló a "barátai" nevében is kérte, hogy foglalja el az állást. Olga Julóról csaknem mindent tudott, viszont nem ismerte azokat a barátokat, akik Juló számára oly fontosak voltak. A fiút a kereskedelmi iskolában ismerte meg, végzős növendék volt, ő a második osztályba járt. Tudta, hogy a fiú apja zsidó, az anyja keresztény, ő maga pedig elhatározta, hogy kivándorol Izraelbe. A fiú lelkesült az ifjúsági mozgalomért, amelynek hatágú csillagos jelvényét büszkén viselte zakója hajtokáján.

A lány tudta, hogy a fiú szereti őt, de menekül az érzelmeiktől. Arról csak sejtése volt, hogy azért, mert a barátaitól életveszélyes feladatokat kap. Olga a fiú kérésére fogadta el a megbízatást, hogy "rajta tartsa kezét a legfőbb hírforráson" – ahogy azt Juló fogalmazta. Naponta csendben és okosan számot adott neki mindenről, ami hozzá került, vagy amiről hallott, de már nagyon elege volt a kettős életből. Nem a félelem miatt akarta abbahagyni, bár a kockázattal is tisztában volt, hanem azért mert az undor kerülgette nap mint nap.

Tüdejére szívta a hideg levegőt, figyelte a hajlott, idős embert, aki beszéd közben botjával kis kupacokba kotorta a lehullott faleveleket.

– Úgy látszik, nem kémnek születtem.

– Kém? Radírozd ki ezt a kifejezést a szótáradból. Arra kértelek csupán, hogy harcoss légy, vagy ha úgy akarod: felderítő, de nem kém!

– Ha katona vagyok, beledöföm Vasekba az asztalán heverő tört! Kész vagyok ezért a véremmel megfizetni, de nem adom a női becsületemet. Ezt képtelen vagy megérteni, Juló? – sírva ejtette ki az utolsó szavakat, aztán abbahagyta, elhallgatott.

– Olinka, nincs más választásunk. Csupán azokkal az eszközökkel harcolhatunk, amelyek rendelkezésünkre állnak. Ha majd lesznek gépfegyvereink, azt használjuk ellenük. Most csak a ravaszság, a bátorság és az akarat áll rendelkezésünkre. Amíg nincsenek fegyvereink, te magad vagy a fegyver a kezünkben, és

amíg nincsenek lehallgató készülékeink, te leszel a mi mikrofonunk – ha te is úgy akarod. Nincs más út. Azt mondod, megalázó? Az igazságért való küzdelem nem lehet megalázó. Eljön majd az óra, amikor majd elszámolunk velük.

– És addig? – kérdezte Olga könnyezve.

– Addig tedd, amire képes vagy. Azzal fizess a megaláztatásért, hogy híven szolgálod az ügyet.

– És hagyjam, hogy úgy viselkedjen velem, mint egy kurvával? Eddig még sosem mondta ki ezt a szót. Szinte égette az ajkát.

– Ha képes leszel kiállni a becsületedért, nem bánthat. A sértések, megszégyenítések később büszkeséggel töltenek majd el. Lehetséges, hogy minden megaláztatásod emberéletem ment. Ma olyanét, akit nem ismersz, holnap esetleg az apámat, húgomat, vagy valaki mást mentsz meg, aki drága neked. Vajon képes vagy erre gondolni, és tűrni?

– Attól félek, hogy nem, Julko – mondta ernyedten, száraz szemekkel. A hajón ismét felsikoltott a szaxofon sírós hangja, mintha szerelmet vallana a homálynak. Valaki jött feléjük. Olga még jobban lehalkította hangját:

– Ez a disznó, amikor részeg, mindenre képes. És az utóbbi időben sokkal többet iszik, mint régebben. Kiderült, hogy Paskovic felesége, akinek a férje a központi gazdasági hivatalban dolgozik, meghívta az estélyükre...

– Mit mondtál, Paskovic felesége?

– Szinte teljesen biztos, de még egyszer utána nézek, ha annyira fontos számodra. Egyébként nem tudtam, hogy Vasek szerelmi ügyei is érdekelnék...

– Minden érdekel. Minden értesülést fel lehet használni. Ez egy nagyon fontos adat. Talán meg lehet vele törni Paskovicot. Holnap vizsgálj meg pontosan, Olinka. Valamit hallottál a zsidó központról?

– Eddig semmit. Tegnap nála volt az a kövér rabbi... az a... hogy is hívják?

– Liberman?

– Igen, Liberman. Hagyta, hogy egy órát várakozzon rá, utána úgy kiabált vele, hogy a szobámban is át lehetett hallani.

– Mit kiabált, értetted? – Szokása volt, hogy mindenről, a legapróbb részletre menően kikérdezze.

– Csak részleteket. Valószínűleg a transzportokkal kapcsolatos szörnyűségek terjesztésével vádolta Libermant. Azzal fenyegette, hogy elküldi Lengyelországba, hogy saját szemével győződjön meg róla, mi történik ott. Nem hagyta békén a rabbit, de nem hallottam, mit mondott neki. Vasek később újra megemelte a hangját, és azt ordította: tűnjön innen el, mert úgy valagon rugom, hogy kirepül innen!

– És Liberman, elment?

– Nem, ottmaradt. Nagyon bátor ember, és úgy látszik, nagyon okos is.

– És nem gondoltál annak a rabbinak az önbecsülésére, akit így megszégyenítettek?

– Nem gondoltam, Julko, nem gondoltam – súgta. A fénynyaláb, amely megvilágította arcát, nem árulta el, hogy elpirult. Csak lesütött szempillái tanúskodtak szégyenéről.

– Volt még valami?

– Igen. De nem szeretném, hogy egyelőre bármilyen következtetést vonnál le belőle. Van valami rossz érzésem. Eddig nincs eléggé megalapozva, gondolkodnom kell még rajta...

– Beszélj, mintha saját magadhoz szólnál – simogatta meg Juló a lány kezét. Tudta, mennyire szomjazza a szerelmet, de ölelést, de megkeményítette szívét. A lány keze ernyedten nyugodott a tenyerében.

– Néha nem értem meg azokat az embereket. Vasek is: üldözi a zsidókat, közben szüksége van rájuk.

– Például? – unszolta a fiú.

– Amikor Vaseknek kell valami az írásaihoz, vagy előadásaihoz, magához rendeli doktor Lévit, vagy elküldi hozzá az anyagot. Ma elküldte hozzá könyvének kéziratát. Ne nézz így rám!

Megmondtam, hogy senkit sem akarok bemártani,... de ez, megért-heted, ez legalábbis... furcsa.

– Azt akartad mondani, hogy szégyenteljes, igaz?
– Azt hiszem, igen.
– Ugye, még nem mondtál el mindent?
– Igaz. Néhány nappal ezelőtt Vasek beszédet mondott a rádióban a gárdistáknak. Emlékszel rá?
– Nem hallottam. Miről?
– Dr. Lévi segített neki a beszéd megírásában. Ha akarod, elhozhatom neked az újságot, amelyben a szöveg megjelent. A szlovák nép felszabadításáról beszélt, amely párhuzamosan folyik a zsidóság, az örök ellenség elleni harccal, meg a zsidók messiási próbálkozásáról, hogy bosszút álljanak Európán. Felhasználta Alfréd Rosenberg írásait is. Ezt tudom, mert tőlem kérte el a kötetet. Nagyjából ennyire emlékszem. Ja! Még azt is mondta, hogy a zsidóság vérfolt a nemzet testén, átok... Ha pontosan akarod tudni, olvasd el magad a cikket. Nem akarok erről többet beszélni. – Olga megigazította a válláról lecsúszó sálát.

– Jó. Kövesd figyelemmel ezt a dolgot, nagyon érdekes! És az Istenért, verd ki a fejedből az illúziót, hogy a zsidók között nincsenek itt-ott gyenge akaratúak, vagy éppen árulók! Más népeket is elnyomtak, megsemmisítettek, és találtak közöttük árulókat. Mi sem vagyunk különbek, sajnos.

– Juló, most te meséld el, mi van a haverokkal, mindenki rendben van?

Akarata ellenére elmosolyodott, amikor a lány szájából éppen úgy hallotta a héber szót, ahogy azt a mozgalomban használják, a végére téve a hangsúlyt. Közelebb hajolt Olgához, arcát arcához szorította, átölelte a vállát. A hajón a szaxofon elhallgatott, a szél hangja egybeolvadt a hullámok zúgásával. Juló mesélt és mesélt, a lány nézte férfias állát, lassan mozgó ajkát és magas homlokát, amelyre ráhullott a göndör haj. Egy idő után megéreztek az őszi éjszaka hűvösét. Otthagyták a padot, kart karba öltve elindultak Olga lakása felé.

– Olga, meg kell ismerned Áront! Olyan srác, én mondom neked...

– Az a lengyel fiú?
– Igen, a lengyel. A lányok kedvence. Jön, elsüt egy viccet, kacsint, közben mond valami nagyon szemtelent, ugyanakkor nagyon kedveset is, és kész, már bele is estél. Meg is gondoltam magam: nem érdemes összeismertetni benneteket.

– Nem kell megijedned, Julko – nevetett a lány.
– Majd meglátjuk. Ez lesz a próbatétel. Mindenesetre, vigyázz! Nála minden olyan, mintha valami mindig égne a keze alatt.

– Jaj, de megrémültem! – kötekedett Olga.
– Pontosán ez az. Mellette nem félsz. Óriási bátorság szorult belé, és sejtelmem sincs róla hogyan, és mindenkit megfertőz vele.

Betértek a Duna utcába, elmentek az iskola előtt, ahová valaha együtt jártak. Nem szóltak egymáshoz, csak fogták egymás kezét, andalgás közben évődtek tovább.

– Már kíváncsi vagyok – mondta Olga, de nem árulta el, kire-mire.

– Glázer azt tartja róla, hogy kötélháncos. Akrobata, aki vékony kötélen halad, és nem érzékeli a nyaktörő mélységet. Áron így válaszolt neki: "a földtől egy rőf távolságra kifeszített kötélen te is úgy táncolsz, ahogy a kedved tartja." Tudniillik az emberek nem a kötélen haladástól félnek, hanem a mélység riasztja őket. Képzeld el: körülbelül egy évvel ezelőtt megjelenik egy lengyel fiú, aki a szlovák nyelvet a mai napig sem beszéli tisztességesen, és úgy jár-kezel az országban egyik határtól a másikig, mintha az övé volna.

Olga egy pillanatig féltékeny volt a lengyel fiúra, akiről Juló ilyen lelkesedéssel beszél, de megnyugtatta magát: aki így képes rajongani a barátjáért, az a párját is nagyon tudja szeretni.

– Hallod, Olinka, azt hiszem, hogy a bátorságban fel-lelhető a meggyőzés ereje. Például vegyük az őrt, aki a német parancsnokságon teljesített szolgálatot, ott, a lengyel határon. Áron, amikor egy Gestapo-egység üldözte, éppen a parancsnokság épületében keresett magának menedéket. Meggyőzte az őrt, elhitette vele, hogy fontos beszéde van a parancsnokkal. Áron ilyen. A megoldásai egyszerűek, ugyanakkor roppant eredetiek. Ismered

Robit. Nos, Áron éppen az ő ellentéte.

– Julko, tudod jól, hogy én nagyon kedvelem Róbertet. Ha Áron annyira különbözik tőle, akkor... – nem fejezte be a mondatot, mintha megsértődött volna Róbert helyett is.

– Nem úgy gondoltam. Hiszen Róbert a legjobbak egyike. Szerethetsz almát és körtét is egyszerre. Robi mindig marcangolja magát, tele van kétségekkel, és az agya állandóan dolgozik. Áron egyszerű, természetes, vagy talán éppen... naiv. Akik Lengyelországból elküldték hozzánk, azok pontosan tudták, hogy miért éppen őt tartották alkalmasnak a többiek menekülésének az előkészítésére. Áron mögött már tiszteletre méltó múlt állt, és talán éppen ez a magyarázat. Hónapokon keresztül szöktetett át embereket Lengyelország német megszállása után a szovjet területekre. Tudod, ezek az embercsempészek különleges figurák. A pénz a mindenük. Pénzért még saját anyjukat is képesek eladni. Roppant bátrak és nagyon megvesztegethetők. Áron elmesélte, hogy egyszer együtt volt egy csempészbandával. Ültek a kocsmában, ittak. Cigányasszonnyal jósoltattak maguknak. Mindenkinek rosszat jósolt, csak Áronnak mondta: "Fiatalember, te a szerencse csillagzata alatt születél, veled nem történhet semmi baj. Jó órában látad meg a napvilágot" Ráncos kezét a fejéhez emelte, és megáldotta Áront. Mindenki nevetett, természetesen senki sem hitt a jóslatban, legkevésbé Áron, az érintett. El is felejtette volna az esetet, ha nem válik valóra a jövődölés. Visszafelé jövet a németek mindenkit elfogtak, és azonnal ki is végezték őket, csak Áronnak, egyedül csak neki sikerült elmenekülnie, és életben maradnia. "Attól kezdve – mondta Áron – semmi kétségem a felől, hogy jó és szerencsés órában jöttem a világra."

– Érdekes történet – súgta Olga.
– Olga kisasszony! Jó estét kívánok! – hallatszott egy kötekedő férfihang, amelynek gazdája láthatatlan maradt.

Olga zavartan kirántotta kezét a párja karjából. Egyen-sapka fej bújti ki a járda mellett veszteglő, elegáns Opel ablakán, amely tőlük nem messze vesztegelt. Olga felismerte: Vasek autója volt, és aki megszólította, Parnata, a főnök sofőrje.

– Romantikázunk, romantikázunk? – ingerkedett a sofőr.
– Igen, Parnata. És ön? Várja a Bajuszt? Az iroda dolgozói egymás közt csak Bajusznak nevezték Vasekot.

– Van választásom? Ott fenn isznak, mint a kefekötők, én meg csak a nyálamat nyeldesem, már elnézést... Látja, Olga kisasszony, ott van doktor Paskovic... azazhogy... Paskovicné villája – mutatott ujjával a fények irányába, és oldalra billent fejjel kacsintott hozzá. – A diplomaták nyelvén koktél-partinak hívják az ilyesmit, a nép száján pedig zabálásnak és piálásnak. Szavai nevetésbe fulladtak.

– Ez már csak így van – erősítette meg Olga. – Viszontlátásra holnap, és most jóéjszakát, Parnata, a viszontlátásra!

– További jó szórakozást mindkettőjüknek! – búcsúzott el a sofőr is, és két ujját sapkája simléderéhez emelte.

Juló a fények felé fordult. Maga is elcsodálkozott a bel-sejét feszítő indulaton. A fenti dorbézolás miatt, vagy azért mert megijesztették Olgát? A hátralévő utat némán tették meg, ismét nem értek egymáshoz. A lány a közelben lakott. A kapunál Olga levette szemüvegét. A fiú megértette: arra vár, hogy megcsókolja.

"Humánus" eljárás

A Paskovic villa hatalmas szalonját művészi kristálycsil-lár fénye árasztotta el. Anna valósággal ragyogott. A felső tízezer színe-java állt sorba, hogy csókkal illesse a gyönyörű vendéglátó kezét. Miniszterek, tanácsosok, a gazdasági élet kiválóságai, magas beosztású katonatisztek, és természetesen írók, művészek voltak a meghívottak között. A legtöbben feleségük társaságában jöttek, akik – Anna jól tudta – irigykednek rá.

Anna a fiatal német tanácsadó felé nyújtotta kezét, akinek magabiztos, erős álla, dölgyös, szürke szeme tudatta a személyiség fontosságát. Wisliceny mindemellet finoman, úri módon viselkedett. Paskovic, aki fekete esti öltönyében sápadtan állt felesége oldalán, egy italra invitálta őt.

Anna hirtelen érezte, szíve hevesebben kezd verni. Anélkül, hogy megfordult volna, hallotta egy férfi feléje tartó lépéseit, messziről a hangos üdvözlését. Ismerte már annyira, hogy tudja: így szokott viselkedni, amikor ittas. Magára parancsolt, hogy ne nézzon hátra, s mikor közel ért hozzá, teátrális kéznyújtással ju-

talmazta, hangos "Isten hozta!" szavakkal üdvözölte. Köszöntése az illendőnél hangosabbra sikerült. Rebbe szempillái védekezően ereszkedtek szép szemére, de nem igazán tudták elrejteni érzelmeit.

Vasek a Hlinka-gárda elegáns egyenruháját viselte. A széles vállú, egyenes tartású férfi alig volt magasabb Annánál. A jellegzetes bajusz mögött arca most érzékibbnek mutatkozott, puhább lett, de szeme ugyanolyan hidegen szikrázott. "Az utóbbi időben kissé meghízott" – vette észre a nő.

– Szép öntől, hogy eljött, Vasek úr! – mosolygott rá.

– Kérem, szólítsa Antonnak – súgta a férfi, majd hangosan hozzátette: – Egyszer-egyszer illik megjelenni a jobb társaságban is.

– Hálás köszönet. Talán kedve van a férjemmel Wisliceny úrhoz csatlakozni?

– Örömmel! És talán később önnek is lesz számomra egy-két szabad perce, igaz?

– Igen. Majd megkínálom egy kis szilvapálinkával – tette hozzá. A többiről a szeme árulkodott. Mindkettőjüknek eszébe jutott a belügyminiszter lakásán rendezett koktél-parti, ahol először találkoztak. Március végén a belügyminiszter sajtótájékoztatót hívott egybe, ahol a külföldi és helyi újságírók előtt a zsidókérdésről tartott beszámolót. A sajtóértekezletet követő koktélpartin Vasek volt a központi figura, akit akkor neveztek ki a minisztérium zsidóügyi osztályának élére. Az újságírók lecsaptak rá, gratuláltak a beosztásához, és megpróbálták tőle minél több új részletet megtudni. A dicséretet jókedvre derítették, vidámsága magával ragadta hallgatóságát. A belügyminiszter, akinek pohárköszöntője jó hangulatba hozta a jelenlévőket, felsorolta a zsidók politikai bűneit, elmondta, hogy ők az országban tapasztalható káosz előidézői, defetistáknak és bolsevikoknak titulálta őket. Példának hozta az utóbbi napokban leleplezett tizennyolc kalózárdiót, amelyeket zsidók szerveztek és irányítottak. S mikor bejelentette, hogy elhatározták a zsidók kitelepítését, mindannyian tisztában voltak vele, hogy nem csupán szavakról van szó. S valóban: a transzportok hamarosan heti rendszerességgel indultak. A miniszter még gazdasági és közlekedési szabotázsakciókról is beszámolt. Élesen támadta azokat, akik zsidóknál dolgoznak, vagy velük barátkoznak, mert ők – mint mondta – érdemtelenül viselik a keresztény nevet. Kijelentette, ha nem hagynak fel ezzel, előbb-utóbb a koncentrációs táborban találhatják magukat. Végül tagadta, hogy zsidó lányokat szállítanak a fronton üzemelő nyilvános házakba. Nem akarják elválasztani a kitelepített családtagokat: "Menjenek, ahogy jöttek, családjaikkal és ötven kilós pogyászaikkal, és soha többé ne térjenek vissza" – nyilatkozta.

A hangzatos fordulatokat eredetileg Vasek fogalmazta meg, s most nem kevés élvezettel hallgatta vissza a főnöke szájából. A miniszter még egy röpké gondolatmenetet szánt arra, hogy a kikeresztelkedés sem segíthet a zsidókon, s így fejezte be beszédét: "Nem a németek készítették minket a most elhatározott lépéseinkre, hanem közös meggyőződésünk: nagy gondolkodóink, Ludovit Stur és Vajansky útmutatásai és népünk akarata szerint végig kell harcolnunk felszabadító háborúunkat, néhány hónap alatt végérvényesen meg kell oldanunk a zsidókérdést."

Mivel a miniszternek rövidesen távoznia kellett, Vasek vette át a szerepét. Felfigyelt Dr. Paskovicra, akit hivatalaik szoros kapcsolata révén ismert, s aki most újságírók gyűrűjében magyarázta a probléma gazdasági vonatkozásait. Gyönyörű felesége közben szendvicsekkel és italokkal kínálta a sajtó embereit. "Micsoda nő!" – gondolta magában Vasek, és nyomban elindult az asztal felé. Amikor bemutatták az asszonnak, összecsapta csillagóra fényesített csizmája sarkát. Anna ragyogó fogsorát megvilantva, legszebb mosolyával tüntette ki Vasekot. A férfi szemében hódító szikra gyúlt, magasra emelte poharát, a nő behódolóan lesütötte a szemét. Egy szempillantás alatt megértették egymás jelzéseit.

– Áldott legyen a kéz, amely a szent munkát végzi – mondta Anna, és csodálattal nézett Vasekra.

A következő rövid beszélgetés során, mint egy elkényeztetett kislány, aki új játékot szeretne kapni, a előadta kívánságát: egyszer saját maga is szeretné végignézni a zsidók deportálását. Vasek megértette, mit kíván valójában, és megígérte, hogy az első adandó alkalommal teljesíti kérését. A meghívás azonban késett.

Ugyanazok a hónapok, melyek Annánál kényszerű várakozással teltek, Vaseknél a munka bővületében röpiültek. Most végre eltűntek útjából a törvényes akadályok. Fogadta őt Tuka miniszterelnök, a párt megkínzott szentje, aki a hatalom erőszakos megdöntésének kísérlete miatt éveket töltött a cseh börtönben, és csak Szlovákia függetlenné válása után szabadult ki onnan. A megbeszélés, amelyen a német követség zsidóügyi megbízottja, Wisliceny is jelen volt, felnyitotta végre a zsilipeket. Németország, a zsidókérdés végső megoldása érdekében, hajlandónak mutatkozott befogadni a szlovák zsidóságot, amely attól kezdve a Harmadik Birodalom "védelmét" élvezte. Németország a zsidókat a leghumánusabb elbánásban részesíti, amint azt 1941 augusztusában dr. Izidor Koszo úrnak, a szlovák miniszterelnöki hivatal tanácsadójának, Lublinban, az autonómiával rendelkező zsidó városban, annak rendőrségénél, és az öregek tanácsánál tett látogatása során bebizonyította. Azokat a zsidókat, akik 1941 előtt kezesztelkedtek ki, külön táborba helyezik el. Vasek elégedetten olvastatta a tervezetet. "A fogalmazás gyöngyszeme, a definíció művészete!" – mosolygott a bajusza alatt. Wislicenyit a "humánus" szó pontos német jelentéséről kérdezte, ő pedig, mint akit megbántottak, kilesett szemüvege mögül, és röviden csak annyit mondott:

– Humánus, amiből az következik, hogy emberséges.

Vasek hetekre lemondott a privát életről, és még nőkkel sem érintkezett. Szigorúan megkövetelte beosztottaitól is, hogy szünet és pihenés nélkül dolgozzanak. Protekciózókat százai keresték fel hivatalát, hogy felmentést csikarjanak ki "saját" zsidóik számára mert, mint indokolták, nem képesek fenntartani vállalkozásaikat a zsidó szakemberek nélkül. Az Egészségügyi Minisztérium a zsidó orvosok elengedését követelte, arra hivatkozva, hogy ellenkező esetben komoly kár érheti a népegészség ügyét. (Szlovákiában akkor az orvosok 40 százaléka zsidó volt.) A zsidó központ ezer ürügyet talált, hogy kérvényekkel árássa el a minisztériumot, indokolva egyes zsidók felmentését. Még az "öreg" irodája, az elnöki hivatal is adott ki zsidó kiválóságok számára engedélyeket. Az egyházak is nyomást gyakoroltak a kikeresztelkedettek ügyében. A "zsidócskák" sem tétlenkedtek: számtalan utat találtak maguknak, hogy kijátsszák a törvényeket, és kibújjanak a rendelkezések alól. Jelzéseket kapott hivatalnokok lépézeléséről, és papokról is, akik régi dátumokkal ellátott keresztleveleket adnak ki vagy árusítanak. Szlovák embercsempészek segítségével a zsidók ezrével szöknek át Magyarországra, mások a kitelepítés elől szlovák hazaárulók otthonaiban bújnak meg. Körmonfságukkal éppen az ő erőfeszítései ellen szegülnek. A cionisták, akik mind közül a legrosszabbak, és egyben a legveszélyesebbek is, a színpadok mögül irányítják a dolgokat, ráadásul kapcsolatban állnak a kommunistákkal és a szabadkőművesekkel, akik minden segítséget megadnak nekik. Mindezzel neki, Anton Vaseknak egymagában kellett megbirkóznia!

* * *

Két hónapjába került, amíg végre sikerült minden nehézségen felülkerekednie. De júniusra már minden ment a maga útján, akkora az ő aláírása számított a legértékesebb valutának az országban. A különböző közbejárók által az asztalán hagyott borítékok, amelyekben olyan összegek lapultak, amelyekről addig még csak álmodni sem mert, némileg puhítottak elszántságán. Úgy látszik, gondolta, még mindig van pénzük a zsidóknak. Rá vár, hogy felkutassa: át kell menteni azt a szennyes kezéből a tisztába. Elnevette magát: "Csak hozzák a megvesztegetési pénzeiket. Egyszer az is elfogy. Akkor aztán útra kel mind, egytől egyig, és az a pénz, amit Paskovic irodája nem tudott kisajtolni belőlük, Vasek hivatalába kerül".

Amikor Paskovicra gondolt, hirtelen Anna képe villant fel előtte. Hetek óta először terelődött el figyelme munkájáról, szerencséjében bízva, saját maga tárcsázta fel a nő telefonszámát. Annát otthon találta. Az asszony nagyon megörült neki, annál is inkább, mert azt hitte, hogy már megfeledkezett a neki tett ígéretéről. Vasek ismerte a nő színpadi múltját, ezért azt kérdezte tőle, lenne-e kedve vele együtt megnézni a Velencei kalmár című előadást. A vonal másik végéről kacagás hallatszott.

– A Shakespeare darabot vagy egy új vígjátékot?

– Tragikomédia lesz, mégpedig Anton Vasek feldolgozásában.

- Ha így áll a dolog, bizonyára érdemes megnézni.
- Minden kétséget kizáróan.

Anna tudta: a meghívásnak ára van, és epekedve várta, hogy kiegyenlíthesse a számlát. Arra kérte a férfit, másnap újra hívja fel, hogy megbeszélhessék találkozásuk időpontját. Tudta, hogy a férje a közeli napokban betegszabadságra utazik, és úgy gondolta, meglátogatásával összekapcsolhatja Vasekkel való találkozását.

Vasek visszahelyezte a telefonkagylót, és belemeredt a szikrázóan kék, nyári égbe. "Az ördögbe a munkával!" – gondolta, és felhajtott egy pohárka szilvapálinkát. Nyelve hegyével ajkát nyalogatta, mintha érezni akarná az ital illatát. Egész testét a férfiaság érzése töltötte el. Szüksége van erre a kis kikapcsolódásra, gondolta, és élvezettel dörzsölgette a kezét.

Anna lemondott arról, hogy az utat gépkocsin tegye meg. Egyrészt nem akarta, hogy a sofőr tanúja legyen a történéseknek, de kedve is volt vonatozni. Az első osztály kárpitozott ülésén foglalt helyet, gyönyörködött a nap csillogó fényében, élvezte a friss levegőt, amely még az előző esti eső illatát hordozta. Szeretett mindent: kényelmes életét, új ruháját, frizuráját, még rúzsának a színt is. Boldog volt és nagyon frissnek, üdének érezte magát. "Megvalósítottam az álmomat – gondolta – az egyszerű lány, aki a hatalmas zsidó áruházban dolgozott, eljutott a Nemzeti Színház színpadáig, onnan pedig fel a hatalom csúcsára. Hiába, tudnunk kell elrendezni saját életünket!"

Mellette egy simára beretvált ült katonatiszt feszített pecsésen díszes, új egyenruhájában. A következő ülésen a tiszt fiatal felesége ült. "Nyilván mézeshetek – gondolta Anna. Az asszonyka nagyon bájos, de hát a ruhája! Óh, mikor tanulnak meg ezek a népek végre tisztességesen felöltözni?" Annával éppen szembe egy szépszemű fiatalember került, ajka felett csillogó, sárgás pihéssel, és zakója hajtókáján német jelvénnel. A középső karszéken komoly, kopasz férfi tartott a kezében egy német újságot, de nem nagyon olvasta, homlokára tolt a szemüvegét. Az ajtó melletti ülést vékony, feketébe öltözött férfi foglalta el. A sötét szín kiemelte gondosan ápolt ősz frizuráját. Anna a beszélgetésük elejét nem hallotta.

– Igen, a háború idején nehéz mindent alaposan kivizsgálni – jelentette ki a tiszt.

– Az már csak úgy van, főhadnagy úr, én aztán pontosan tudom, mi a háború. Tizenhétben nem kevés vért láttam az olasz fronton. Nagyjából olyasmi idős lehettem, mint most ön, és magam is tiszti uniformist viseltem. Ez a mostani, szóval ez egy kicsit el van fűszerezve. Hiszen azok biztosan nem együttesen ölték meg Öt! Én... – az öreg nem fejezte be a mondatát. Közben megtöltötte a pipáját, és rágyújtott.

– Pontosan ez a kollektív felelősség lényege – mondta a kékszemű fiatalember. Anna nem pontosan értette, mire célzott. "Milyen kár, hogy ennyire fiatal! Micsoda szép fej, és azok a gyönyörű szemek!" – gondolta.

– Pontosan erről van szó – jelentette ki a férfi, aki a német újságot olvasta. – Egy mindenkiért, és mindenki egyért! Ezt önnek mondom, uram! – fordult az öreg felé, és levett szemüvegével felé mutatott. – Ez a háború nem hasonlít az előző háborúkhöz. Ez szent háború. Vagy a zsidó bolsevizmus pusztít el bennünket, vagy mi semmisítjük meg azt. Élet és halál között kell választanunk. Nemrég voltam Csehországban, és mondom önöknek uraim, a cseheket móresre kell tanítani! Heidrichet azért ölték meg, mert az új gazdasági és politikai normák szerint próbált rendet teremteni, és kiiktatta azokat, akik megakadályozták a fejlődést. Aljasul elbántak vele, és ezért meg kell fizetniük! Mindenki fizetni fog! – Egészen elyörösödött, és nehezen lélegzett:

– Úgy látszik, túlságosan megöregedtem – mondta az idős férfi ősz fejére mutatva. – Új idők és új dallamok. Égessenek meg, ha tudom, mi az értelme, ha lerombolnak egy teljes falut, agyonlövik a férfiakat, elviszik a nőket és a gyerekeket. Még ha bűjtattak is merényleteket. Ezek az új normák... talán nem annyira szolgálják a dicsőségünket.

Mint aki megijedt saját szavaitól, hirtelen elhallgatott, és megszívta pipáját. A kopasz férfi dühösen visszahelyezte szemére szemüvegét, és újra olvasott. A tiszt előkapta cigarettatálcáját.

Abból a finom fajtából való, amelyet csak tisztek kapnak – mondta, és körbekínált mindenkit. Miután senki sem vett belőle,

meggyújtott egyet, és az orrán eregette ki a füstöt. Anna ránézett az öregre, aki újra a pipájával matatott. "Furcsa egy ember! Eljárt felette az idő. Az otthonában bizonyára a rádió mellé bújik, Londont, és Moszkvát lesi, miközben meg az államtól kapja a nyugdíját. Az ilyen örülteket aztán nagyon érdekli, mi történt Lidicében!"

A vonat sokáig vesztegelt az állomáson. A kövér kidugta kopasz fejét az ablakon, aztán, mint akit megcsíptek, megdöbbenve visszahúzta nyakát, és szemüvegét lengetve az állomás felé mutatott:

– Botrány, botrány, én mondom önöknek, uraim! Látják azt a bolondot, aki úgy járkal itt, mintha minden az övé lenne. Már azt hittem, mutatóban sem maradt belőlük, és tessék, még itt vannak! Pfuj! Akad mindig közülünk olyan, aki védelmezi őket. – Szikrákat lövellő tekintete a pipás öreget kereste.

Anna is az állomás felé fordult. Látott egy férfit, aki mellette sárga hatágú csillagot viselt. "Pimasz zsidócska" – gondolta, és hangosan azt mondta:

– Tényleg undorító, de már nem maradnak ezek itt sokáig, csak hetek kérdése az egész...

Nehéz szuszogások közepette ismét meglódult a szerelvény. A kupéban élénk beszélgetés kezdődött a zsidókról, és Anna képtelen volt nem részt venni benne. Nevetséges történetek hangzottak el azokról, akik elbújtak, de aztán elcsípték őket. Szóba kerültek a nemrég még "hölgyeknek" titulált zsidó nők, akik most saját maguk cipelik motyóikat, miközben körük még mindig pirosan virít. A kövér zsidó kereskedők történetei is megmosolygatták a beszélgetőket: munkára vezényelték őket, ezzel lehetővé téve számukra, hogy lefogyjanak. Beszéltek zsidó lányokról, akik – hogy elkerüljék deportálásukat – arcátlanul ravaszkodva felajánlották magukat a Gárda büszke fiainak, azok azonban természetesen visszautasították a felkínált kegyeket. Szó esett a zsidók által eltulajdonított és elrejtett kincsekről, amelyeket megtaláltak, és visszaszolgáltatták a népnek. Megemléstettek a zsidók által felkínált kenőpénzeket, amelyeket a hivatalnokok nem fogadtak el, és a zsidók által szított átkozott bolsevik propaganda is szóba került, amelyet néhány szlovák örült is magáévá tett, akiket majd a zsidók után menesztenek.

– Én, uraim, kérem tisztelettel, ismerek tisztességes zsidókat is. Ha megölnék sem értem, miért kell elüldözni őket – szólt közbe az öreg, aki eddig némán hallgatott, és csak a pipájából eregette a füstöt.

– Ha annyira imádja őket, uram, ön is velük tarthat! – mondta mérgesen a kövér.

– Nem szeretem őket, de azt tanultam Hlinkától, a példaképemtől és tanítómától, áldás legyen poraira, hogy tiszteljem az igazságot, és a keresztény türelmességet. És ami most itt történik, nem egyezik Hlinka szellemével. – Idegesítően nyugodt, és csendes hangja a zakatoló kerekek felett is betöltötte a fülkét.

– Nem értem, mi ez a beszéd az igazságról – szólalt meg a tiszt. – Most jövök az orosz frontról. Lublin környékén saját szememmel láttam néhány száz zsidót, akiket odaszállítottak. Világos, hogy nem kényeztetni vitték őket, hanem dolgozni. És akkor mi van? Végre-valahára ők is melóznak, és közben rájönnek majd, hogy nem tér vissza többé a kupeckodás és a feketepiac világa, amelyben hatalmas vagyonokra tettek szert. Mint önök is tudják, a saját katonáink sem nyálnak mézet a fronton. A zsidók végre megtanulhatják, hogy lehet fekete kenyéren és krumplin is élni. Ez az igazság, uraim!

– Bravó, bravó. Nagyon okosan beszélt! – lelkesedett a kövér.

– Istennek tetszően szólt! – mondta Anna, és szemével megcírógatta a főhadnagyot. "Még szerencse, hogy az öreg végre abbahagyta. Különös egy bakkecske". Ezt már csak magában mondta. A gyérbajuszú fiatalember el-elbóbiskolt a kupé sarkában. A nap fénye vibrált a szempilláján, néha meg-megremegtette. Anna csak most vette észre a fiú szeme alatti karikákat. "Az éjszakát biztosan a babájánál töltötte" – találgatta. Kedvtelve nézegette a fiatalembert, az meg, mintha érezné, hogy figyelik, álmában felemelte a fejét.

(Folytatása lapunk következő számában.)

Héberből fordította PEER GIDEON

Ágoston András Izraelben

Vannak varázslatos pillanatok az életben, amikor az idő – úgy tűnik – megáll, amikor a zene világos mondanivalója egyenes úton érkezik el a

Dr. Kis Gelman Zsófia
zenei rovata

hallgatóhoz, amikor a kétszáz éves múlttal rendelkező mű természetes részévé válik a mai világ kultúrkörnyezetének...

Nem könnyű egy előadónak sem megteremteni azt a hangulatot, amely magával ragadja a hallgatót, kialakítani azt a fennkölt légkört amelyben a megszólaltatott mű minden hangja továbbítja a zeneszerző elképzeléseit, azt a folyamatot, amikor az autentikus megfogalmazás szinte kézzelfoghatóan közvetíti konkrét gondolatok sorát. Ágoston Andrásnak, a vendégszereplő hegedűművésznek rendkívüli interpretációja idézte elő az asszociációkat, amikor Beethoven D-dúr Hegedűversenyét játszotta két ízben, Harvey Bordowitz kíséretében, a herzliai kamarazenekar koncertjeinek keretében. A zenekritika ilyenkor felsorolja a megfelelő méltató szavakat, megemlíti a művész fölényes technikáját, következetes mondatszerkesztését, a mű mélyreható értelmezését és a logikus formabontás elemzését, illetve építését. Valóban, kivétel nélkül, mindegyik jelző jelen volt Ágoston András előadásában; azonban mindezen túl volt valami éteri ígézet magában a hegedűjáték hangszínében, továbbá a Beethoven-mű virtuóz tolmácsolásában, amelyből állandóan átütő, egyértelmű, vitathatatlan, magasröptű, delejes mu-

zsika áradt. Az első és a harmadik tétel gyors tempója csillogó hangvételt eredményezett, míg a mélyen átélt lassú, középső rész kontrasztként, egy ezoterikus meditációnak hangulatát kölcsönözte. Előadásában kivétel nélkül, minden hangnak meg volt a megfelelő súlya, a legapróbb részletek kidolgozása a nagy ívek építésének logikus elemévé vált, hogy végül a hegedűverseny egységes formája töreszmentesen jöhessen létre. Csodálatos pianissimói lenyűgözték a közönséget, tanúsította ezt a ritkán tapasztalható, tökéletes (!) csend, amely hegedűjátékának mindvégig kísérője volt.

Ágoston András Kolozsváron született, az ottani zeneiskolába járt, majd ugyanott, a G. Dima Zeneművészeti Főiskolán, Ruha István tanítványaként folytatta tanulmányait.

Számos nemzetközi fesztiválon vett részt, többek között, a bukaresti Enescu, a moszkvai Csajkovszkij, illetve a lipcei Bach verseny díjazottja. 1971-ben Sionban a Varga Tibor versenyen, 1972-ben Bécsben a legjobb hegedűsként ismerték el. 1991-ig a G. Dima Zeneművészeti Főiskolán tanított, majd a Marlban (Németország) működő "Philharmonia Hungarica" koncertmestere lett.

Diákkora óta állandóan koncertezik, neve Európában, Amerikában és Ázsiában egyaránt ismert, a világ nagy koncerttermeiben, kiváló karmesterek kísérték. Játszott (többek között) Bécsben az osztrák Szimfonikusokkal, Tokióban, Szófiában, Sanghajban, Budapesten a Fesztivál Zenekarral. Sir Yehudi Menuhin, Yuri Temirkanov, Erich Bergel, Cristian Mandeal, illetve Lukács Ervin, csak néhány név azon karmesterek közül, akikkel együtt lépett pódiumra. Rendszeresen szerepel a fertődi Haydn Fesztiválon, 2002-ben "Liszt Ferenc" díjat kapott, számos *mesterkurzust* tart fiatal hegedűsöknek, művészetét CD, valamint rádiófelvételek őrzik.

Ágoston András első, nagy sikerű bemutatkozó fellépése után a zeneszerető közönség máris visszavárja Izraelbe!

Fotóművészet, történelem, modern tánc

Előző számunkban közzétettük a Cfáti Emlékmúzeum március-áprilisi, rendkívül gazdag programját, amely az idős, fiatalabb és legfiatalabb nemzedékeknek ígért érdekes, tartalmas, az ország különböző helyein megrendezendő találkozót.

Elsőként Herzlián szervezték meg azt az előadást, amelynek keretében **Gay Raz** alkotóművész, az izraeli fotóművészet történetének kutatója beszélt a fényképezés fejlődéséről, a ma-

gyar származású fotóművészek, Kluger, Goldman, Capa és mások szerepéről a fiatal zsidó állam és a cionizmus története fontos eseményeinek megörökítésében.

A találkozóra – örömdetes módon – sok fiatal jött el, főleg a harmadik nemzedék soraiból, ami ismét a cfáti múzeum dolgozóinak kitűnő szervező munkáját dicséri.

* * *

Pészách félünnepén "Ismerkedés a múzeum tevékenységével" címen újabb érdekes találkozóra került sor Cfáton, a múzeum kiállító- és vetítőtermeiben. Ez alkalommal a múzeum dolgozói: **Joszéf Lusztig, Ruti Gilád és Roni Lusztig** betekintést nyújtottak a nagyszámú lá-

togatónak az intézmény számítógépes adattárába, a múzeum szerteágazó tevékenységébe, és bemutatták saját készítésű, művészi kivitelezésű rövidfilmjeiket. Igazi történelemleckének bizonyult ez a múzeumi séta.

A látogatók azzal a benyomással távoztak a tavaszi fényben fürdő Cfátról, hogy itt áldásos munkát fejtenek ki a magyar zsidó emlékek és hagyományok megőrzéséért és továbbításáért.

* * *

Az idei Soá-émléknep záróakkordjaiként került sor Natanján, a város kultúrpalotájában a Kibuci Balettegyüttes Holocaust-emlékeket feldolgozó, megrázó erejű előadására. A rendezvény szervezői a Cfáti Emlékmúzeum "Dor Hemsech" – "A folytatás nemzedéke" elnevezést viselő projekt kezdeményezője és vezetője, **Roni Lusztig**, valamint a natanjai Bné Brit-páholy vezetősége, **Joszéf Levkovits** elnökkel az élen.

Néhány szót az együttesről: a táncosok nemzetközi híró balettművészek, művészi vezető és koreográfus a magyar anyanyelvű Soá-túlélők gyermeke, **Rami Beer**, a Gááton kibuc tagja. Ezt a kibucot magyar származásúak alapították. Az együttes létrehozója **Judit Arnon**, akinek tanítványa volt maga Rami Beer is.

A lenyűgöző előadás után a zsúfolásig megtelt terem közönsége kötetlen beszélgetést folytatott a koreográfussal munkájáról, származásáról, a bemutatott balett mondanivalójáról. Az elmondottakból az szűrhető le, hogy a zene és a koreográfia eszközeinek segítségével asszociációkat ébresztenek a nézőben, aki a saját emlékein keresztül értelmezi, éli át és dolgozza fel a látottakat. (m. m.)

A Kibuci Balettegyüttes megrendítő Soá-műsorának egyik jelenete.

Kertész Lilly

TALÁLKOZÁS A MÚLTAL

1991: BRÉMEN ÉS OBERNHEIDE

Nem gondoltam, hogy saját szándékom-ból az életben még egyszer beteszem a lábam Németországba, lágeremlékeim enélkül is eleget zaklatnak, egy ilyen látogatás előre nem látható lelki megrázkódtatással járna. Azok után, hogy kifosztott, nyomorult életem lassan, lassan hasonlítani kezdett más emberek életéhez (új család, három gyermek), könnyelműség lenne kockáztatni az erős fegyelemmel és akarat-tal felépített lelkinyugalmat, (ami őszintén szólva így sem áll betonba öntve). Pedig nélküle nagyon nehéz egy családot egybetartani.

Férjemmel akkor Natanján laktunk kettesben. Három lányunk addigra már kirepült a családi fészekből, mi pedig eljutottunk a nyugdíjkor csendes életszakaszához. Évente egyszer külföldre utaztunk világot látni és ismerni, mert erről a munkás évek alatt csak álmodhattunk. Egyébként itthon visszavonultan, szerényen élünk könyveink, gyermekeink, majd egyre szaporodó unokáink társaságában.

Mögöttünk az izraeli évtizedek, melyekben sűrűn váltakoztak a gyermekcipőben járó fiatal ország eseményei: kisebb-nagyobb háborúk, a vibráló magas feszültség még az úgy nevezett "csendes" időszakokban is jelen volt. Így, ilyen körülmények között fejlődött rohamlépésben az élni akaró fiatal Izrael, vele együtt a második világháború utáni zsidó fiatalság is, mindazok, akik itt képzelték el életük folytatását.

Épült az ország. Települések, utak, városok. Ez a meglepetések országa: A Galilban az olajfák a füge mellett, európai gyümölcsfák jelentek meg: alma, körte, szilva, őszibarack stb. Ezek az ötvenes évek közepéig csak itt-ott és borsos áron kapható importcikkek számítottak. Ma a fogyasztók közül kevesen tudják, hogy a második világháború után Magyarországról bevándorolt, majd a közép-galili Mironban és környékén letelepedett "olék" az úttörői ennek a szerencsésen bevált kísérletnek...

A mezőgazdaság olyan helyeken is tért hódított, ahol senki nem képzelte, hogy valaha valami megteremhet. Délen szorgos kezek a sivatagot kezdték meghódítani. Győzelem volt minden megművelt négyzetméter. A vizet az országon keresztül a Kineret tavából vezették le délre és évről évre terjedtek, szaporodtak a színfoltok: "Aravá" pusztaságát a bolgárkertészet színpompás szőnyeget takarták le, itt termelték az ország legszebb és legfinomabb zöldségeit. Az év minden szakaszában, naponta friss és olcsó saláta kerül az asztalra.

Mindez robbantások, harcok, háborúk közepette. Szerszám a kézben, fegyver a vállon, így növekedett, gyarapodott a Csoda.

Ezeket a névtelen hősokeket tartották (nem is olyan régen) "gyávának, lustának, degenerált-nak, aki két lábon állva is eldő. Csak nyűg és a tisztességes, tehetséges társadalom parazitája. Minden zsidót egyszerűen ki kell írtani!"

Így ágalt a náci propaganda és a megszádított tömeg őrlőgéppé. A gyilkos vírus keresztülvágtatott Európán. Az "eredmény": hat millió zsidó áldozat. Közöttük egy millió gyermek, akik mára, hatvan év után, két-három nemzedék leszármazottal, megsokszorozott számmal szaporítanak a zsidóságot. Az örök gyász mel-

lett mindez behozhatatlan veszteség.

A túlélők közül sok fiatal választotta a zsidó otthon építése és védelme feladatát, ki-ki képessége, tudása, de sok esetben az adott szükség szerint. A kevesek, akik megtiporva, de a csoda folytán élve csúszunk ki a taposó csizma alól, itt kaptunk egy lehetőséget a bizonyításra és az önbizalom visszaszerzésére, amit már majdnem elvesztettünk.

Bár a sebeket teljesen begyógyítani soha nem lehet. Nem lehet felejtetni és a halottakat sem lehet feltámasztani, de e fiatal, bátor, példát mutató országban újra értelmet kapott az élet, ebben a légkörben lehetett dolgozni és új életet kezdeni.

Az 1950-es években a Galilban éltünk, Parod kibucban. Én csecsemőotthonban dolgoztam, imádtam a munkámat. Orvos férjemnek a Kupát-Holim 20 km-es körzetet jelölt ki: a kibucot és környékét, összesen hat települést. Munkaideje napi 24 óra a szombat és ünnepnapokat is beleszámítva, mert helyettese nem volt. A falvakban egy ápoló és egy ápolónő (felváltva) voltak segítségére, de csak a rendelések idején. Az estét és éjszakákat egyedül kellett megoldania. A kibucban viszont a képzett ápolónő komoly segítséget jelentett.

Chaki nadrág, chaki ing, amit csak péntek este váltott fel a fehér ing. Szamáron, kerékpáron, szekéren és sokat, sokat gyalog járta a 20 km-es körzetet éjjel, nappal, esőben, szélben, vagy chamszinban, déli hőségben. Kezében az orvosi táská, övében a Colt-fegyver – és soha nem panaszkodott... Három év múlva kapott a Kupát-Holimtól egy kimustrált dzsipet, aminek a kormánykereke nem egyszer a kezében maradt.

Az évek múltán lábai teljesen tönkrementek. 1960 augusztusában áthelyezték egy könnyebb körzetbe az ország szívébe, Kibuc Hogenba, ahol a kibucban kívül csak két közeli falu tartozott hozzá.

Ide már nem érkeztünk üres kézzel. Volt saját autónk, egy kutyánk, némi bútorunk és a legnagyobb kincsünk: két kislányunk. Az idősebb nyolcéves iskolás és mint első leány, kis húgom, Jutka után a Judit nevet kapta. Amira, a második még bébi, nyolc hónapos volt a költözéskor. Majd tizennégy hónap múlva megkezdett harmadik lánykánk is, Noga. Ő kilenc évvel fiatalabb Juditkánál.

Egy idő múlva ismét csomagoltunk. A Kupát-Holim Even Jehudára vezényelte férjemet. Ez lett utolsó szolgálati állomása.

1969-ben amputálni kellett jobb lábán az összes ujjait (a galili idők emléke). Szervezete nem állt szinkronban hatalmas akaraterejével. Gyorsan megtanult újra járni és végezte tovább munkáját, amit úgy szeretett, egészen a nyugdíjkorig. 1980 nyarán tette le a sztetoszkópot. Most már korlátlanul hódolhatott örök szenvedélyének: a könyveknek. Ezenkívül különféle hobbit talált magának. Azt hiszem, meg volt elégedve az életével.

Még tíz évet töltöttünk Even Jehudán, de a gyerekek nélkül fölöslegesen nagy volt a lakás. Miután már a páciensek sem látogattak, kisebbre cseréltük. Natanján találtunk megfelelőt, 1990-ben odaköltöztünk.

Juditék ugyanakkor költöztek Hofitra. A távolság autóval 20 perc. Juditkának akkor már három leánykája volt. Liát első unokánk 17, Michál 16, Anát 8 éves.

Amiráék Haifán éltek. Még csak egy kislányuk volt az öt éves Neta, kisöccse, első fiú unokánk Tál csak '92-ben érkezett.

Nogának, legkisebb lányunknak akkor még nem volt gyermeke.

Ica barátnőm, lágertestvérem Haifán élt, sajnos már özvegyen. Két gyermeke született: Mirjam és Menáchem... Icával a lágerben olyan kapcsolat alakult ki közöttünk, ami a vérségi kapcsolatnál is mélyebb, örökre szóló összetartozás. Voltak dolgok, amikről senki mással nem tudtam beszélni. Sőt, szavak nélkül is értettük egymást.

Amikor 1991-ben váratlanul kézhez kaptam Németországból a brémai meghívást, szaladtam a telefonhoz és hívtam Icat. Ő is éppen telefonálni akart, mert hozzá is megérkezett a meghívó levél.

Alig tudtam beszélni a felindultságtól.

- Mit tegyünk Ica? Tudnánk mi még egyszer német földre lépni?

Ica hangja is rekedt volt, amikor megszólalt:

- Nem tudom... Nagyon nehezen bírom elképzelni... Te mit mondasz?

- Hát... mondtam lassan. - Nem hiszem, hogy kedvem volna ismét Brémenben "vendégeskedni", ha már élve megúsztuk az első alkalmat... no jó – tettem hozzá –, tudom, hogy ez nem ugyanaz, de...

- De nem kívánsz németeket látni, német szót hallani –, folytatta Ica gondolataimat, mint ha sajátjai lennének. - Ezt akartad mondani?

- Ezt is... – sóhajtottam – és sok egyebet. Tudod...

- Tudom.

Kis csönd után folytatta, de egészen más hangon:

- Azért érdekes lenne Brémen utcáin jár-kálni szabad emberként és nem kell félni, hogy fegyveres őr figyel minden mozdulatod... Nem gondolod?

- Gondolkodásra még bőven van időnk – válaszoltam kitérően. – A meghívás három hónap múlva, áprilisra szól, nem kell azonnal határoz-nunk.

Egyelőre ebben maradtunk.

Sokáig tépelődtem. Nem is tudtam másra gondolni... Kíváncsi vagyok, mi a szándékuk ezzel a meghívással? Dicsekvés, hogy milyen szépen felépítették Brémet? Mert ha valaki tudja, hogy nézett ki negyvenhat évvel korábban, azok valóban mi vagyunk, akik a szinte mindennapos bombázás után nyolc hónapon keresztül takarítottuk Brémen utcáiról a romokat és termeltük ki a romokból az ép téglákat az újraépítés-hez. Háborogtak az érzelmek.

Nehogy valami alamizsnának, leereszkedő ajándéknak szánják, hogy meghívják az országukba, a városukba. Azt végképp nem tudnám elviselni!

Ez a meghívás csak újabb megpróbáltatás és nem mindenkinek van ereje elébe állni. A gondolatok egymást kergették:

Lehetséges, hogy meg akarják köszönni a

munkánkat, "segítségünket"? Nevetséges!

Talán bocsánatot akarnak kérni? No, ezt kötve hiszem!

Mit lehet a németektől várni? Tapasztaltom szerint semmi jót.

Pesszimista vagyok? Ők plántálták belénk a félelmet, a bizalmatlanságot, majd később az emlékek tanítottak a haragra. A létező minden okunk megvolt rá. Nem, egyáltalán nem olyan könnyű visszatérni megaláztatásunk színhelyére.

Gondolom, részemről ez a határtalan bizalmatlanság akkor teljesen érthető volt, hiszen emlékeimben úgy éltek a németek, mint az ármányság, a gonosz kegyetlenség megtestesítői, és negyvenhat éve nem találkoztam egyetlen némettel sem, főként nem az új generációval. Sosem foglalkoztam azzal, hogy Németország háború utáni nemzetsége hogy éli meg, hogyan dolgozza fel magában a közelmúlt történelmét, mit kezdenek apáik dicstelen hagyatékával? Én csak féltettem évtizedek keserves munkájával összekapart lelki egyensúlyomat és egyelőre határozatlanul forgattam kezemben a meghívó levelet.

Férjemet is bevontam a problémába. Mit mond egy objektív hozzáállás? Szerinte csak úgy kaphatok választ, ha odamegyek. No és én nem akartam gyáva lenni.

- Részemről elfogadom a meghívást – jelentettem be Icának.

- Jó, akkor feliratkozunk – válaszolta rezignáltan.

Az asszonyok felkutatására volt lágertársnőnk, a Haifán élő Maor Lily, született Krausz Livia vállalkozott. Ő volt az első, aki felvette a kapcsolatot a brémeniekkel. Az egész világon kutattott "oberheidei asszonyok" után és gyűjtötte a névsort, amit elküldött Brémenbe. Így érkeztek hozzánk a meghívó levelek. Lily és

rú idő asszony érkezett a brémeni repülőtérre a világ különböző tájairól, zömében Izraelből.

* * *

A németek tárt karokkal fogadtak minket, amit mi fentartással, bizonyos merevséggel viszonzottunk. Nyolc napig voltunk a Hanza város

a forgóján. Még vissza-visszatekintgettünk, nem követnek-e, de senki nem törődött velünk. Az utcán virslit árultak. Vettünk egyet-egyet és azt majszolva, csak úgy, minden cél nélkül csavarogtunk az utcákon. Primán éreztük magunkat, egyre bátrabbak lettünk. Bementünk egy

Virágerdő az elpusztított lágertestvérek emlékművénél.

vendégei. Ezalatt a figyelmesség minden fajtájával elárasztottak bennünket és a bizalmatlanság, a félelem, amellyel 46 év után visszatértünk ebbe a városba, lassan-lassan oldódott, mind bátrabban és magabiztosabban lélegeztünk. Emlékszem, milyen szenzációs érzés volt, amikor az első alkalommal kettesben kimen-

ületbe és vásároltunk valami egészen fölösleges holmit. A lényeg nem a vásárlás volt. Élveztük először is..., hogy nem dobtak ki. Meg azt, hogy magától értetődően fogadták a köszönésünket és udvariasan kiszolgáltak.

Nem először jöttem el Izraelből, férjemmel sokat utaztunk szerte a világon, de soha, soha nem voltak ilyen érzéseim vagy gondolataim. Mindenhol szabadnak éreztem magam, mint minden más ember. Ám, ez itt Brémen, évek óta visszatérő rémálmaim egyik helyszíne, ahol az egyenrangúság természetes érzete részünkről még most is idegen. Hihetetlen, de úgy tűnik: Auschwitz, Brémen, Bergen-Belsen félelmeitől 46 év alatt sem szabadultunk fel igazán. Bizonyítja, hogy itt, a helyszínen a szép fogadtatás, a mea culpa, a tisztelet, amellyel elhalmoztak, mindezek ellenére ismét jelen van a bizonytalanság.

Valóban vissza kellett jönnünk ide, hogy közelről szemébe nézzünk a FÉLELEMnek, amíg ő sűti le előbb a tekintetét.

Vendéglátóink minden cselekedetükkel, minden szavukkal bizonyítani igyekeztek sajnálatukat és szégyenkezésüket a félévszázad előtt történtek felett, melynek felelősei egy-két generációval idősebb elődeik voltak.

Az ott töltött nyolc nap alatt érdekes, értékes, változatos programokról gondoskodtak számunkra, korunkra való tekintettel a tempót és a kényelmet is figyelembe véve, de a szép és figyelmes fogadtatásnál, gazdag műsornál is nagyobb élmény volt a találkozás negyvenhat éve nem látott lágertársnőinkkel. Hiszen fiatal lányok voltak akkor ezek a mostani nagymamák. Mi, akik Izraelből jöttünk, időnként találkoztunk, de a többieket először mint idegeneket szemlélítettük. Aztán egy ismerős mosoly, ismerős hang és egymás nyakába borultunk:

- Te vagy...?

Szabadon Brémen utcáin...

férje Zenek, hűséges segítőtársa fáradhatatlan munkája eredményeként 1991. április 21-én az egykori nyolcszáz fiatal nőből 150 nyugdíjas ko-

tunk Icával a hotelből. Azon a délutánon nem volt közös program. Nem szóltunk senkinek, nem kérdeztünk senkit, egyszerűen kísértáltunk

- Igen....és te vagy...?
- Emlékszel?....

Ömlött a szó, mert a soha nem felejtett emlékek erősebbek, mint az évek múlása, az idő soha nem győzheti le őket.

Három autóbusszal vittek minket Bergen-Belsenbe, Obernheidébe és Cellébe is (Celle nincs messze Bergen-Belsentől, ide vitték Icát a felszabadulás után, amikor én tifusszal kórházban feküdtem). Most láttam először ezt a ragyogó tiszta, régi-régi várost, korabeli házaival, mintha mesekönyvből lépett volna ki. Csodálatos módon egyetlen bomba sem érte a háború alatt. Egy régi zsidó temploma is van frigyszekrényvel, benne egy tórával. Csak éppen zsidó nincs egyetlen egy sem Cellében. A templomot egy protestáns pap nyitotta ki nekünk, aki őrizi a kulcsot és az érdeklődőknek – mint mondta, "kegyeletből" – megmutatja belülről is.

Bergen-Belsenben (talán jobb is volt így nekünk) nyoma sincs a barakoknak, a kerítéseknek. A háború után, amint minket kitelepítettek onnan, az angolok lángszórókkal mindent felgyújtottak. A közös sírokból egynehány látható, ahol leróhattuk kegyeletünket. Ezenkívül, amerre a szem ellát, a volt láger egész területe "Erika" nevű egészen alacsony, barna színű növényvel van beültetve. Mi azonban tudjuk, hogy a nagy üres terület alatt mit rejteget magában a föld. Az üres pusztaság engem nem tévesztett meg, teljes lelkemmel éreztem, hogy hol vagyok: Bergen-Belsen ez, az iszonyat tábora.

Érdekes, hogy ezt az érzést nem az emlékművek váltottak ki belőlem, nem a háború után emelt modern építmények, hanem az a távolba nyúló, gyászos-barna néma terület, ami csendjével tisztelettel őrizi a múlt titkát.

Semmi különös, egyszerű hétköznapi volt, mégis sok látogató járkált, általában szigorúan ügyelve, hogy a felszólító táblák szerint, ne lépjenek le a járdákról. A látogatók többsége német. Ez igen meglepett. Nagyon sok fiatal zárán-dokol ide, de családok is, gyerekekkel együtt. Van aki virágot hoz, van aki gyertyát.

Autóbuszaink átvittek egy innen 7 km-re fekvő táborba, ahová a felszabadító angolok az életben maradt volt foglyokat telepítették. Tífuszosan ott feküdtem jómagam is két és fél hónapig kórházban. A tábor mai napig angol felségterület, még a németek is csak útlevelemmel léphetnek be. A régi egyemeletes házakból még mindig áll jónéhány. Ilyen volt az én kórházam is.

Meglátogattuk azt a temetőt, ahová már a felszabadulás után elhunytakat temették, hiszen a tifusz, dizentéria, és tüdővész nem tudtak a felszabadulástól és azután is tovább arattak. Az éhségtől haldokló, csontvázra fogyott muzulmánok egy részének is már később érkezett a felszabadulás, nem tudtak felépülni. Itt alusszák örök álmukat ennek a rendezett, virágos temetőnek egyik tömegsírijában. Legyen emlékükhöz áldott. A többnyelvű emlékmű közül a hébernél letettük koszorúnkat. Egyik társnőnk kíséreként vele tartó fia mondta az Él málé ráchámim imát és a Kaddist.

Másnap elutaztunk Obernheidébe. Brémen meghívásunk fő célja az obernheidei volt láge-

rünk helyén emelt emlékmű felavatása volt.

Csodálkoztunk, hogy az autóbusz alig 20 perc alatt odaért Brémenből. Nekünk óráig tartott, amint este, munka végeztével pucér, fagyott lábaink végigbotorkálták ezt a 16 km-t vissza a lágerbe. Most is azon a fásoros úton érkeztünk, ami akkor a kálvária útját jelentette, ahol éhesen, fázva támolyogtunk, mezítláb, vagy fapapucsban csúszkáltunk a havon. Hol ez esett el a fagyos úton, hol amaz. Felettünk világítottak a csillagok. Csak az tartotta bennünk a pisilakoló erőt, hogy minden lépéssel közelebb kerülünk a várva-várt forró leveshez.

Most, célunkhoz érve az út mentén fákkal körülvett, üres területet találtunk. Negyvenhat évvel ezelőtt itt állt a láger, ahol nyolc hónapig lak-

aláztunk, nyomorult kényszermunkások voltunk itt ezen a földön, ahol most állunk. Azóta van egy zsidó ország, ahol öntudatos zsidó gyerekek születtek és azok gyermekei, az unokáink. Néztük az "unokák" mosolygó arcát, hallgattuk a szép héber dalokat és hihetetlennek tűnt, hogy ez itt, ezen a helyen történik.

Műsorukat befejezve, a diákok szétbontottak egy összetekert izraeli zászlót és a Hatikvát kezdték énekelni. Büszkén, öntudatosan, ahogy ők ezt megszokták... Az izraeli himnusz dallama szerteáradt Obernheidében: "Lihjot ám chofsi bé'arcenu, Erec, Cion, Jerusáláim" – szabad népek lenni országunkban, Cionban Jeruzsálemben.

Mi sírni jöttünk ide ma, erre az emlékmű-

"...egy csoport tizenhét éves fiú és leány szállt ki, mindegyik blúzán kis izraeli zászló"

tunk. Az országúttól nem messze, a pusztaság közepén várt ránk a vadonatúj emlékmű.

Virágkoszorúk, csokrok érkeztek velünk a buszon (vendéglátóink figyelmessége), pillanatokon belül beborították a szürke köveket. Közöttünk is kiosztottak fejenként egy rózsát, hogy az emlékezés kövére sajátkezüleg is letehessünk egy szál virágot... Ezután kezdődött a németek által szervezett műsor: Beszéd, zene, ének, szavalatok. Icával kézenfogva álltunk. Ezt még a lágerben szoktuk meg (attól tartva, hogy elszakadhatunk egymástól). Az eső szemerkélni kezdett, de nem zavart, még illett is a hangulathoz.

A fásoros úton egy minibusz közeledett, megállt előttünk és egy csoport tizenhét éves fiú és leány szállt ki, mindegyik blúzán kis izraeli zászló. A meglepetéstől szóhoz sem jutottunk, amikor hozzánk csatlakoztak.

Brémen és Haifa testvérvárosok, többek között minden évben ifjúsági csere néven diákcsoportokat küldenek egymáshoz üdülésre. Az ez évi izraeli csoportot a haifai "Ironi hé" iskola küldte. Programjukba bekapcsolták a mi emlékünnepeinket is és kellemes meglepetésünkre kiutaztak Obernheidébe, számunkra előre megtervezett műsorral.

Senki és semmi nem szerezhette volna nagyobb örömet. Negyvenhat évvel ezelőtt meg-

avatasra – és sírtunk is. A fiatalokkal együtt énekeltek a Hatikvát, miközben a könnyünk potyogott. Am ezek a könnyek hihetetlen írként hatottak 46 éve fájó szívünkre.

Ezalatt az első németországi látogatás alatt megtanultam valamit: Nincs többé német-häftling viszony. A múlton persze ez semmit nem változtat, mert:

- vannak emlékeink, amikre soha nem találjuk meg a felejtést,
- vannak halottaink, de soha nem találjuk meg sírjaikat és
- vannak kérdéseink, miértjeink, amelyekre soha nem találunk választ.

Ezek tények és sajnos azok is maradnak.

De mi még élünk. Nekünk még van mánk és amíg a sors akarja, lesz holnapunk. Ezért örülök, hogy volt bátorságom elmenni német földre. Saját szememmel győződhettem meg róla, hogy az a romos Brémen, ami álmaimban üldözött – nincs többé, bármerre jártam, hiába kerestem. A város újraépült és élni akar. A német-häftling viszonytal nem találkoztam. Tudom, vannak rasziszisták, antiszemisták, szerte a világon és ez itt sem hiányzik, de remélem nem ez a jellemző.

Mikor jön el az a világ, amikor a népek megtanulják elfogadni és tisztelni a másikat, úgy ahogy van?

Róna Éva

Gyermekeként a káosz birodalmában

Bejárta a világsajtót az a meg-
rázó dokumentumfénykép, amelyen
egy hatéves kislány felemelt keze-
kel látható, mögötte német katonák
ráírnyitott fegyverei. A háttérben
deportálásra felsorakozott, batyui-
kat szorongató kétségbeesett zsi-
dók.

A felvétel ismert, de ami mö-
götte van, kevésbé.

Louis Begley lengyel szármá-
zású író – hatévesen, akárcsak a
fényképen látható kislány – élte át a
varsói zsidóüldözést. Önéletrajzi re-
gényének megjelenése után (1994)
interjút adott egy német újságíró-
nak a könyvében elmondottakról.

- Ön hatéves volt, amikor a né-
metek bevonultak Lengyelországba
– jegyezte meg az újságíró –, em-
lékszik még arra az időre?

- Persze – felelte Begley, – ak-
koriban egy rendezett, civilizált vi-
lágban éltem. Ez a világ egyetlen éj-
szaka a káosz birodalmává válto-
zott. Úgy éreztem, mindenki arra
törekszik, hogy engemet, a csalá-
domat és valamennyi zsidót meg-
gyilkoljon. Gyermekeként éltem meg
ezt a pokoli állapotot. Nem értet-
tem, miért tekint mindenki normá-
lisnak, hogy minket meg kell ölni,
ahogyan meg kell ölni a poloskát,
ha az ágyban találjuk.

Arra a kérdésre, hogy regénye
valóban önéletrajzi-e, azt válaszol-
ta:

- Azért választottam a regény-
megoldást, hogy bizonyos mérték-
ben eltávolodhassak saját élmé-
nyeimtől. Vannak benne esemé-
nyek, amelyeket mások elbeszélé-
sei nyomán elevenítettem meg...
Mindig csodálkoztam azon, hogyan
tudják az emberek pontosan elme-
séli a borzalmakat, amiket maguk
éltek át.

Begley hatvanévesen szánta rá
magát, hogy papírra vesse a lelke
mélyén szunnyadó, fájdalmas em-
lékeket. Ekkor már egy hírneves
new-yorki ügyvédi iroda társtulajdo-
nosa volt. Gyermekei felnőttek, csa-
ládi élete rendeződött, időt szakít-
hatott az írásra. Bár – mint mondta
–, az idő hiánya csak mellékkörül-
mény volt. Valójában azért nem írt
addig a múltjáról, mert képtelen volt
"egy sikoltással felérő érzelmi kirob-
banásra". Ezzel az első és egyetlen
regényével azonban világhírnevet
szerzett magának. Németországban
hónapokon át a bestseller listán sze-
repelt.

A könyv főhőse – a hatéves kis-
fiú – túléli a vész-korszakot, de a ké-

sőbbiek folyamán marcangoló lelki-
ismeretfurdalást érez, amiért ő meg-
menekült, míg családja mártírhálát
halt a fasiszták lágereiben. "Ebből
a fájdalomból nem lehet kigyógyul-
ni" – állapítja meg a regény hőse.

- Az olyan ember, aki gyermek-
korában élte át ezeket a borzalma-
kat, hogyan tud felnőttként moso-
lyogni? – kérdezte az újságíró.

A válasz:

- Van egy régi dal, amelyben a
halott Maciek mosolyog a zene hal-
latára. Mert Maciek derék fiú, mo-
solygása az álarca csupán.

- Mit érezhetett egy gyermek,
aki német kultúrában nevelkedett,
amikor a németek megszállták Len-
gyelországot? – faggatta tovább az
újságíró.

- Gyermeki ésszel nehéz volt
felfogni, mi történik körülöttem. Csak
az elkeseredett szüleim láttán érzé-
kelhettem, hogy bajban vagyunk.
Német verseket tanultam, németek
voltak az ólomkatonáim. Szülőváro-
som, Stryi a galíciai határon van,
ahol minden iskolázott ember egy-
formán jó beszél lengyelül és né-
metül. A rémtetteket elkövető né-
met katonák Goethe csodálatos nyel-
vét beszélték. Rejtély volt számom-
ra, miért teszik velünk a sok ször-
nyűséget. Annak idején nem tud-

tam társítani a náci vezérek arcké-
peit a bevonuló német katonákkal.
Ezek az utóbbiak jó külsejű fiatal-
emberek voltak, csillogó motorke-
rékpárokon száguldoztak, fényesre
suvickolt csizmákban verték ki a
díszlépést a flaszeren. Mindez tet-
szett nekem.

- Aztán rájött, hogy ezek a kato-
nák ki akarják oltani az ön és család-
ja életét. Mikor jött rá?

- Hamarosan nyilvánvalóvá vált.
Azzal kezdtek, hogy zsidókra lövöl-
döztek. Semmi okuk nem volt, hogy
megöljék őket. Félni kezdtem. A
szüleimet kérdezgettem, hogy mit
akarnak ezek tőlünk? Apám azt
mondta, alkalmazkodnunk kell hoz-
zájuk. Bármilyen furcsán hangzik, a
felnőttek alkalmazkodtak hozzájuk,
közben elvesztették önbecsülésü-
ket. A németek biztosak voltak a
győzelmükben, vidámak, erősek, jól
öltözöttek, jól tápláltak voltak. Nem
úgy, mint mi. Az volt a feladatuk,
hogy gyilkoljanak. Én is kiszemelt
áldozat voltam. Ha akkor idősebb
vagyok, és mindazt tudom a Har-
madik Birodalomról, amit ma tudok,
nem hagyom magamat annyira meg-
alázni. De kiszolgáltatott gyermek
voltam...

A kislány édesanyjával együtt ke-
resztény iratokkal bujkálva vészel-

te át a világegést. Papírjaik szerint
katolikusok voltak.

- Az identitásváltoztatás nehe-
zűnkre esett – mondta L. Begley –,
de ez volt az egyetlen lehetősé-
günk, hogy túléljük a vész-korsza-
kot. Örökös rettegésben éltünk, ne-
hogy valaki leleplezzen minket. S
mikor vége lett a háborúnak, újabb
izgalom szakadt rám. Mit értem a
valódi identitásommal? Zsidó fiú
voltam, aki katolikus templomba
járt, akinek egy munkatáborból túlél-
t, nagyon fáradt apja, és egy még
fáradtabb anyja volt. A háború által
elpusztított országban éltünk, to-
vábbra is megalázottakként.

Begley családja újságcikkekből
értesült, hogy a lengyelországi Zsi-
dó Szocialista Párt, a "Bund" 1942
tavaszán jelentést juttatott el kül-
földre, tájékoztatva a világot, hogy
a németek "hozzálátak a lengyel
területeken élő zsidó lakosság fizi-
kai megsemmisítéséhez". Pontos
adatokat tüntetett fel a jelentés a
több, mint félmillió lengyel zsidó ki-
végzésének helyéről, időpontjáról,
arról, hogy Auschwitzban és más
halálágerekben emberirtás folyik,
hogy az úgynevezett "áttelepítések"
valójában deportálást jelentenek. A
sajtóból értesült a család a varsói
gettóban utolsó hősi csatájukat vívó
zsidó fegyveres felkelőkről, a felke-
lés leveréséről és egyéb szörnyű-
ségekről.

Az újságokban közölt levelek-
ből értesültek arról is, hogy a len-
gyel zsidók vére bosszúért kiált
nemcsak a náci gyilkosok ellen, de
azok ellen is, akik beérték együtt-
érző szavakkal, ám semmit sem
tettek, hogy megmentsenek a fene-
vadak karmaiból egy pusztulásra
ítélt népet...

A család egyetlen kívánsága
csak az volt: minél távolabbra me-
nekülni abból az országból.

Először Franciaországban tele-
pedtek le. Rövid ott-tartózkodásuk
után Amerikába mentek, de a meg-
kínzott lelkiállapotukon az sem sem
segített. Magányosnak érezték ma-
gukat a vész-korszakban elpusztult
többi családtag nélkül. "Sírjuk sincs
– írja könyvében Begley –, amelyet
olykor felkereshetnénk."

Kritikusok véleménye szerint L.
Begley történelmi tényeken alapuló
könyve egyike azoknak a megren-
dítő irodalmi alkotásoknak, amelyek
világszerte hozzájárulnak a vész-
korszak sátáni arculatának megis-
meréséhez.

Jakov Barzilai

A RÁMPÁN

A rámpán állva.
Anyá és lánya, egymást átölelve,
– a sátán-orvossal szemben,
ki fehér köpenyben a forgalmat uralta –
azt figyelte,
hogyan küldött embereket
egyszer jobbra, egyszer balra,
majd ismét jobbra, majd ismét balra...
Közben, az anya azon tűnődött:
Vajon ez a sátán is letette az orvosok esküjét valaha?

A HALÁLBA VEZETŐ ÚTON

A halálba vezető úton
a kislány csókokkal halmozza el az anyát, míg
Ő, kinek hite Istenben, élete része volt,
Segítségért fordult hozzá:
"Vedd őt magadhoz! Vedd magadhoz míg nem túl késő!
Vedd magadhoz egyetlen gyermekem, fogadd őt örökbe!
Öleld a kebledre!"

"Nincs értelme elsietni – szólt az Úr –
hiszen én fenn a kéménynél
amúgy is várok
rátok."

Dr. Kiss Gelman Zsófia fordítása

Dr. Emed Alexander

Magyar-zsidó tudósok

Bauer Ervin a két világháború közötti időszak egyik jelentős biológusa volt. Tevékenységét a Szovjetunióban fejtette ki, könyveit oroszul írta és 1938-ban a kommunista terror, koncepciók per áldozata lett.

A magyar tudományos élet csupán 1963-ban értesült munkásságáról, miután a M.T.A. Biológiai Osztályának Közleményeiben megjelent Tokin B. P. "Az elméleti biológia és Bauer Ervin magyar és szovjet biológus munkássága" című dolgozata.

Bauer művelt polgári családban született 1890-ben, Lőcsén. Édesapja német klasszikusokat fordított magyarra, két idősebb testvére közül Herbert, Balázs Béla néven a magyar filmművészet és irodalom híres alakja lett, nővére, Hilda pedig nyelveket tanított. 1896-ban Ervin édesapja rákban elhunyt és ez a tragédia lett a fő oka annak, hogy 1909-ben Ervin a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem orvosi fakultásra iratkozott be. A rákos megbetegedések és a daganatok kezelésében akart dolgozni.

1911 és '13 között a göttingeni egyetemen tanult, majd a kórbonctani intézetben kezdte meg munkásságát. Itt publikálta első dolgozatát is, együtt barátjával és munkatársával, Lukács Györggyel.

1914 tavaszán feleségül vette a nála tizenegy évvel idősebb írónőt, Kaffka Margitot. Ugyanabban az évben avatták orvosná. A fiatal orvos ezután katonai kórházakban, az orosz fronton dolgozott.

1915 november 5.-én betegsége miatt szabadságolták; a háború végéig egy temesvári katonai kórházban patológusként működött. A Kaffka Margittal kötött házasság boldog, de rövid életű volt, mivel felesége 1918 december elsején spanyol náthában hirtelen elhunyt.

Az ezt követő évben Bauer már fővárosban élte át a háború utáni tragikus eseményeket. Az év közepéig a budapesti tudományegyetem Buday Kálmán vezette I. sz. kórbonctani intézetében munkálkodott és közleményeiben a kiütéses tifusszal, a mellékvese szerepével és a daganatok keletkezésével foglalkozott. A forradalmi események idején Bauer eljegyezte magát a kommunista elvekkel, amelyhez Lukács Györgyhez kötődő barátsága nyilván hozzájárult.

Az év végén újránősült. Feleségében, Szilárd Stefánia matematikusban kiváló munkatársra is lett,

aki sok segítséget nyújtott elméleti munkáiban.

A Tanácsköztársaság bukása után Bauerék végleg elhagyták Magyarországot, s előbb Göttingenben majd Pragában éltek.

Innen Berlinbe vezették útjuk, ahol Bauer a rákkutató intézetben

Emlékezés Bauer Ervinre (1890-1938)

dolgozott. Ezekben a hónapokban élete nagy munkájának az Elméleti biológia alapelvei című munkája első kiadásán dolgozott, amely 1920-ban a Springer Verlag kiadásában jelent meg "Grundprinzipien der rein Naturwissenschaftlichen Biologie" (Fundamentals of a Pure Scientific Biology) címmel.

Nem keresett állandó munkahelyet Berlinben, a Szovjetunióba kíváncsított és a biológiai kutatásban látta életcélját. 1925-ben álma teljesült: az orosz egészségügyi miniszter, Semsko meghívást küldött számára, így Bauerék Moszkvába utaztak. Első munkahelye az Obuk Kutatóintézet volt, ahol a kísérleti patológia és az általános biológia osztályok vezetőjévé nevezték ki. Sztálin politikai elvei az élet minden területén, a tudományban is meghatározó jelentőségűek voltak, s Bauer alkalmazkodott a "vonalhoz". 1928-ban írta a "Dialektika és természettudományok" című dolgozatát. 1930-ban orosz nyelven jelent meg hatalmas biológiai munkájának második változata: "Fizikai elvek a biológiában" címen. Számos tudományos közleményét publikálták az orosz folyóiratokban.

Az orosz tudósok társadalmában lassan megismerte Bauer Ervin nevét. Egyik tisztelője és barátja az a B. S. Tokin nevű biológus volt, akit 1930-ban a Timirjazevről elnevezett Biológiai Intézet vezetőjévé nevezték ki. Ez az intézet közvetlenül a Szovjetunió Tudományos Akadémiájához tartozott. Bauer 1931-ben biológiai kutatócsoport megszervezésére kapott megbízást Tokintól, és két évig dolgozott ebben az intézetben. 1933-ban Leningrádba helyezték át, ahol a kísérleti orvostudomány legnevezetesebb szovjet intézetében, a rákkutatás és az általános biológia osztályán dolgozott. Az orosz természettudomány olyan képviselői, mint I. P. Pavlov, L. A. Orbeli, K. M. Bikov és A. S. Speransky ebben az intézetben végezték kutatómunkájukat. Bauer itt

munkálkodott élete végéig és békés, harmonikus kapcsolatban volt munkatársaival. Boldog családi életet élt, két fia született Oroszországban.

Nagy megtiszteltetést jelentett, amikor felkérték, hogy írja meg az általános biológia tankönyvet a ta-

gyar Tudományos Akadémián először ismertette Bauer Ervin életét és munkásságát.

Tokin rövid életrajzot is írt róla, amely 1964-ben jelent meg magyar fordításban.

Az orosz rendszerváltás után, 1990-ben, Bauer születésének 100. évfordulóján Puschino városában szimpózium keretében ismertették Bauer munkásságát. Fiai és unokája, Svetlana is a meghívottak között volt.

Bauer Ervin "Elméleti biológia" című könyvében úttörő munkásságot fejtett ki az élet energetikai meghatározására, az élet és körjelenések energetikai magyarázatára vonatkozóan.

Az élet lényegét a következőképpen fogalmazta meg: "Az élő rendszerek struktúrái nincsenek egyensúlyi állapotban, tehát fennmaradásukhoz, azaz a rendszer feltételeinek biztosításához azok állandó megújulása szükséges, ami állandó munkavégzést igényel. Táplálékkémiai energiáját tehát a szervezet a struktúrák szabadenergia tartalmának megteremtésére, a struktúrák felépítésére, megújítására és megtartására használja fel, és nem alakítja át közvetlenül munkává."

Bauer alapvető érdeme az élet termodinamikai jellemzőinek korát jóval megelőző kifejtése. Részleteiből a kifejtéseiben az élő szervezeteket mint rendszereket állította be és ezzel a mai rendszerelméletek egyik előfutára lett.

"... ahol a vadakác lángoló tüskéi/ munkabakancsod bőrét karistolva/ kétezer éved meddő útporát/ emésztették, a szétszóratásból jövet/ a Golán alatt és Meggidó mögött, hol/ sztereóban szólítottak Téged/ az angyalok..."

Mezei András: A fény dombja alatt

Fotó: Réti Gyöngyi

2007. március-április

Dr. Mózes Teréz

VÁRALJA TÖRTÉNETE ÉS ZSIDÓ VONATKOZÁSAI

Több évszázados fennállása folyamán Nagyváradról számos elismerő helyzetkép készült. Dicsérték kedvező földrajzi fekvését, lakóinak kezdeményező készségét, humanista eszmeiségét. Írtak a várost ért természeti csapásokról, földrengésekről, árvizről, pusztító tűzvészről –, háborúiról, veszteségeiről. Valamennyi kárhozát után a város lassú, de biztos fejlődésnek, virágzásnak indult. Nagyváradról, az ősi Váradinumról hosszú, több százéves fennállása óta sokan és sokat írtak.

A Bécsi Képes Krónika az egykori Szent László székesegyház képét idézi. A XIII. századi Várad Regestrum Istenítéletek jegyzőkönyveiben a korabeli társadalom arculatáról nyújt képet. Az olasz Rogerius mester Carmen Miserabile című munkájában a tatárjárás iszonyú korát eleveníti fel. Andreas Scholari a Várba, a Castrum Varadiensisbe vonzotta kora humanista kiválóságait, Zrednai Vitéz János, Janus Pannonius és sokan mások híven ábrázolták a reneszánsz kori Váradot. A Dubnitsi Krónika Boldog Váradnak, Felix Civitasnak nevezte a várost. Evlia Cselebi török utazó, valamint Szalárdi János Sirmalmas Magyar Krónikájának nagyszerű korrajzával a törökdúlásról ad hírt. Őt követte Bunyitay Vince a harmincéves török hódoltság utáni korrajza, a Habsburg hatalom érájának, a kiegyezés korának, majd a századforduló Váradjának nagyszerű krónikásai: Ady Endre, Dutka Akos, Juhász Gyula, Emőd Tamás, Antal Sándor, Fehér Dezső, Iosif Vulcan és mások.

Mint fennebb is jeleztem sokan és sokat írtak Váradról és népéről. A következő sorokban Nagyvárad történetének egy olyan lapját szeretném feleleveníteni, amelyről – bár nem kis jelentőséggel bír – kevesen tudnak, és amiről ezidáig kevés szó esett: Váralja megalakulásáról.

Mindenekelőtt tisztában kell lennünk Nagyvárad határainak egykori értelmezésével, illetve azzal, hogy miként és mikor telepedett le, hogyan élt a későbbi Nagyvárad zsidósága.

A Várad helynév a "kis vár" köznevből keletkezett. A "nagy" előtag – amint arra többen rámutattak – a Kisvárad, illetve Kisvárdától való megkülönböztetésre szolgált. Az első feljegyzések Varadinumnak nevezték, majd Nagy-Váradnak, a Középkorban Bihar-Váradnak, a XVII. század végétől Vég-Váradnak, de hívták Gross-Wardeinnak is. 1606-tól az Erdélyhez kapcsolt Partiumnak volt a székhelye. A török hódoltság idején a várad közizgatási egység központja. Lakos Lajos, Nagyvárad város egykori levéltárnoka írja egy 1598-ból származó térkép alapján: "Nagyvárad csak egy erősségből <Die Vorstung> (vár), <Die Stadt gros Wardein> (Nagyvárad), a mai Újvárosból és <Die Vorstet> (előváros), a mai Olasziból állott".¹ Ezen három település

területe képezte a mai Nagyváradot, vagyis a várad vár, az előváros, ami megfelel a Körös jobb oldalán fekvő területnek, illetve Olaszi (Villa Latinorum) és a tulajdonképpen város, a Civitas Varadiensis, a mai Újváros.

Kétszáz évvel később új település keletkezett a vár körüli területen, amely Váralja, vagy Katonaváros néven vált ismertté.²

Váralján túl volt egy kisebb helység, illetve falu: Velence, amely összekötötte a Várat az akkori Nagyváraddal, a későbbi Újvárossal. Ezek a települések abban az időben külön-külön bíróval, önálló előjárósággal rendelkeztek. Mind a négy helységnek külön közigazgatási hatósága és külön földesúra volt. Várad-Újvárosban a káptalan, Várad-Olasziban és Várad-Velencében a római katolikus püspökség, Várad-Váraljában a magyar királyi kincstár gyakorolta a közigazgatást.

A XIX. század közepén, az osztrák hatalom hosszas és kitartó küzdelem után fogadta el a négy város egyesülési törekvését. 1849-ben "Négy központi város" elnevezés alatt létrejött az új város, de majd csak 1850-ben nyeri el a Nagyvárad elnevezést.³ Ezidőtől fogva a településnek nevei csupán mint városrészek maradtak meg, az egykori Nagyvárad kivételével amely az Újváros nevet kapta.

Itt említtem meg, hogy 1714-ben az akkori várparancsnok, hadászati szempontok miatt leromboltatta az erődítmény körüli épületeket – számszerint 162-öt, hogy ezáltal a várból tiszta kilátást nyerhessen.⁴ Megtiltották, hogy a Vártól számított 500 lépés távolságra bármit is építsenek. Az így szabadon maradt területet katonai célokra használták. Ennek megfelelően, a város a mostani December 1 tértől kezdődően terjedt és növekedett, a mai Újváros területén. 1780-tól a Vár elvesztette stratégiai jelentőségét és ezzel kezdetét vette a felszabadított terület házzakkal való beépítése. Váralja fejlődése új lendületet nyert.

A nagyvárad zsidóságnak török hódoltság előtti történetét nehéz rekonstruálni. A helyi irattárak – a püspökség, a káptalan, a megye, valamint a város archívumai a tatárdulás, a török hódoltság idején elpusztultak. Csupán szórványos adatok maradtak fent. Egy 1489-ből kelt dokumentum Judeo Josa de Varad nunc Budae, valamint egy, a környéken élő zsidóról – Sido de Gaborjan – tesz említést.⁵ Jakó Zsigmond 1515-ös keltezéssel egy zsidó aranyműves nevét hozta felszínre – Aurifex Horvath Sido dictus.⁶ A Monumenta Hungariae Judaica – Magyar Zsidó Oklevéltár VII. kötete egy, a Várban élő Melamen nevű zsidó asszonyról ad hírt.⁷

Lajos Lajos 1912-ben megjelent könyvében korabeli, akkor még meglévő, levéltári dokumentumokra támaszkodva igyekszik feltérképezni a város területén

letelepedő zsidóság életét, abból kiindulva, hogy az egymást követő összeírásokban más-más nevekkal találkozott. Arra a következtetésre jutott, hogy a zsidóság sorsa bizonytalan volt és emiatt sokan más vidékre költöztek. Tehát állandó fluktuáció jellemezte a város zsidóságát.

Valóban, az ország más városaihoz hasonlóan itt is "a zsidónak házat venni, árendás házában zsellérül lakni, boltot, csapszéket vagy mészárszéket tartani s akármi más névvel is nevezhető haszon vételével árendás, vagy más név alatt élni..., megszállani egy éjszakán úgy vendégfogadóban mint lakóháznál tilalmazva volt."⁸ Ezt a tényt, vagyis hogy Váradon naplemente után nem tartózkodhattak zsidók, Borovszky Samu is megerősíti. Bihar vármegye és Nagyvárad című munkájában: "Egy alkalommal – írja –, midőn 1790-ben Katonaváros agg bírása éjjelre a városban maradt, a városi tanács megrohanta a házat, s az öreg, az őt üldözők elől a káptalan területére menekült."⁹

Az okiratokból a zsidók foglalkozására, életvitelük módjára is következtetni lehet. Elsősorban azzal foglalkoztak, amit az adott törvények megengedtek. Földet nem vehettek és nem bérelhettek. Korlátozva voltak a mesterségek gyakorlásában is. A céhek szervezeti szabályzata távol tartotta a zsidókat az iparos pályák választásától. A szabók, suszterek csupán hittestvéreik igényeit elégíthették ki. Engedélyezték a házaló kereskedelmet, de csak vidéken és piacokon, valamint a kocsmák bérletét. Az 1742-ben hozott pattens némileg enyhítette a helyzetet.

A fentiek értelmében a zsidók, ha csak nem élveztek kiváltságokat, nem lakhattak a városban. Oda húzódtak, ahol kevésbé háborgatták őket. Főként Velencén, (a téglavető telep körül) helyezkedtek el, valamint Olasziban és majd a Vár "Golyóbisán". Olaszi lakossága lélekszámban kisebb volt a nagyváradinál. Főként – amint neve is mutatja – idegenek laktak, többnyire iparosok. Kisebb mértékben foglalkoztak kereskedelemmel, talán ezért toleránsabbnak mutatkoztak a zsidók iránt. Ezt tükrözi az a tény is, hogy a XVIII. század első évtizedeiben, míg Váradra 25 zsidó érkezett, Olasziban 44 zsidóról történik említés. Azok a dokumentumok, amelyek még ma is léteznek az Állami Levéltár Várad fiókjánál viszonylag kisszámú zsidóságról tesznek említést, holott a XVIII. század első évtizedében Nagyvárad területén már komoly zsidó közösség élt. Az 1929-ben megjelent, Újvári Péter által szerkesztett Zsidó Lexikon az 1722-es évet tünteti fel a nagyvárad zsidó communitas megalakulási évének.¹¹ Egy 1731-ből származó okiratot, a Szentegylet (Chevra Kadisa) alapító okmányát 68 zsidó írta alá, és ez már legkevesebb 400 zsidó jelenlétét tanúsítja Nagyváradon és környékén.¹¹ Ez időben

már működött a zsidó bírók intézménye, első főbírója Velencéről irányította a közösségi életet. A zsidó bírók, amellet, hogy részt vettek a vallási jellegű szervezetekben, képviselték a zsidó közösséget a helyi közigazgatási hatóság előtt is, ellenőrizték a helytartótanácsból kapott intézkedések végrehajtását, kiosztották és behajtották a pénzügyi kötelezettségeket. A zsidóság ez időben úgy a királyi, mint községi adó s minden más közterhek alól fel volt mentve s csupán csak az úgynevezett "tolerantialis" vagyis türelmi adót és az árudíjakat fizette azért, hogy egyik vagy másik helyen megtűrték őket. A "tolerantialis adó" 1846-ig maradt érvényben. Feljegyzések tanúsítják, hogy 1798-ban 887.57 forint, 1804-ben 1605 forint türelmi taxát vetettek ki a váraljai zsidókra. Ezen kívül külön illetéket fizettek a városnak a házhelyért, a templomért, a boltokért, a mészárszékekért stb.¹²

Váralja városának megalakulása

Amint fennebb említettem a Vár körüli területén álló házakat, amelyeket a "Vár Golyóbisa", illetve "Mellye" nevű területen építettek, az 1720-as években hadászati célból lebontották.

Az itt állomásozó fegyveres erő a várban lakott, míg a város polgári lakossága Olasziban és Nagyváradon.

Az ezt követő években a katonai parancsnokok – és itt elsősorban Georg Roth ezredesre utalunk –, engedélyezték, hogy azok a zsidók, akiket a városból kiltottak, ezen a helyen sátrakat, árubódékat, kisebbszerű szegényes házikókat emeljenek. Előbb csak sátrak felállítására kértek és kaptak engedélyt, majd 1740-től árubódék építését kérték, amelyeket egyben lakásként is használtak. A vár területe katonai közigazgatás alatt állott, és a polgári hatóságok ott összeírásokat nem eszközölhettek.

A megye – beleértve Nagyvárad és Várad-Olaszi városát – megirigylve a zsidók helyzetét, panaszt emelt a Kancelláriánál. Arra hivatkoztak, hogy a zsidók mentesek a közterhektől, hogy saját közigazgatásuk, bírójuk van, hogy sátrakat, bódékat építenek, és kérték hogy állítsák le az építkezési folyamatot, mivel – amint hangsúlyozták – "a parancsnok védelmet nyújt (a zsidóknak), azokkal szemben, akik méltatlankodnak."¹³

1783-ban megkezdték a házhelyek kiosztását. Ebben az időben zsidók még nem bérelhettek földet. Roth ezredes azonban a pozsonyi General Commando által elnyerte az engedélyt, így az építkezés tovább folyhatott, annál is inkább mivel később, II. József uralkodása idején erre hivatalosan is engedélyt adtak. A várparancsnok a házhelyek nagyrészét a zsidóknak jutatta, a nyilvános árverést csak három évvel később, 1786-ban tűzte ki. Ekkor már tömegesen húzódtak a zsidók Nagyváradról és Velencéről a Vár Golyóbisára, ahol új települést hoztak létre,

zsidó várost, Váralját¹⁴, amely 1792-ben hivatalosan is elnyerte a "Várallya" elnevezést.¹⁵

1788-ban Bród Samu volt Velencén a zsidók főbírója, majd 1796-ban Mihály Sámuel lett Váralja első közigazgatási zsidó vezetője, akinek fia, Mihelffy Albert a ma is létező Mihelffy család szépapja lesz, később Nagyvárad első zsidó választott községi tanácsosa.

Váralján a következő években zsidó főbírók voltak: Bród Samu (1804), Stein József (1805), Nagy Márton (1806), Schauer Ábrahám (1808), ismét Mihály Sámuel (1813), Gross Mózes (1817), Káin Ábrahám (1821), Farkas Mihály (1835).¹⁶

Az Állami Levéltár Nagyvárad fiókjánál fennmaradt egy 1797-ből származó térkép Váraljáról. "Delimitatio Fundorum Subarcensium – Anno 1797 per Geometram Comitatus Laurentium Gassner".¹⁷ Ebbe már bejelölték az ott működő zsidó intézményeket: "inclusive sunt fundi Judaeorum jam nunc variis aedificiis ut pare aliquot domunculis uno Educillo, uno Balneo, et uno Hospitali et unum Iudaeorum instructi", tehát kocsmá, kórház, fürdő, iskola, valamint a zsidó háztulajdonosok.

Az imaház, illetve zsinagóga léteiről a dokumentumok 1749-ben és 1772-ben tesznek említést.¹⁷ Balogh Jolán Varadinum című művében utal az 1752-es összeírára, amely Katonaváros területén feltünteti a zsinagógát, a "Synagoga Iudaeorum"-ot.¹⁸ A könyv első kötetében a szerző közli Ludovico Martini velencei hadimérnök rajzát, amelyen a Körös egyik ága mellett jól látható a "Juden Tempel" megjelölés.¹⁹

Az iskolát illetően tudjuk, hogy 1783-ban jelent meg II. József "Systematica Gentis Judaicae Regulatio" című oktatásra vonatkozó rendelkezése. Három évvel később, 1786-ban Váradon megnyílt az első zsidó iskola (vidéken elsőként az országban). Igazgatójául a Morvaországból, Horovitzból származó Friedlander Sámuel hívták meg. Az iskola rövid megszűnéssel (1848-1853 között) egészen 1869-ig működött, mikor átmenetileg szünetelt.²⁰

A "Hekdes"-nek nevezett kórház 1786-ban létesült. A kolostori kórházakhoz hasonlóan elsődleges feladata volt idegen, szegény sorsú zsidók befogadása. A Hekdes kezdetben szűkösen látta el feladatát. 1829-ben kezdte meg állandó működését, élén a váradai származású dr. Grósz Frigyes orvossal. Ő volt Váradon az első zsidó orvos és egyben az első zsidó értelmiségi. Róla meg kell még említenünk hogy 1830-ban létrehozta a Szegény Vakok Intézetét – elsőként Dél-Kel-Európában – ahol etnikai megkülönböztetés nélkül, ingyen kezelt többszáz szegény szembeteget.²¹

Fennebb már utaltam rá, hogy az 1797-es térképen feltüntették a háztulajdonosok nevét is. A legelső huszonöt háztulajdonost tekintve Lakos Lajos városalapítóknak.²²

1850-ben, amikor megtörtént a négy város egyesítése, már 3000 lélek élt Váralján, közülük 33.3 százalék, illetve 1000 zsidó.²³

Bibliográfia:

¹ Lakos Lajos, A váradai zsidóság története, Nagyvárad, 1912, p. 45

² Ibidem

³ L. Borcea, Gh. Gorun, Istoria orasului Oradea, Oradea, 1995, p. 213

⁴ Lakos Lajos, op.cit., p. 92

⁵ Tereza Mózes, Evreii din Oradea, Bucuresti, 1997, p. 17-18,

Carmelly Weinberger, Istoria evreilor din Transilvania (1623-1944), Bucuresti, 1994, p. 21-24

⁶ Jakó Zsigmond, Bihar megye a török pusztítás előtt, Budapest, 1940, p. 381

⁷ Mózes Teréz, Váradai zsidók, Nagyvárad, 1995, p. 24, apud Magyar Zsidó Oklevéltár, VIII., p. 112-115

⁸ Lakos Lajos, op.cit. p. 52

⁹ Borovszky Samu, Bihar vármegye és Nagyvárad, Budapest, 1901, 542-547

¹⁰ Ujvári Péter, Zsidó Lexikon, Budapest 1929, p. 982

¹¹ Leitner Zoltán, Freund Fülöp, Az Oradeai Izraelita Szentegylet 200 éves története (5491-1731 – 5691-1931), Oradea, 1931, p. 23

¹² Ibidem., p. 20, 21

¹³ Lakos Lajos, op.cit., p. 92

¹⁴ Ibidem, Mózes Teréz, op. cit., 1995, p. 29, Peter I. Zoltán, Nagyvárad építészeti emlékei a barokktól a szecesszióig, Nagyvárad, 1998, p. 167

¹⁵ Lakos Lajos, op.cit., p. 95

¹⁶ L. Borcea, Gh. Gorun, op.cit., p. 212

¹⁷ Leitner-Freund, op.cit., p. 21

¹⁸ Balogh Jolán, Varadinum, Várad vára, II. Budapest, 1982, p. 285

¹⁹ Ibidem, I.174 sz. rajz

²⁰ Mózes Teréz, op.cit., p. 66-69, apud Lakos Lajos, op.cit., p. 153

²¹ Mózes Teréz, op.cit. p. 71-73, Idem A Grósz orvosdinasztia, Izraeli Szemle, 44. évf., 2006. szept.-okt.

²² A legelső zsidók névsora kik itt házat építettek, apud Lakos Lajos, p. 94-95: Vajberger Jakab, Hirsli Márkus, Held Izsák, Elias Früh, Grosz Izrael, Samuel Michel, Pulitzer (Politzer) Jakab, Grosz Mózes, Grosz Márton, Weisz Jakabné, Hersli Mihály, Weisz Salamon, Majer Izsák, Leipnik Ábrahám, Kufer Stanye, Hersli Izsák, Itzik Rézműves, Czajzler Lőrinc, Bernát, Lőrinc Stern, Náthán Stern, Kain József, Wolf Jakab, Lébli Jakab.

²³ L. Borcea-Gh. Gorun, op. cit., p. 212.

Gabe Dearborne

Évfordulók

A borzalom éjszakája

95 éve süllyedt el a világ addigi legnagyobb utasszállító gőzöse, a Titanic

Navigare necesse est – Hajózni kell. Ezt tartja a régi latin mondás, és ez az igazság ma is érvényes. Bár manapság már nem a tengerjáró hajók, hanem a mindenhová eljutó repülőgépek jelentik a világhódító utazást, azért a tengerjárás régi kifejezései ma is „divatosak”, és ki, ha nem a legkonzervatívabb emberek, a tengerészek tartanak meg a hagyományokat? Így van ez azóta, hogy az ember első ízben vízre szállt, hogy először a közeli, majd a távolabbi környezetét fedezze fel, hogy új helyeket, ismeretlen vidékeket ismerjen meg. Így van ez azóta, hogy az emberiség ráébredt: nem csak lakója, de tulajdonosa is a kék bolygónak, amit köznapin nyelven Földnek nevezünk.

Az emberiség történelmének során számtalan nemzet joggal tarthatott igényt a „tengeri nemzet” elnevezésre. Talán a legismertebbek ezek között az ókori föníciaiak voltak, a jelenlegi Libanon lakóinak ősei, akik kiváló érzékkel hajtották saját igájukba az akkor ismert világ tengereit. Az ismert történelem során ők voltak az elsők, akik körülhajózták Afrikát, és virágzó üzleti tevékenységet folytattak távol a hazájuktól. Később az északi vikingek, a mai dánok ősei tarthattak igényt a „tengeri nemzet” elnevezésre, és sok tudós szerint Kolumbusz Kristóf előtt durván ezer évvel, i.sz. 490 táján felfedezték az amerikai kontinenst.

Am a hajózás, mint helyváltoztatási és világfelfedezési módszer, csak a 16.-17. században nyert igazi jelentőséget. Kolumbusz, Vasco da Gama, Magellán, Cook kapitány és társaik véglegesen bebizonyították, hogy a Föld gömbölyű, teljes egészében körül lehet hajózni, és bármilyen irányban indul el az ember, ugyanoda juthat. Természetesen, az akkori tudomány és technika még nagyon sok fehér foltot rejtett a hajósok előtt, hiszen maguk a térképek is hiányosak voltak. Nem léteztek modern hajózási eszközök, amelyekkel meg lehetett volna állapítani egy hajó pontos tartózkodási helyét az óceánon, nem létezett rádió, amellyel szükség esetén vészjeleket lehetett volna leadni a közelben tartózkodó hajóknak. Ha egy vitorlás vészhelyzetbe került, csak a kapitány és a legénység rátermettsége, no meg a tengerész-szerencse jelenthette a különbséget élet és halál között.

Az időjárás kényének-kedvének kitett, majdnem tehetetlen vitorlások helyét a 19. század elejétől kezdve a gőzgép hajtotta hajók váltották fel lassanként. Robert Fulton találmánya forradalmasította a hajózást, és egyben azt a reményt is megteremtette, hogy az ember, végtelen kíváncsisága és hódítási kényszere közepette, addig szinte elérhetetlen tájakra is eljuthasson. Ha a világ legnagyobb része ismert volt addigra, azért bőven maradtak ismeretlen vidékek is, hogy mást ne említsünk, a két sarkvidék. Ide tényleg nem lehetett pusztán szélerővel hajtott vitorlásokkal eljutni. Szinte észrevétlenül indult meg egy hatalmas, az egész világot – vagy legalábbis a hagyományosan tengerjáró nemzeteket – átfogó verseny, amelynek végső célja az volt, hogy A pontról B pontra a lehető legrövidebb idő alatt juthassanak el.

Maga a verseny nem volt öncélú. Akié az elsőség, azé a gazdagság – ezt tartották szem előtt a tengerészek. A néhai klipperek, goelettek, schoonerek és briggek késői leszármazottai, a gőzösök most már nem teáért és fekete-borsért versenyeztek, hanem a világhuralomért. Nagy-Britannia már hosszú ideje a világóceán első számú uralkodója volt, és nem hiába kapott szárnyra az a mondás, hogy a brit birodalom az egyetlen a világon, ahol sohasem nyugszik le a nap. De éppen a versenyszellemükről és sportszerűségükről híres britek voltak azok, akik díjat tűztek ki a leggyorsabb hajók részére: ez volt a híres Kék Szalag. Amelyik hajó például a legrövidebb idő alatt volt képes áthajózni az At-

lanti Óceánon, az büszkén festhette kéményére a szalagot. Az addigi primitív lapátkerekes gőzösöket lassan felváltották a csavargőzösök, a biztonság és a sebesség állandóan növekedett, és a hajók egyre-másra döntötték meg az előző csúcsoakat.

Megszületik az úszó csoda

A huszadik század elejére több olyan hajózási társaság alakult, amelyek egymással is, de ugyanakkor önmagukkal is versenyben álltak. A cél az volt, hogy minél nagyobb, minél luxusosabb személyszállító hajókat építsenek és üzemeltessenek, és ezek a hajók a lehető legrövidebb idő alatt tegyék meg az utat Európa és Amerika között. A Kék Szalag még mindig vonzó díj volt, ezért az akkorra már jól csengő nevet szerzett *White Star Line* 1907-ben három új hajó építésére adott megrendelést az írországi Belfastban működő *Harland & Wolff* Hajógyárnak: ezek a hajók a Titanic, az Olympic és a Britannic voltak. Testvérhajóknak tekintették őket, noha a két utóbbi némikeg kisebb volt a Titanicnál. A hatalmas hajó lélegzetelállító tulajdonságokkal rendelkezett: összsúlya 46328 bruttó-regisztertonna, vízkiszorítása 52310 angol tonna volt. Hossza elérte a 882,5 lábat (279 métert), míg szélessége 92,5 láb (28 méter) volt. Magassága, a hajó legmélyebb pontjától egészen a négy kémény csúcsáig tizenegy emeletnyi volt. A beépített erőgépek is fantasztikusak voltak. 29 kazán szolgáltatta ki őket. A két szélső hajócsavart egy-egy négyhengeres, 16000 lóerős (12 megawattos) gőzgép hajtotta, míg a középsőt egy 18000 lóerős (13,5 megawattos) alacsony nyomású Parsons gőzturbina. Ezek a kor legmoder-

nebb paraméterei voltak, soha azelőtt ekkora teljesítményű hajót nem építettek, sem Európában, sem másutt a világon. A három bronz hajócsavar (a két szélső háromágú, a középső négyágú volt) 23 tengeri csomó (42,5 kilométer/óra) sebességgel voltak hivatottak hajtani a monstrumot.

A hajót 1909. március 31.-én kezdték építeni, és 1911. május 31.-én bocsátották vízre Belfastban. Az akkori technológia által biztosított legkiválóbb anyagokból épült, és a hajótestet borító lemezeket összesen 3 millió szegecs tartotta össze. Külön érdekessége volt a Titanicnak az a tulajdonsága, hogy a hajótestet egymástól vízmentesen elzárható, különálló rekeszekre osztották, aminek az volt a célja, hogy még ha meg is sérül a hajó külső burkolata, csak egy, legfeljebb két rekeszbe hatolhasson be a víz, ezáltal nem veszélyeztetve a hajó egészét. Nem csoda, hogy ilyen tulajdonságok mellett elsüllyeszthetetlennek kiáltották ki az óriási utasszállítót. A luxus is jelen volt a hajón: törökfürdő, liftek, úszómedence, tornaterem, squashpálya állt a gazdag utasok rendelkezésére.

Egy érdekesség abból az időből, hogy a Titanicot sohasem keresztelték meg. Márpedig a tengerészek rendkívül konzervatívak, és a katasztrófa után szép számmal akadtak olyanok, akik éppen ezt a momentumot jelölték meg, mint az elsüllyedés fő okát. Mindenesetre tény, hogy a Titanic volt annak az időnek a legnagyobb hajója: maximális kapacitása 3547 fő volt (utasok és legénység együttvéve), és első – egyben utolsó – útján 2207 (egyes források szerint 2223) utast és 899 főnyi legénységet szállított. Az is megemlítendő, hogy a hajót felszerelték az akkori idők legkorszerűbb híradástechnikai eszközével, a mai rádió őseinek számító, nagy hatósugarú, Marconi rendszerű szikratávíróval, amely a Morze-abc segítségével működött. Arra természetesen még álmaiban sem gondolt senki, hogy ez az eszköz lesz az utolsó, amely még

A Titanic elsüllyed – korabeli rajz

működni fog a hajón, és segélykérésre fogják használni.

A végzetes út

A Titanic 1912. április 10.-én, déli tizenkét órakor szedte fel a horgonyt a dél-angliai Southampton kikötőjében, Edward John Smith kapitány parancsnoksága alatt. Innen a franciaországi Cherbourg-ba hajózott, ahol további utasok szálltak fel a fedélzetére, majd az írországi Queenstown (Cobh) érintésével az észak-amerikai New York felé vette útját. Az út egyik célja volt bebizonyítani a vadonatúj hajó kiváló tulajdonságait, és maga mögé utasítani a rivális *Cunard Line* két hajóját, a *Lusitaniát* és a *Mauretaniát*, amelyek addig az Atlanti Óceánon közlekedő leggyorsabb luxusgőzösöknek számítottak. Nagyon magas volt a tét, tehát amint elhagyták Írország partjait, Smith kapitány kiadta a parancsot: teljes gőzzel előre.

A Titanic útvonala az Atlanti Óceán északi medencéjén húzódott végig. Ez volt a lehető legrövidebb útvonal New Yorkba, habár a legtöbb hajó elkerülte a vidéket, különösen tavasszal, amikor az északi áramlás hatalmas jég-táblákat, jéghegyeket sodort erre felé. Azonban Smith kapitány, valamint a szintén a fedélzeten tartózkodó J. Bruce Ismay, a *White Star Line* igazgatója és a hajó fő konstruktöre, Thomas Andrews egyöntetűen bíztak abban, hogy a hajó, ha össze is találkozik úszó jéghegyekkel, baj nélkül fog megküzdeni a veszéllyel. Hiszen a hajót elsüllyeszthetetlen. Teljes sebességgel haladtak tehát New York felé, miközben a fedélzeten tartózkodó illusztris utasok legfőbb gondja a szórakozás és az idő kellemes eltöltése volt.

Az első osztályon utaztak az akkori világ leggazdagabb emberei. Jelen volt a Titanicon a multimilliomos John Jacob Astor IV és állapotos felesége, Madeleine, az iparmágnás Benjamin Guggenheim, a Macy's tulajdonosa, Isidor Straus és felesége, Ida, és még sokan mások, akik az akkori üzleti élet krémjének számítottak. Ugyanakkor a harmadik osztályon rengeteg névtelen utas tartózkodott, olyan emberek, akik maguk mögött hagyták Európa nyomorát, hogy teljesen új életet kezdjenek a korlátlan lehetőségek hazájában, az Amerikai Egyesült Államokban.

1912. április 14.-én éjszaka, éjfél előtt húsz perccel a Titanic összeütközött egy úszó jéghegygel. Frederick Fleet, az ügyeletes őrszem hiába húzta meg a vészharangot, és az ügyeletes tiszt hiába adott parancsot arra, hogy a hajócsavarok hátrafelé forogjanak, miközben a kormányos élesen balra fordította a hajókormányt: a hatalmas sebesség okozta tehetetlenségi erő következtében az összeütközés elkerülhetetlen volt. A jéghegy pillanatok alatt hatalmas részt szakított be a hajótörzs jobb oldalán, és a hideg tengervíz azonnal elárasztotta a hajó belsejét. Az utasok egyelőre semmit sem vettek észre, csupán annyit, hogy a Titanic megállt, és a csendben tisztán hallatszik a beáramló víz által kiszorított levegő sípolása.

Hamarosan elkezdett dőlni a hajó. Smith kapitány már késve adta ki az utasítást a rekeszek elzárására. Senki sem számított ekkora ütközésre, ekkora kárra. Ráadásul csak nagyon kevés mentőcsónak állt az utasok rendelkezésére, és mivel a legénység sem volt kellőképpen kiképezve az ilyen vészhelyzetek kezelésére, teljes fejetlenség uralkodott a fedélzeten. Időközben a rádiós szobában Jack Phillips főoperatőr szorgalmasan küldöztette az addig használatos CQD segélykérő jelet, de minden eredmény nélkül. A közelben tartózkodó hajók távirásai vagy nem fogták a jelet, vagy nem akarták elhinni, hogy az elsüllyeszthetetlennek kikiáltott Titanic valóban bajban van. Később, Harold Bride tanácsára, az akkoriban frissen bevezetett SOS jelet is sugározni kezdte a szikratáviró, de ugyancsak eredménytelenül.

Tehetlenségében Smith kapitány, aki addigra már teljesen tisztában volt a hajó menthetetlenségével, elrendelte, hogy magnézium-rakétákat lőjenek fel, hátha a fényjelzést észreveszik az esetleg közelben haladó hajók. Ám ha látták is a tűzijátékot, a tengerészek joggal hitték, hogy a legyőzhetetlen Titanic fedélzetén ünnepelnek.

A hajó haláltusája kevesebbet tartott három óránál. 1912. április 15.-én, hajnali 2 óra 20 perckor a tenger örökre elnyelte a hatalmas gőzhajót. Érdemes megemlíteni, hogy a hajó híressé vált zenekara az utolsó pillanatig játszott a fedélzeten. A katasztrófát csak körülbelül hétszáz személy élte túl, akiket az addigra megérkező brit *Carpathia* hajó vett a fedélzetére, és szállított tovább New Yorkba.

* * *

Természetesen a katasztrófa óriási vihart kavart tengerészeti berkekben. J. Bruce Ismay, a *White Star Line* igazgatója a túlélők között volt, de a nyomozás hatására, meg hogy a nevét mentse, később lemondott tisztségéről. Edvard John Smith kapitány viszont elveszett a hajóval együtt. Mindenesetre, a Titanic katasztrófájának következményeként 1913. novemberében hajózási biztonsági konferenciát hívtak össze Londonban, és 1914. január 30.-án az

Egyesült Államok parti őrségének égisze alatt létrehozták a Nemzetközi Jég-őrjáratot, amely azt volt hivatva elkerülni, hogy hasonló szerencsétlenségek megismétlődhessenek.

A Titanic roncsait csak 1985. szeptember elsején sikerült megtalálnia az amerikai Dr. Robert Ballardnak és a francia Jean-Louis Michelnek. A két darabra szakadt hajótest Új-Fundlandtól délkeletre, az északi szélesség 41°43'55"-e és a nyugati hosszúság 49°56'45"-e alatt fekszik az óceán fenekén, megközelítően 3800 méter mélyen. Elsüllyedése számos regényt és filmet ihletett meg, ám a szerencsétlenség sok részletét még ma is homály fedi, és nem valószínű, hogy a szakemberek valaha is választ tudnak adni az összes kérdésre.

K Ö N Y V E K

Az elmúlt hetekben szerkesztőségünkbe érkezett könyvek mindegyike figyelemre méltó. Műfajilag ugyan széles skálán mozognak, ám tartalmuk mindeképpen felkelti az olvasóközönség figyelmét.

❖ **Mezei András Hármaskönyv** című versgyűjteménye a CET Belvárosi Könyvkiadó gondozásában látott napvilágot Budapesten, 2007-ben. A monumentális, bibliofil megjelenésű kötet a költő egész életművét elének tárja, mintegy kvintesszenciáját adva egy helyekben, történetekben, történelmi eseményekben örökökben és targédiákban rendkívül gazdag magyar-zsidó létnek. Idézünk az előszóból: "Élete hármasság. Vágya lett volna néhány jó magyar verset adni a nyelvnek, a magyarnak. Lelket a zsidó sorsnak. És üdvözetet a megváltásnak. Erről tanúskodik a könyv Eredet ciklusa, a Tényversek összessége: Jeremiás avatólátomásának huszadik századi dokumentuma. A 'Hármaskönyv' hármasságán túl a világmindenség, a haza és az egy ember létének megvallása." A gazdag életműből lapunk más helyén közlünk ízelítőt.

❖ **"No Sorrow, no Tears"** (Nem bánat, nem könnyek) címmel, gazdag képanyaggal magánkiadásban jelent meg **Moshe Yossinger** javarészt a Vészkorszakra emlékező és emlékeztető verseinek és lírai szövegeinek gyűjteménye. A kötetből gazdag életút tárul elének, amelynek történéseit, tapasztalatait Yossinger leszármazottainak kívánja átörököteni tanító, nevelő célzattal. Verseit angol és magyar nyelven nyomtatta ki; a kötet második – magyarmelvű – részének előszavában így vall: "A fiamra, menyemre és unokáimra hagyom emlékül, azzal a kéréssel, hogy adják tovább szájról szájra, unokáról unokára az évek során, hogy ivadékaim soha ne felejtsek el, mi történt a civilizált Európában a XX. század közepén."

❖ A Haifán élő **Dr. Ney András**, a matematikai tudományok doktora, a Kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem matematika fakultásának volt tanára három könyvet adott ki (a tel-avivi Szdár Celem Kol Szdár Nyomdában készültek) **"Merj gondolkozni!"**, **"Rá kellett eszmélnem"**, **"Életszakaszok"** címmel. Részben visszaemlékezéseket tartalmaznak, részben a szerző politikai-filozófiai gondolkodás-rendszerét tárják elének. Töprengéseinek, vívódásainak így ad hangot a szerző: "Sohase legyen közömbös senki számára az, hogy milyen társadalom alakul ki, hogyan fejlődik az tovább, illetőleg milyen társadalmat kellene kialakítanunk, hogy boldogabbak lehessünk. Akinek megadatik a forgatagban, hogy nyugodt körülmények között művelhesse a tudományt, művészetet, szépirodalmat, illetve akinek sikerül ehhez maga számára a körülményeket kiharcolni, az adja át teljes lényét e foglalkozási területek művelésének... De ne legyen mégse érzéketlen az emberiség létkérdesei iránt!"

Figyelemre méltó gondolatok, amelyekre következő lapszámainkban még visszatérünk.

❖ Hézagpótló, ugyanakkor késői vádiratnak is beillő könyv jelent meg az elmúlt hetekben a **Dr. Gavriel Bar-Shaked** – a Yad Vashem munkatársa, **Dr. Julia Bock** és **Yosef Stern** szerzői hármasságú és fáradságos kutatómunkájának eredményeként. Az angol nyelvű kötet a **Miscarriage of Justice** címet viseli (Visszaélés a jog hatalmával), alcíme a könyv tartalmára is betekintést enged: **Bejegyzett ügyvédek kirekesztése Magyarországon a Vészkorszak idején**. A kiadvány az Zsidó Ügyvédek és Jogászok Nemzetközi Társasága és a Nadav Alapítvány anyagi támogatásával látott napvilágot. Előszót a zsidó jogászok nemzetközi fórumának elnöke, Alex Hartman, bevezetést Tomi Lapid, a Yad Vashem elnöke jegyezte, utóbbi a magyar zsidó ügyvédek háború előtti időszakáról ír (Budapesten 3386 ügyvédből 2040, azaz 60 százaléuk zsidó volt!), majd az azt követő borzalmakat vetíti elének. Történelmi áttekintést olvashatunk A jóléttől a kirekesztésig című írásban, majd Zsidó ügyvédek Magyarországon címmel arról a 3523 ügyvédről, akiknek életét és karrierjét kettőbe törte a történelmi igazságtalanság. Íratok, fényképek, családi történetek, végül a könyv gerincét alkotó NEVEK INDEXE teszi teljessé a nem csak a jogászt, vagy a történetészt, hanem a laikust is lenyűgöző kiadványt. (m. m.)

TABÁK LÁSZLÓ

AKADÁLYOKBA ÜTKÖZIK A BÖRTÖNÖK PRIVATIZÁLÁSA

A börtönök főellenőre bejelentette, hogy az ország valamennyi fegyintézete túlszűfolt, s így kényelmi szempontból nem felel meg az igényeknek. Az újonnan érkezők a földre terített matracokon alszanak. Mivel az államnak nincs elegendő pénze új börtön építésére, a bíróságok pedig teljes gőzzel dolgoznak, a főellenőr szerint az egyetlen elképzelhető megoldás: szabadon kell bocsátani ezer olyan foglyot, aki tíz évet meghaladó büntetéséből legalább ötöt már letöltött.

Egyik áldott emlékü országalapítónk annak idején lelkesen köszöntötte az első, a Háláchá szerint is zsidónak tekinthető rabló besittelését, mert kétezer évi tökéletlenkedés után végre-valahára megszűntünk gáluti zsidók lenni, szabályos nemzetté váltunk a nemzetek nagy családjában. Azt bizonyára nem is remélte a nagy férfiú, hogy ilyen hamar ennyire élvonalbeli nemzetté válnunk.

Az első helyért igaz, még meg kell küzdeni. Megelőznek bennünket a bűnözés terén sokkal nagyobb hagyománnyal rendelkező nemzetek: a legutóbbi figyelemre méltó hír szerint Angliában megnyílt az első magánbörtön!

A börtönök ottani főellenőre úgy látszik már jóval előbb jelezte, hogy az intézmények túlszűfoltak, a nagy munkanélküliség miatt soha nem látott mértékben növekedett a bűnözés, és ezért maga a hatóság is törvénysértést követ el, amikor kénytelen vizsgálati fogságban lévő letartóztatottakat elítélt rabok közé zárni, ami szigorúan tilos.

Igy született meg az az eredeti gondolat, hogy magánbefektetők működtessenek fegyházakat a vizsgálati fogságban lévők számára. Az "elszállásolási költségeket" az állam jótékony adakozók közreműködésével fedezi. Így jött létre egy skóciai helységben a világ első magánkézben lévő fegyintézete, a Worlds Remnad Prison, amelynek 320 foglya van. Valamennyien a bírósági ítéletre várnak, mégpedig a legnagyobb türelemmel!

Legtöbbjük ugyanis jól tudja, hogy elítélik, de a vizsgálati fogságot a bíróság beszámítja a büntetésbe, s annak egy részét egy szállodaszerű intézetben ülhetik le, nem pedig a zsűfolt, sivár, szigorú börtönök valamelyikében.

Stephen Twinn igazgató, aki 23 évig egy állami börtönt vezetett, elmondta, hogy ez a világ egyetlen olyan büntetőintézete, amelyből senki sem akar távozni. A foglyok válogatott trükköket találnak ki a tárgyalás elnapolására. Huszonnégy órával a kitűzött dátum előtt felmondanak az ügyvédjüknek, s

ezáltal új határidő kiírását érik el, mert új ügyvédjük is időt kér az ügyiratok tanulmányozására.

A foglyok megható ragaszkodása ehhez a dutyihoz teljesen érthető, mert a holland Group 4 Securitas nemzetközi vállalat által négyéves szerződés alapján létesített intézet egy nyaralóhely szállodájához hasonlít. Az egyéni cellát teljes kényelemmel rendezték be, a

tévé sem hiányzik. Lakója – ha akarja –, bereteszelteti az ajtót, senki sem mehet be, még a börtönőr sem. Naponta tíz órát kell a cellában töltenie. A fennmaradó tizenhárom óra alatt kedve szerint mulathatja el az időt: sétálhat, teniszezhet, úszhat és telefonálhat. A hét minden napján hat órán keresztül fogadhat látogatókat, akiket az örök a repülőtereken használt készülékekkel vizsgálhatnak át fegyverek becsempészésének megakadályozása céljából. Bármilyen egyebet azonban behozhat a látogató. Az örök sem viselnek fegyvert, és "uram"-nak szólítják a foglyot.

A letartóztatott cellája reteszének elfordításával "kizárja" mindazokat, akik zavarhatnák nyugalomát: hitelezőit, a meglopott áldozatot, a hűtlenül elhagyott feleséget, a felháborodott anyóást, sőt a börtön igazgatóját is, ha unja az ábrázatát.

A magánbörtön mindenkit boldoggá tesz. Boldog az állam, mert nem hall panaszt a foglyok részéről, s mert a jótékonyági intézetek és a még szabadlábon lévő, de előrelátó magánszemélyek is szívesen adakoznak a nemes célra. Boldog a börtönőr, akinek olyan foglyai vannak, akik nem akarnak megválni tőle. És boldog a fogoly, aki sehol máshol – a saját otthonában sem – élhetne ilyen zavartalanul.

* * *

A skót példa követésre méltó, mert hatékony és gazdaságos. Attól tartok azonban, hogy nálunk megvalósíthatatlan. Nem számíthatunk ugyanis a nagyközönség részéről bőkezű adományokra. Ezek nélkül pedig nem működik a rendszer.

Tudom persze, hogy talán se hova sem folyik be arányosan anynyi jótékony adomány, főleg külföldről, mint hozzánk. Kórházépületek, múzeumok, könyvtárak, óvodák falán díszelgő márványtáblák, vagy éppen az intézmények elnevezése eléggé bizonyítja ezt.

Csak hogy éppen ez a probléma.

A bőkezű adakozó szívesen veszi, vagy éppenséggel megköveteli, hogy az anyagi hozzájárulásával felépült iskola például a „Rose and Smil Moskovits” nevet viselje, de nehezen elképzelhető, hogy azt is szívesen venné, ha egy börtönt neveznének el róla. Vagy ha valamelyik cellában márványtábla hirdet-

né, hogy a legfinomabb acélból készült rácsozat az ő nagylelkűségét dicséri!

Alighanem le kell mondanunk a skóciai kísérlet meghonosításáról. Ehelyett saját néphagyományaink felhasználásával kell megoldást keresnünk. Mégpedig gyorsan, mielőtt a világgal szembeni lemaradás behozhatatlanná válik.

Nem vehetjük fel a versenyt az egy főre eső törvényszegés terén a világ civilizált államaival, ha eddig töretlen fejlődésünket ezen a téren olyan objektív nehézségek akadályozták, mint a börtönépítkezés sajnálatos elhanyagolása. Mert felveszünk a kérdés: ki lesz hajlandó a jövőben erre a sokoldalú felkészültséget, intelligenciát, vagy éppen különleges kezűességet követelő pályára lépni, ha előre tudja, hogy az állam még a valamennyire is kényelmes börtönt sem biztosítja számára, s esetleg évekig kell majd várnia üresedésre, amíg jól megérdemelt börtönbüntetésének letöltését megkezdheti.

Nyilvánvaló, hogy az anyagi feltételek hiánya – mint annyi más szakmában – ezen a téren is katasztrofális következményekkel járhat. A szépen fejlődő folyamat megtorpan, visszaesik, a legtehetségesebb bűnözők jeridáznak, és egy szép napon itt állunk majd ismét szerény, félénk, gáluti komplexusokkal teli népként, amelyből hiányzik a nagy nemzetek függetlenségének legjellemzőbb vonása: a dicsőséges elődökre és hagyományokra visszatekintő, de a korszerű tudományt és technikát elsajátító gonosztevők kasztja.

Nem vitás, hogy börtöneink főellenőrének az a javaslata, hogy bocsássanak szabadon ezer bűnözőt a büntetés letöltése előtt – nem oldja meg a kérdést. Ellenkezőleg: fékezne a fiatal káderek toborzását, mert a börtönből idejekorán durván kibudalt bűnözők megjelenése munkanélküliséget idézne elő a szakmában, amely ma már sok ezer

ember számára biztosít megélhetést.

Nyilvánvaló, hogy csak elszánt nemzeti összefogással lehet megoldani a börtönök zsúfoltságának problémáját. Nem kell nekünk Skóciában keresni utánzásra alkalmas választ e fájó kérdésre, amikor gazdag hagyományainkból merítve megőrizhetjük büszke öntudatunkat.

Például a "napokat evés" szokásának felújításával, fejlesztésével. A sötét gálutban a nincstelen jesiva-növendékek jótékony, noha szerény jövedelmű zsidó családoknál étkeztek, a hét különböző napjain más-más jótékonánál.

Ha itt is meghonosítanák a szép hagyományt, a kiebrudálásra szánt bűnöző nem kerülne egyszerűen az utcára, hanem egy átlag-izraeli családnál folytatná büntetését. Itt biztosítanák számára az annyira hiányolt kényelmet, s ami a legfontosabb – az átnevelést is.

Jó útra térése érdekében megismerné a példás családi élet boldog légkörét, amely napfényes Edenkertté varázsolja a becsületes ember ünnep- és hétköznapijait. Megismerkedne az andalító, kellemes fáradtsággal, amelyet csak a mindennapi kemény munka biztosíthat, s vendéglátójával együtt elszórakozhatna az adóbevallási ív kitöltésével. Meghallgathatná a háziasszony heti gazdasági beszámolóját a háztartási költségvetés súlyos deficitjéről, meg a gyermekek értelemdús észrevételeit a család fő mamlaszágáról, aki úgy dolgozik, mint egy ló, és ezért nincs ideje pénzt keresni. "Bezzeg mások..." – hallaná gyakran a jó útra tért bűnöző.

A "napokat evő" elítélt így megismerkedne a becsületes polgárok örömteli életével, örökre lemondana a törvénytelen pénzszerezésről, munkába görbedne, hogy élvezhesse a pihenést. Feleségül venné a vendéglátó család lánygyermekét, s ezáltal részesévé válna boldog életüknek, máskántájuknak és overdraftjuknak.

Ez az eredeti, mégis hagyományokra visszautaló megoldás csak sikeres lehet, hiszen annyira vonzó a szabadságra vágyó ember számára!

Persze akadnak majd gyengébb jellemek, akik bizonyos idő elteltével rémülten visszamenekülnek a börtön kapujához, bebocsátásért könyörögve. Vagy olyan elvetemült bűnözők, akik a büntetés letöltéséhez való jogukat hangoztatva döngögetik majd örvongva a bejárati ajtót, de hát minden új kísérletnél számolni kell bizonyos selejttel, mert nem lehet mindenkinek eltálatni a gusztusát.

Peer Gideon

Éberség, vagy amit akartok

Szép dolog az éberség. Különösen a katonaságnál. Mert sohasem lehet tudni! "A falnak is füle van", mondták valahol annak idején, de aztán kicsit összekeverték a dolgokat, s aztán már nem tudták pontosan, a falnak van füle, vagy a fülnek fala. Rá is ment a rendszer. De hagyjuk ami volt, térjünk vissza a mai időkbe, hozzánk.

Levelet kaptam egyetlen, harmadik, legkisebb lányomtól. Most az ő sora, hogy védje a hazát, a másik kettő már megtette a kötelességét, foggal, körömmel. Ez a legkisebb, nem elég, hogy ő a legkisebb, még levelez is. Igaz, minden hétvégén itthon van, naponta telefonál, de még ír is. Sok levelet nemigen írhatnak a mai katonák, mert a katonai cenzúrát érthetően meglegezte lányom levele. Ezt abból következtettem, hogy a levél feladása és megérkezése között egy hónap és hat nap telt el. Ennyi ideig cenzúrázták a sorokat. Ha a kikézési időre egy napot számolok – a levélnek valahonnan az ország központi részéből az ország központi részébe kellett érkeznie –, testvérek között is még mindig 35 nap marad a cenzúrázásra.

Mi került ennyi időbe? Talán a levél szövege váltotta volna ki a katonai szervek gyanúját? A levél hevenyészett, lenge magyar fordításban így hangzik: "Szüleim! Sziasztok! Hogy vagytok? Nálam minden kitűnő! Kösz a csomagot, a hét fénypontja volt. Pénteki viszlát, vigyázzatok magatokra!"

És az aláírás, amit érthető módon, biztonsági okokból nem közlünk.

Úgy tudom elképzelni, hogy az elhárító katoná, akihez a levél került, kutyaül érezhette magát. Elvonultak lelki szemei előtt a hadseregben elkövetett nagy tévedések, esténként a tévében láthatta-hallhatta a jomkipuri háborúban elkövetett hibákat, a tábornokok egymás közötti harcát. És most itt van ez a levél. Neki kell értékelnie, megtalálni benne az ellenség lábát. Ha téved... rágondolni is rossz. A leggyanúsabb szó a csomag lehetett. Miféle csomag, mi van benne, kinek kell átadni? És mi az, hogy péntek? Nehéz kérdések, még csoda, hogy csekély 35 nap alatt sikerült a mozaikot kiraknia.

Bár az is lehet, hogy más oka volt a késedelemnek. A levélben volt

egy fénykép is. A lányomról. Szó, ami szó, csinos a kis fitos. Lehet, hogy a zord cenzor nehezen tudott megválni tőle? Mindenesetre, így már sokkal érthetőbb a dolog. Ha tényleg ez a helyzet, azon sem csodálkoztam volna, ha még további két hónapig vizsgálja a gyanús esetet.

Izrael az izraelieké

A szőke nő már húsz éve lakik a házban. Angliából jött, a férje izraeli. Attól szőke, mármint Angliától. Két lányuk férjhez ment, sőt, egy unoka is van már, az is szőke. Pedig a férj keleti származású, de mondták valahol – a szőke a győző. Ha eredeti. A szőke nő most nem lakik nálunk, elköltöztek néhány hónapra. Ugyanis tatarozzák a lakásukat. Áttól cettig. Lerombolják a falakat, leverik a csempéket, mindent kiforgatnak a helyéből.

Az életünket is.

A ház csatatérre vált, építők hozták-viszik a cementet, a törmelékeket az egymásba illesztett szemetes tartályokon eresztik le. A szőke nőék, mikor itthon vannak, pontosan felettem laknak. Most a kőművesek laknak felettem, faltörő szerszámaikkal. A csúszda pedig pontosan az én parkolóhelyem felett van, oda ömlik a sok törmelék. Meg a por. Úgyhogy – lehet így is fogalmazni – jól kifogtam.

Ez azt jelenti, hogy a lakásomban, illetve felettem, mellette, mögöttem megállás nélkül zajognak. Legalábbis úgy hangzik, mintha a fejem alatt fűrnének, miközben az agyam felett dől a fal. Történik ez reggel, délben, este, éjszaka, hajnalra virradóra.

Szorgalmas ember a kőműves és jó parancsnok, hallani, hogyan utasítja munkára csapatát. A szavakkal sem válogatós, kihasználja a héber nyelv adta lehetőségeket. Számomra egy megkésett nyelvtanfolyam, új és jövővényszavakkal. A kényelmünk sem a régi. Hol a lift mondja fel a szolgálatot, de ha éppen működik, akkor is csak nekik dolgozik. A blokk, a cementes zsák sok helyet foglal el. Nekünk meg ott a lépcső. Az maradt. Aztán van áramszünet, meg televízió-szünet, mert kikapcsolnak, bekapcsolnak, lekapcsolnak. Tataroznak.

A szőke nőt nem látni mostanában. Talán jobb is. Mit mondhatnánk egymásnak? Mit kérdezhetnék tőle? Az időjárásról beszélgetnénk? Mert különben rendes emberek. Amikor éppen nem tataroznak.

Egy idő után összegyűl, felszívódik az agyba a sok zaj, kellemetlenség, és eljön a pillanat, amikor úgy érzem, nem bírom tovább. Aztán tovább bírom, mert meggyőzőm magam. Észérvekkel.

Csakhogy az is elfogy, két hónapja tart a munka, kihagyás és megállás nélkül, és még sehol semmi, nincs vége. Ilyenkor legjobb, ha az ember hétvégére elmegy szállodába. Csend, békesség, nyugalom – ez körülbelül, amire vágyunk. Meg egy szállodára, ami mindezt nyújtani képes. Manapság nem nehéz helyet találni, a külföldiek nem jönnek, külföldön maradnak, jobb nekik ott. Az ő bajuk.

Áskelont választjuk, tenger, reggeli, vacsora, lábfelrakás és csend, csend, végtelen csend. Világvége. A szőke nőre még csak gondolni sem fogunk. Persze gondolunk. Vágyakozással.

Aki nem tudná, Izraelben elindult a belső turizmus, Izrael az izraelieké jelszóval. Úgy látszik, mindenkinek van egy szőke nője ebben az országban, vagy valami, ami erre emlékezteti.

A szállodában hemzsegnak az emberek. Úgy tűnik a hotel tele van pici gyerekekkel, akik kikapcsolódni jöttek. A szüleiket otthon hagyták, hogy vigyázzanak a lakásra, és csapatokba verődve csúszkálnak, másznak, ordítognak. Az étkezésnél belenyálnak az ember tányérjába, a kitett ennivalót összefogdossák, a lábukat az ölükben felejtik. Az ajtónkon versenyt zongoráznak. Az idegeinken meg dobolnak. A strandon ráülnek a fejünkre, és az Istennek sem akarnak lekecme-regni róla. A szülők, már amelyiknek van, ses-bes játékkal, vagy kártyával üzik a napot, meg tökmaggal, és napraforgóval, meg a gyerekek keresgélésével. Főleg a kedves mamák. Izraelben a mamáknak erős, átütő erejű hangjuk van. Ha rendesen beszélnek. Ha meg kiabálnak, a holtat is felébresztik. Minket nem kell, mert le sem hunyjuk a szemünket. Már szinte vágyunk a szőke nőre. Meg a kőművesre. De az is eljön, mert egyszer minden eljön. Vasárnap hat órakor már minden újra a régi, minden előről kezdődik. A falfűró megremegteti a levegőt, és elsőt csusszan a törmelék.

Megpróbáljuk eldönteni, mi a jobb, a zaj, vagy amikor egy idegen gyerek lába tapos a levesünkbe.

Nagy emberek mondták

- * Ne nehezítsük meg a kapcsolatunkat azzal, hogy kommunikálni próbálunk egymással. (Ashleigh Brilliant)
- * Mindig segít bizonyítani az ember igazát, ha csapkod, toporzékol és kiabál. (Ashleigh Brilliant)
- * Lassan írom ezt a levelet, mert tudom, hogy nem tudsz gyorsan olvasni. (Anthony Denny)
- * Csak vártam és vártam, és amikor nem jött semmi üzenet, tudtam, hogy csak téled lehet. (Ashleigh Brilliant)
- * Nem ismeri azt a szót, hogy félelem. Persze elég sok szó van még amit nem ismer. (Sid Gilman)
- * Először a neveket felejt el az ember, aztán az arcokat, aztán elfelejti felhúzni a slyccét, aztán elfelejti lehúzni a slyccét. (Lee Rosenberg)
- * Ha megéred a százat, megúszad. Nagyon kevesen halnak meg százéves koruk után. (George Buns)
- * Nem azért vagyok vegetáriánus mert szeretem az állatokat. Azért vagyok az, mert utálok a növényeket. (A. Whitney Brown)
- * Az egészséges életmód megszallottjai elég hülyén fogják érezni magukat, amikor majd ott fekszenek a kórházban, és belehalnak abba, hogy semmi bajuk. (Redd Foxx)
- * Ismertem valakit, aki leszokott a dohányzásról, az ivásról, a szexről és a fűszeres, nehéz ételekről. Makkegészséges volt egészen az öngyilkosságáig. (Johnny Carson)
- * Nem kocogok. Szeretnék beteg lenni, amikor meghalok. (Abe Lemons)
- * Drága szerelmem! Tegnap este rád gondoltam. Legalábbis azt hiszem, te voltál az. (Charles M. Schulz)
- * Nálam nincs nagyobb rajongója a női nemnek, és ezt számlálom tudom bizonyítani. (Alan Jay Lerner)
- * Amikor megszülettem, annyira meglepődtem, hogy másfél évig meg se szólaltam. (Gracie Allen)

Nyolc alapszabály egy képviselőnek:

1. Sose higgyél magadnak, mert lelkiismeretfurdalásod lesz.
2. Csak olyat ígérj meg, amit utólag cáfolni tudsz.
3. Ha bonyolult kérdéssel találkozol, állj hozzá korruptan.
4. A gyerek- és nyugdíjas simogatás ingyen van, de csak tanúk jelenlétében csináld!
5. Mindegy, melyik párt tagja vagy, ha át is ülsz egy másikba, ugyanaz marad a munkahelyed.
6. Ha tévéközvetítés van, vegyél feltűnő nyakkendőt, hogy felismerjenek a választóközletedben. Ha nem mutat a kamera, kiabálj be valami csúnya szót, hogy rádmenjen.
7. Csak olyan témához szólj hozzá, ami nem igényel szakértelmet, viszont lehet benne személyeskedni.
8. Nem elég tisztességesnek látszani, négy év alatt valahogy a családról is gondoskodni kell.

A reklám filozófiája

- * Ne feledd, a reklámokon nem azért boldogok az emberek mert olyan jó dolgot reklámoznak, hanem mert pénzt, sok pénzt kapnak érte.
- * Minél boldogabbnak látszanak annál több pénzt kapnak érte. (kivétel a választási negatív reklám) Ez logikus, nem?
- * Minél boldogabbnak látszik a reklámon szereplő ember annál jobb és keresettebb színész,
- * Minél jobb színész, annál több pénzt kap a reklámszereplésért,
- * Minél több pénzt kap a reklámszereplésért, annál drágább lesz a reklám,
- * Minél drágább lesz a reklám, annál drágább lesz a termék, mert a ráeső reklám költség megnő.
- * Tehát minél boldogabb a reklámon szereplő és minél többet látod, annál drágább lesz a termék.
- * Minél drágább a reklámozott termék, annál boldogtalanabbak leszünk mi, vásárlók.
- * Tehát minnél boldogabb a reklámszereplő, annál többbe kerül nekünk vásárlóknak az a vacak termék.
- * Tehát soha ne vegyél olyan árut amit nagyon boldog, híres emberek reklámoznak és ezt rengetegszer látod!

Ki hogyan hal meg?

- * Az aratót lekaszálja a halál.
- * A házmaster beadja a kulcsot.
- * A molnárt felőrli az élete.
- * A szabónak elszakad a fonala.
- * A pék megeszi kenyere javát.
- * A kertész a Paradicsomba jut.
- * A harangozónak beharangoznak.
- * A portásnak megnyílik a menyország kapuja.
- * Az órásnak üt az utolsó órája.
- * A kalauz eléri a végállomást.
- * A muzsikusnak elszakad a húrja.
- * A hajós boldogabb hazába vitorlázik el.
- * A pénztáros elszámol az élettel.
- * A bűvár örök álomba merül.
- * A trombitásból végleg kifogy a szussz.
- * A koldus jobblétre szenderül.
- * A díjbirkózót maga alá gyűri a halál.
- * A lakó örökös otthonra lel.
- * A boldogtalan megboldogul.
- * A léghajós elszáll a lelke.
- * A vegetáriánus fűbe harap.
- * A programozó kijavítja az utolsó hibát.
- * A vadász az örök vadászmezőkön folytatja.
- * A kertész alulról szagolja az ibolyát.
- * A rendszergazda vírusos lesz.
- * A magasugró feldobja a talpát.
- * A kovács elpatkol.
- * A papnak harangoznak.
- * A vadásznak lőttek.
- * Az atléta élete ugrott.
- * A filmrendezőnek "vége".
- * A színésznek legördül a függöny.
- * A zenésznek elhúzzák a nótáját.
- * A késes gyilkost hazavágják.
- * A szabót kinyírják.
- * A kis embereket elteszik láb alól.
- * A meteorológusnak befellegzik...

**Független társadalmi
kritikai folyóirat**

Alapító szerkesztő:

Dr. Arje Kaddar

**Felelős szerkesztő:
Yigal Kaddar**

**Szerkeszti:
Markovits Mária**

Hazai munkatársak:

Gabe Dearborne
Dr. Emed Alexander
Kertész Lilly
Dr. Kiss Gelman Zsófia
Cvi David Kocháv
L. Egyedi Kati
Peer Gideon
Réti Gyöngyi
Róna Éva

**Alex Bondy
Felleg György
Galili Gemeiner Ervin**

Külföldi munkatársak:

Dr. Berczeller Imre (New York)
Breuer Péter (Budapest)
Vándor Imre (Caracas)

Dr. Nádasi István (Toronto)

Levélcímek:

Kiadóhivatal:

23840 Timrat – P.O.B. 144

TEL: 054-4878038

TEL: 04-6541799

FAX: 04-6443941

E-mail: Yigal@IzraeliSzemle.com

**Szerkesztőség:
Címváltozás!**

32698 – Haifa

Derech Yad Lebanim 188/3

TEL: 050 - 7813993

TEL: 04-8325480

E-mail: Maria@IzraeliSzemle.com

**Szerezzen örömet
az Izraeli Szemle
megrendelésével
külföldi rokonainak!**

Postacím:

P. O. B. 144 – Timrat 23840,

Tel: 054-4878038

Tel: 04-6541799

vagy:

Tel: 050-7813993

Tel: 04-8325480